

מנחם כ"ץ

תלמוד ירושלמי

מסכת קידושין

מהדורה וביאור קצר

נספח

מכון שכטר למדעי היהדות

יד יצחק בן-צבי • ירושלים

הספר ראה אור בסיוע:
הקרן הלאומית למדע
אגודת פרידברג לכתב היד היהודי (FJMS)
קרן הזיכרון לתרבות יהודית
האוניברסיטה הפתוחה – רשות המחקר

פרסום זה של
"הספריה על שם מאיר ותרצה גולדשטיין שנספו בשואה"
שליד מכון שכטר למדעי היהדות
מוקדש על ידי
הרב ברוך גרשון גולדשטיין
"אוד מוצל מאש"

לזכר עולם

של הקדושים והטהורים שנספו בשואה
אבי מורי ר' ישראל מאיר בן ר' שמואל אלטער ואסתר טובה דבורה
אמי מורתי תרצה ביילע בת ר' חיים ומלכה
אחותי היקרה רחל בת ר' ישראל מאיר ותרצה ביילע
אחי היקר שמואל אלטער בן ר' ישראל מאיר ותרצה ביילע

גולדשטיין

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו
תהינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים

עורך לשון: יהושע גרינברג
עורכת-מרכזת: שלומית משולם
סדר ועימוד: חנוך ולדנברג

© כל הזכויות שמורות - ירושלים תשע"ו (2016)
מסת"ב 1-391-217-965-978

המובאות בספרות הרבנית

484	פרק א - האישה נקנית
562	פרק ב - האיש מקדש
575	פרק ג - האומר לחבירו
605	פרק ד - עשרה יוחסין

פרק א · האשה נקנית

הלכה א, נח ע"ב

סוגיא 1 · האשה נקנית בשלשה דרכים, או בכסף או בשטר או בביאה

² ר' חננאל, אוצר הגאונים, קידושין, עמ' 3:

{פיר'} <ביר' >? או בכסף או בשטר או בביאה.

³⁻² ר' יהודה אלמדארי, קידושין א ע"א:

ירוש': כיני מתני', או בכסף או בשטר או בביאה, ותני ר' חייא כן: לא סוף דבר בשלשתן אלא אפילו באחד.

⁸⁻⁷ חידושי הרמב"ן, קידושין ט ע"ב, ד"ה ה"ג וכן גרסי רש"י ז"ל:

אמר קרא: "בעולת בעל" [...] ומפורש נמי בירושלמי דמ"כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל" קא גמרינן הכא ביאה.

¹⁴ הקונטרס האחרון, קידושין רח, עמ' 338:

קידושין: "ויצאה חנם אין כסף", "ואם אחרת יקח לו" – מה זו בכסף אף זו בכסף.

⁴⁵⁻³⁶ ספר העיטור, אות ק קידושין, עז ע"ב:

ירושלמי, א"ר יוסי: ק"ו לכת חורין שתקנה בחזקה מק"ו, ומה שפחה כנענית שאין ניקנית בביאה ניקנית בחזקה, זו שניקנית בביאה, אינו דין שתהא ניקנית בחזקה? ת"ל: "ובעלה" – בביאה היא נקנית, ואינה ניקנית בחזקה.

תוספות ר"י הזקן, עמ' לז:

מעיקרא דינא פירכא – הקשה ה"ר יעקב מאורליינ"ש: נילף מהיקשא דאמה העבריה, דאמרי' לקמן: "ואם אחרת יקח לו" – הקישה הכתוב לאחרת, ובירושלמי ממעט דאין אשה נקנית בחזקה מק"ו משפחה כנענית מ"ובעלה", וה"ה דהוה מצי ממעטי' כסף אי לאו דכתיב קרא.

הקונטרס האחרון, קידושין רח-רי, עמ' 338:

א"ר יודן: קל וחומר לכת חורין שתקנה בחזקה. ודין הוא: ומה אם שפחה כנענית, שאינו נקנית בביאה, נקנית בחזקה; זו שהיא נקנית בביאה, אינו דין שנקנית בחזקה? ת"ל: "ובעלה" – בביאה היא נקנית, ואינה נקנית בחזקה. (ר"ט) קל וחומר בשפחה כנענית, שתקנה בביאה. ודין הוא: ומה אם בת חורין, שאינה נקנית בחזקה, נקנית בביאה; זו, שנקנית בחזקה, אינו דין שתקנה בביאה? (ר"י) ת"ל: "והתנחלת אותם לכניכם אחריתכם לרשת אחוזה" – בחזקה היא נקנית, ואינה נקנית בביאה.

חידושי הרשב"א, קידושין ה ע"א, ד"ה ירושלמי, עמ' כב:

ירושלמי: אמר ר' יודן, ק"ו לכת חורין שתקנה בחזקה. ודין הוא: ומה אם שפחה כנענית, שאינה נקנית בביאה, נקנית בחזקה; זו, שהיא נקנית בביאה, אינו דין שתקנה בחזקה? ת"ל: "ובעלה" – בביאה היא נקנית, ואינה נקנית בחזקה. (פי', משום דביאה מפורש בקרא בהדיא טפי מכסף ושטר, נסיב ליה "ובעלה", וה"ק: ת"ל, "כי יקח" "ובעלה" "ויצאה והיתה" דכתיבי בקרא, אבל חזקה, דלא כתיבא, מק"ו לא מרכינן לה. ומיהו, לדידן, דמהרינן לרבווי קניות מק"ו בגמ', מק"ו דשפחה לא אתיא, דאיכא למפרך: מה לשפחה כנענית שאין קנינה לשם אישות, כדפרכינן באמה העבריה, כנ"ל.)

⁴⁰ **תוספות הרא"ש**, קידושין ד ע"ב, ד"ה מעיקרא דדינא פרכא, קכג ע"ב:

ולמאי דאמרי' בירושלמי דמדכתיב "ובעלה" ממעטינן שאין אשה נקנית בחזקה מק"ו משפחה כנענית.

תוספות הרא"ש, קידושין י ע"ב, ד"ה ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה, קלג ע"ב:

(ומהאי ק"ו ליכא למילף שתהא נקנית בכסף ושטר: ומה שפחה כנענית, שאינה נקנית בביאה, נקנית בכסף ושטר; אשה, שנקנית בביאה, אינו דין שנקנית בכסף ושטר? [...]) ובירושלמי בעי למילף מהאי ק"ו שתהא אשה נקנית בחזקה, ומשני: "ובעלה" – בביאה נקנית, ואינה נקנית בחזקה.

הלכה א, נח ע"ב-ע"ג

סוגיא 2 • קידושין, גירושין ואיסורי עריות אצל גויים

⁴⁷⁻⁴⁸ **ילקוט תלמוד תורה**, בראשית כ, ג (המשפט האחרון [דאמ מר' וכו'] מצוטט מבבלי סנהדרין נז ע"ב, אבל

הרישא נמצא רק בירושלמי! ראו כ"ץ, עבודה זרה = הנ"ל, עבודת דוקטור, ג, עמ' 171-202):

"והיא בעולת בעל" – על הבעולות הגויים חייבין, ואין חייבין על הארוסות. (דאמ' מר: נכנסה לחופה ולא נבעלה – אין להם.) סנהדרין פר' ד' מיתות ובירושלמי דקדושין פ"ק.

הגהות אשר"י, גיטין, פב, כה:

פירש"י: אין להן קידושין ואין גיטין נוהגין בהן, ומידי דלנפשיה לא חזי, לא מצי למיעבד שליחות לאחרני, וכן מוכח בירושל'. מיהו, "בעולת בעל" יש להן.

[**תוספות**, עבודה זרה לו ע"ב, ד"ה משום. המובאה אינה מהירושלמי, אולם המהדירים ציינו לירושלמי קידושין

פרק ראשון. <בדפוסים החדשים: (בריש) [בירושלמי בפ'], וביפה עינים מצייין: בירו' אין עומדין. ט"ס הוא

וצ"ל בירו' קידושין פ"א ה"א:>

והא דאמרינן בריש אין עומדין: י' באו על הזונה – ראשון קנאה ואחרים חייבים עליה משום אשת איש,

הדא אמר בעילה קונה בכני נח.]

[**תוספות הרא"ש**, המובאה אינה מהירושלמי, אולם המהדירים ציינו לירושלמי קידושין פרק ראשון. <גדפס

בשם **חידושי הרשב"א**, עבודה זרה, מהדורת י"ל זקס, ירושלים תשכ"ו, אך ככל הנראה תוספות הרא"ש.

ראו א' רוזנטל, "[על] 'חידושי הרשב"א לרבנו שלמה בן אדרת על מסכת עבודה זרה', מהד' יהודה לייב

זקס (תשכ"ו), קרית ספר, מב (תשכ"ז), עמ' 132-139. ראו גם רמ"י בלוי בהקדמתו ל"שיטת הקדמונים" למסכת עבודה זרה, עמ' יז. ראו עוד, י"ש שפיגל, "ספר 'מגיד משנה' שעל 'משנה תורה' להרמב"ם", קרית ספר, מו (תשל"א), עמ' 577:¹

והא דאמרינן בב"ר י': עומדין על הזונה - הא' קנאה והאחרים חייבין עליה (ם) משום אשת איש, הדא אמרה בעילה קונה בכני נח שלא כדת.

59-55 **ילקוט תלמוד תורה**, ויקרא יח, ו (הציטוט הוא מבבלי, סנהדרין נז ע"ב. בירושלמי עבודה זרה שלפניו היה הקטע שלנו. ראו כ"ץ, עבודה זרה = הנ"ל, עבודת דוקטור, ג, עמ' 171-202):

תנו רבנן: "איש". מה תלמוד לומר "איש איש"? לרבות את גוים, שמוזהרין על העריות כישראל. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: "לאמר" - זה גילוי עריות!

אמ' ר' יוחנן: לא נצרכא אלא לנערה המאורסה, דלדידהו לית להו, דיינינן ליה בדינא דידן, דתני רב חנינא: "בעולת בעל" יש להם, נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם. ארבע מיתות ובירושלמי דע"ז השוכר.

91-73 **פירוש ספר היצירה**, ר' יהודה ברצלונג, עמ' 127:²

ומפורש בירושלמי שלא ייחד הב"ה שמו בגירושין אלא בישראל בלבד. וכדגרסינן בתחלת קידושין: ר' חגי בשם ר' פנחס, כל הפרשה כולה "אלהי הצבאות", ובגירושין: "כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל", ללמדך שלא ייחד שמו בגירושין אלא בישראל בלבד.

אור זרוע, הלכות גיטין תשכה, א, קב ע"ג (א, עמ' תרי):

והכי אמרינן רפ"ק דקידושין בירושלמי: ר' שמואל, ר' אבהו בשם ר' אלעזר בשם ר' חנינא: בן נח שבא על אשת איש שלא כדרכה - נהרג. "ודבק באשתו והיו לבשר אחד", ששניהן עושים בשר אחד. ר' יוסי בעי: הערייה בזכור מהו, הערייה בבהמה מהו? כל העריות לא מן הנדה למדו; זכור מינה, בהמה מינה. עד כדון ישראל, בגוים.

א"ר מנא: מינה ולא מינה, "ודבק באשתו" - ולא באשת חבירו, כל שהוא. ודכוותה לא בזכור ולא בבהמה - אפי' כל שהוא. הרי למדנו שאין להם לגוים קידושין, מהו שיהא להם גירושין? ר' יהודה בר פזי ור' חנן בשם ר' הונא רובא דצפורין: או שאין להם גירושין או שניהם מגרשין זה את זה. ר' יוחנן דצפורין, א"ר אחא ר' חנינא בשם ר' שמואל בר נחמני: שנאמר, "ה' צבאות אלהי ישראל" - בישראל נתתי גירושין, ולא באומות.

1 ככל הנראה, הציטוט אינו מהירושלמי אלא מהמקבילה בבראשית רבה, יח, עמ' 166 (שו' 5-7), **בנוסח שונה** (!). בתוספות הרא"ש הוא מציין במפורש "בב"ר", ומופיע המשפט "הדא אמר בעילה קונה בבני נח". בצורה מלאה יותר מופיעים הדברים בתוספות הרא"ש: "הדא אמרה בעילה קונה בבני נח שלא כדת", משפט הנמצא רק בבראשית רבה ולא בירושלמי. וככל הנראה מ"בב"ר י' עומדין" נשתבש בתוספות ל"בריש אין עומדין".

2 כהמשך לדבריו: ונקרא ברב ספרי נבואות ירמיהו ויחזקאל ה' אלהים ואין מזכיר שם ה' צבאות לפי שהיו צבאות ישראל במחלוקות ושנאת חנם שביניהם שנא' חלק לבם עתה יאשמו וכאשר שבו ביחד והיה לבם לאחד בבנין בית שני ולא היה לבם חלוק הוא מזכיר שם ה' צבאות שכל השמות האמורין כפולין, כלומר שני שמות ביחד האמורים על יד חגי זכריה ומלאכי הכל ה' צבאות הם אמורים ואין שם אלא אחד בלבד שהוא אמור ה' והוא שאמר ה' אלהים אלהי ישראל והוא ענין יחיד ולשון יחיד שאין מזכיר שם צבאות שהוא אמור על לשון רבים לפי שענין היחיד הוא ענין שילוח וגירושין וזה הדבר הוא לישראל ולא לגוים לפי שאין הגוים יודעין בשילוח כריתות.

ר' חנינא בשם ר' פנחס: כל הפרשה כתיב "ה' צבאות", וכאן כתיב "אלהי ישראל", שלא ייחד הקב"ה שמו [בגירושין] אלא בישראל בלבד. מילתיה דר' חייא, רובא אמרה גוים אין להם גירושין, דתני ר' חייא: בן גוי שגירש את אשתו והלכה ונישאת לאחר וגירשה, ואח"כ נתגירו שניהם, אני קורא עליהם "לא יוכל בעלה הראשון" וגו'. ותני כן: מעשה [כא] לפני ר' והכשיר, פי' [...].

ילקוט שמעוני, מלאכי, תקפט (אצל ד' הימן, מקורות ילקוט שמעוני לנביאים וכתובים, ירושלים תשכ"ה, מאמר 11):³

"כי שנא שלח אמר אלדי ישראל" - בישראל נתתי גרושין, ולא באומות. ר' חנינא בשם ר' פנחס: כל הפרשה כתיב "י' אלדי צבאות" וכאן כתיב "אלדי ישראל", שלא ייחד שמו אלא בישראל בלבד.

ילקוט המכירי, מלאכי ב, טז, עמ' 38-39:⁴

(בראשית רבה: אמ"ר אחא בשם ר' חנינא אמ', כל ספר מלאכי כתוב "י' צבאות" וכאן "י' אלהי ישראל", שנ': "כי שנא שלח אמ' י' אלהי ישראל", כביכול לא יחול שמו על הגרושין אלא אלהי ישראל בלבד.)
ע"ז ירושלמי: ר' חנינא בשם ר' שמואל בר נחמן, "כי שנא שלח אמר י' אלהי ישראל" - בישראל נתתי גרושין, ולא נתתי גרושין באומות העולם. ר' חנינא בשם ר' פנחס: בכל הפרשה כתיב "י' צבאות" וכאן כתיב "י' אלהי ישראל", שלא ייסד הב"ה שמו בגרושין אלא על ישראל בלבד.

ילקוט תלמוד תורה, בראשית ב, כד (החלק הראשון מצוטט מבראשית רבה ["חייב מיתה"]). מעניין לציין שאת מאמרו של ר' אלעזר הוא מצטט מירושלמי עבודה זרה ולא מקידושין, ואפילו לא מציין שהמאמר נמצא בקידושין, כמו בדרשה הקודמת):⁵

ומנין שאין גרושין לבני נח? שנ': "ודבק באשתו". ר' שמואל בר חנינא אמ': בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה, שנ': "ודבק באשתו והיו לבשר אחד". במקום ששניהם נעשים לבשר אחד. רבה פר' י"ח ובירושלמי דקדושין פ"ק. (א"ר אלעזר: מנין שבני נח מוזהרין על העריות כישראל? שנ': "ודבק באשתו". "באשתו" - ולא באשת חברו; "באשתו" - ולא בזכור; "באשתו" - ולא בבהמה. ועל כלם חייב אף בהערה. ירושלמי דע"ז פרק השוכר.)

3 על פי דפוס ראשון. ויש עוד לבדוק בכתב היד, שכן בדפוס יש שיבוש בהפניה. ההפניה לירושלמי קידושין מופיעה בתחילת המאמר (10), שהוא מבבלי גיטין צ"ע"ב! לפני כן, במאמר (9) הוא מביא מבראשית רבה (ולא מן הירושלמי): "ר' יוחנן בשם ר' חנינא בכל ספר מלאכי כתיב י' צבאות וכאן כתיב אלדי ישראל שנאמר 'כי שנא שלח אמר י' אלדי ישראל' אלא לא יחול שמי על הגירושין אלא אלדי ישראל בלבד".

4 צוטט מכ"י לונדון 342 (המהדיר מעתיק "שלא ייסד", אבל בכתב היד רואים שהסופר כתב ח"ת, שבגלל צורת האות היא נראית כסמ"ך).

5 ראו כ"ץ, עבודה זרה = הנ"ל, עבודת דוקטור, ג, עמ' 171-202.

הלכה א, נח ע"ג

סוגיא 3 • שטר שאינו יפה שוה פרוטה

(בצורה מלאה, רק ברשב"א!) 97,95-92

הלכות הרי"ף, קידושין א כרך ב, עמ' קלד:6

ירו': הדה דתימ', בשטר שאין בו שוה פרוטה. אבל אם שוה פרוטה, כסף הוא.

ספר השטרות, עמ' 11 (ובתשובות הגאונים, אסף [תרפ"ז], עמ' 131):

ירוש' בשטר: הדא דתימר, בשטר שאין בו שוה פרוטה. אבל אם יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

שו"ת הרשב"א, ד, רב, ל ע"ג:

ואיתא נמי בהדיא בירושלמי, דגרסינן התם: בשטר, הדא דתימא בשטר שאינו יפה ש"פ, אבל בשטר שהוא יפה שוה פרוטה, ככסף הוא. תני רבי חייא: לא כן סוף דבר בשטר שהוא יפה שוה פרוטה, אפילו כתבו על גבי החרס או על גבי נייר פסול ונתנו לה – הרי זו מקודשת.

פסקי הרא"ש, קידושין ד ע"ב, א סימן א, פג ע"ג:

ירושל': הדא דתימא, בשטר שאין בו שוה פרוטה. אבל יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

תוספות חכמי אנגליה, קידושין, עמ' 69 (כנראה הייתה לפנייהם גירסא לא נכונה בירושלמי!):

פרש"י: בשטר, אפי' אין בו שוה פרוטה. ובירושלמי קאמ' דאינה ניקנית בפחות משוה פרוטה, והשתא ניקנית מטעם כסף. ומקשי' העולם על הירושלמי דמאי חידוש אתא לאשמועי' דאין אשה ניקנית בפחות משוה פרוטה? וי"ל ה"ק: אינה מקודשת אלא א"כ חשובה בעיניה כפרוטה, מקודשת אע"פ שאינו שוה פרוט'.

ספר תולדות אדם וחוה, נתיב כב, א, קפא ע"א:

וכתבו בירושלמי דמיירי שאין בו שוה פרוטה, שאם היה בו שוה פרוטה היינו כסף ולא שטר.

תלמיד הרשב"א והרא"ש, קידושין, עמ' ק:

וגרסינן בירושלמי: הדא דתימר, כשאין בו שוה פרוטה. אבל יש בו שוה פרוטה, כסף הוא, דשוה כסף ככסף.

ר' חננאל בן שמואל, קידושין, עמ' ר:

ירושלמי: הדא דתימר וגו'. (פירוש, זו המשנה שאמרה שאשה מתקדשת בשטר אינה עונה אלא על השטר שאין דמי הנייר שלו פרוטה. ולפיכך צריך לכתוב בו הרי את מקודשת לי. שנמצא מקדשה בשטר. אבל אם שוה הנייר שלו פרוטה, אינו צריך לכתוב בו הרי את מקודשת לי, אלא מקדשה בנייר ודיו. דאין הפרש בין כסף לשוה כסף. והכי קאמרינן במתניתין: בכסף ובשוה כסף.)

6 וראו בר"ן על המקום. וראו עיטור, אות ק קידושין, מהדורת רמ"י, עז ע"ב (אות קיא), ושם, בלי לציין שמדובר בירושלמי, ככל הנראה משום שהדברים מובאים כבר ברי"ף.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 6:

והוא שאמרו בתלמוד המערב, הדא דתימא בשטר שאין בו שוה פרוטה, אבל אם יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 64:

ואף גדולי ספרד אמרו כן. וממה שאמרו בתלמוד המערב, הדא דתימא בשאין בו שוה פרוטה, הא אם יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

בית הבחירה, קידושין מח ע"א, עמ' 236:

ומה שאמרו בתלמוד המערב, אבל יש בו שוה פרוטה כסף הוא, כמו שביארנו בפרק ראשון, פירושו שיכול לקדש בה מתורת כסף.

נימוקי יוסף, קידושין נט ע"א, עמ' רלג:

והכי איתא בירושלמי: הדא דתימא, בשטר שאין בו שוה פרוטה.

הלכה א, נח ע"ג

סוגיא 4 • כתב את שטר הקידושין על דבר שהוא איסור הנאה

¹¹⁷⁻⁹⁸ **חידושי הרמב"ן**, קידושין נח ע"א, ד"ה ובירושלמי בפ"ק, קצה ע"א:

ובירושלמי בפ"ק גרסינן בתמיה: הא באיסור הנאה מדברי סופרים מקודשת. אין תימר כן, לית הדא פליגא על רב, דרב <אמ' > דברי רבי מאיר: המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה [לא עשה ולא כלום. תמן, בגופו קידש, וחמץ משש שעות ולמעלה - הגהת רא"ז] טב הוא כלום?!

חידושי הרשב"א, קידושין נח ע"א, ד"ה ובירושלמי פ"ק, עמ' שלג:

ובירושלמי פ"ק דמכלתין גרסינן: כתבו על דבר שהוא אסור בהנאה. תני ר' זנין: מעשה בא לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אלעזר אמר: אינה מגורשת כו', עד: מהו כדין. רבנן דקסרי בשם ר' יעקב בר אחא: מאן דאמר מגורשת אסור הנייה מדבריהם, ומאן דאמר אינה מגורשת אסור הנייה מדברי תורה, ופריך: באיסור הנייה מדבריהם מקודשת, אין תימר כן, לית הדא פליגא על ר"מ: המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה ולא כלום, וחמץ משש שעות ולמעלה טב הוא כלום?! תמן בגופו קדש, ברם הכא, בהנאה שבו קדש.

שו"ת הרשב"א, א, תרג >מצוטט מדפוס ראשון, בולוניה רצ"ט (תשובת הרשב"א והירושלמי מוזכרים בשו"ת הר"ן, נה):<

ובירושלמי נחלקו בפרק קמא דקידושין על ההיא דכתבו על איסורי הנאה, דגרסי' התם: כתב על דבר שהוא אסור בהנאה (כלומר כתב גט), תני זונן: מעשה בא לפני רבי, ואמר: מגורשת. רבי אליעזר אומר: אינה מגורשת. הויין בה רבנן: מאן דאמר מגורשת, מקודשת; ומאן דאמר אינה מגורשת, אינה מקודשת. פליגיין רבנן דקיסרי בשם רבי יעקב ברבי אחא: מאן דאמר מגורשת, מקודשת - איסורי הנאה, מדבריהם; ומאן דאמר אינה מגורשת, מקודשת - איסורי הנאה, מדברי תורה. והיקשו: באיסורי מדבריהם

מקודשת, לית הדא פליגא לרבי מאיר: דאי <בסוף שורה> המקדש בחמץ בי"ד משש שעות ולמעלה לא עשה כלום?! תמן בגופו קדש, ברם הכא, בהנאה שלו קדש. מעתה, ואפילו באיסורי הנאה דבר תור' אתתא מקודשת; מה בינו ולשטר דשאינ בו שוה פרוטה? תמן אינו ראוי להשלים עליו, ברם הכא ראוי להשלים עליו.

שיטה קדמונית, על מסכת קידושין נח ע"א, עמ' 98:

ובירושלמי פ"ק דמכלתין גרסינן: כתבו על דבר שהוא אסור בהנייה, תני ר' זנין: מעשה בא לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אלעזר אמר: אינה מגורשת, וכו'. ופריך: באיסור הנייה מדבריהם מגורשת, אין תימר כן, לית הדא פליגא על ר' מאיר דאמר המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום, וחמץ משש שעות ולמעלה טב הוא כלום?! תמן בגופו קדש, בר הכא, בהנאה שבו קדש.

חידושי הריטב"א, קידושין נח ע"א, עמ' תרח:

ובירושלמי דפרקין <המהדיר: צ"ל: דפירקא קמא> אמרי' עלה דמתניתין, הא איסורי הנאה דרבנן מקודשת, אין תימר כן, לית הדא פליגא על דרב דאמר דברי רבי מאיר המקדש בחמץ וכו'.

פירוש רבינו נסים, קידושין ב, ד"ה ובגמ', כג ע"א:

ובירושלמי בפרק קמא גרסי': כתבו על דבר שהוא אסור בהנאה, תני ר' זונן: מעשה בא לפני רבי, ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אליעזר אומר: אינה מגורשת וכו'. רבנן דקסרי בשם ר' יעקב בר אחא: מאן דאמר מגורשת, איסור הנייה מדבריהם; ומ"ד אינה מגורשת, איסור הנייה בדברי תורה. ומתמהינן עלה: באיסור הנייה מדבריהם מקודשת? אם תימא כן, לית הדא פליגא על רב (פי' בתמיה), דרב בשם רבי מאיר: המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום?! ע"כ.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 6:

וכמו שאמרו בתלמוד המערב: כתבו על דבר שהוא אסור בהנאה, מעשה בא לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 62-63:

והביאנה ממה שאמרו בתלמוד המערב, כתב על דבר שהוא אסור בהנאה, מעשה היה לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אלעזר אמר: אינה מגורשת. אמ"ר זעירא: מאן דמר מגורשת, מקדשת; מאן דמר אינה מגורשת, אינה מקדשת. רבנן דקסרי אמרי: מאן דמר מגורשת ומקדשת, באסור הנאה מדבריהם; מאן דמר אינה מקדשת אינה מגורשת, באסור הנייה של תורה. ולית הדא פליגא אדרב דאמר המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום, (כלומר [...]), תמן בגופו קדש, ברם הכא, בהנייה שבו קדש, (ופירוש הדברים [...]), מעתה אף באיסור הנאה של תורה תהא מקדשת (כלומר [...]), דמה בינה לשאינ בו שוה פרוטה (לשטר שאין [...]), ותיריך תמן (ר"ל [...]) ראוי להשלים עליו, (כלומר [...]) ברם הכא אינו ראוי להשלים עליו. [...]. ואף הירושלמי יש לפרשו כן [...].

חידושים למסכת פסחים, פסחים ז ע"א, עמ' מ:

וכן נראה בירוש', שאמרו שם: דברי ר' מאיר שהמקדש אשה בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום. אמ' בה בר מנא: ויאית, אלו חטים קרטבניות במדבר טבין אינון במועדא כלום. <פסחים>

הלכה א, נח ע"ג-ע"ד

סוגיא 5 • כסף פרוטה, כסף דינר וכסף מעה - בית שמאי ובית הלל

<כל המובאות הן ממסכת שבועות>

119, 142-150 **חידושי הרמב"ן**, שבועות לח ע"ב, ד"ה ויש לדקדק:

והכי איתא בירושלמי: תני, הטענה - בית שמאי אומרים: מעה כסף, ובית הלל אומ': שתי מעה כסף. ומפרש התם: טעמא דבית הלל, כתיב: "כי יתן איש אל רעהו", אם ללמד שאין ב"ד נזקקין לפחות משהו פרוטה, כבר כתיב "לאשמה בה", פרט לפחות משהו פרוטה! מכאן שיש כאן יותר מכסף. וכמה הוא? שתי מעין. או כסף בפרוטה, יתר מכסף ב' פרוטות. כסף מטבע כסף מעה, פי', שאין מטבע כסף פחות ממעה, והוא מוזכר בתורה גרה, ואין בתורה פחות ממנו. ותהא מעה! "או כלים" - מה כלים [שנים] אף כסף שנים.

חידושי הרשב"א, שבועות לח ע"ב (ראש פרק ו), ד"ה הטענה שתי כסף:⁷

ושתי כסף הן שתי מעין [של כסף], שהוא סוף מטבע האמורה בתורה, דהיינו גרה [...] ומפורש כאן <?כן?> בירושלמי, דגרסי' התם: תני, הטענה - ב"ש אומרים: מעה כסף, ובית הלל אומרים: שני מעין כסף. ומקשו התם, מחלפא שטתהון דב"ש. תמן אמרי כסף דינר, והא הכא אמרי כסף מעה. ובה"א: שתי כסף. מחלפא שטתהון [דב"ה]. תמן אמרי כסף פרוטה, וכאן אמרי שתי מעין. ופריקו, מחלפא שטתהון דבית הלל, דכתיב: "כי יתן איש אל רעהו", אם ללמד שאין בית דין נזקקין לפחות משהו פרוטה, כבר כתיב "לאשמה בה" פרט לפחות משהו פרוטה, מכאן שיש כאן יתר מכסף, וכמה הוא? שתי מעין. או כסף בפרוטה, יתר מכסף ב' פרוטות. כסף מעה, וחזר והקשה: ותהא מעה! "או כלים" - מה כלים שנים אף כסף שנים. ע"כ בירושלמי.

חידושי הריטב"א, קידושין יא ע"ב, עמ' קכב:

וכדתנן בירושלמי בהדיא, תני: הטענה - בית שמאי אומרים: מעה כסף, ובית הלל אומרים: שתי מעות כסף.

חידושי הריטב"א החדשים, בבא מציעא קכז ע"א (נה ע"א בגמ'):

ובירושלמי אמר: הטענה - בש"א: מעה כסף, ובה"א: שתי מעין.

153-156 **חידושי הרמב"ן**, שבועות לט ע"ב, ד"ה ה"ג מה כלים שנים:

נפרש ב"דבר חשוב" שבכאן פ"א [פירוש אחר] שמצינו אותו בירושלמי, דגרסי התם: אמר שמואל, טענו שתי מחטין והודה לו באחת מהן, אמ"ר חנינא: והן יפות שתי פרוטות, שיהא טענה פרוטה והודה פרוטה, והכי נמי מפרשינן [...] ואע"ג דאקשו התם בירושלמי: ברם כבית הלל דילפי כסף מכלים, מה כלים שנים אף כסף שנים, ודכותה, מה כסף שני מעים אף כלים שני מעים [...] הילכך גמרינן בגמרא דמערבאי פירושא דמילתא דשמואל, והויא דהווי בה לית לן בה, דלא אתיא אליבא דגמרא דילן.

7 לא הבאתי ממהדורת א' סופר, ירושלים תשכ"ה, עמ' 116, משום שיש שם השמטה של קטע שלם [דב"ש. תמן אמרי כסף דינר והא הכא אמרי כסף מעה. ובה"א שתי כסף. מחלפא שטתהון], אבל השוויתי והשלמתי על פי מהדורת א' סופר הנ"ל.

חידושי הרמב"ן, שבועות לט ע"ב, ד"ה אבל ראיתי:

אבל ראיתי לרבינו האי גאון ז"ל בשערי שבועות שלו ולמקצת המחברים שכתבו שטענו שתי מחטין חייב אע"פ שאינן שוות פרוטה, וראוי לסמוך על הירושלמי.⁸ וכיון שלא הוזכר בכתוב אלא כסף סתם, אין לך בו אלא פחות, שבמטבעות של כסף כמו שהוזכר בירושלמי למע' <למעלה>, אף כלים כל שיהא כלי, ובלכר שיהא חשוב.

חידושי הרשב"א, שבועות לט ע"ב, ד"ה ה"ג מה כלים, עמ' 119:

וכן היא בירו', דגר' התם: אמ' שמו', טענו ב' מחטין והודה בא' מהן, אר"ח: והן יפות ב' פרוטו', שיהא טענה פרוט' והודאה פרוט'. ע"כ.

תוספות, שבועות לט ע"ב, ד"ה מה כלים:

וה"נ אמרינן בירושלמי דטענו שתי מחטין צריך שיהא שוין ב' פרוטות, שתהא הכפירה פרוטה וההודאה פרוטה, והדר מקשינן כסף לכלים להצריך כסף יותר מפרוטה, דמה כלים דלאו כל דהו אלא כלי חשוב, אף כסף לאו כל דהו אלא כסף חשוב, דהיינו מעה, שבכך יש בו חשיבות.

תוספות, בכורות ג ע"ב, ד"ה כל כסף האמור:

דלא תימא גזירת הכתוב הוא בכל כלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה כמו שאומר בירושלמי דטענו שני מחטים מיירי בשוים שתי פרוטות שתהא הכפירה פרוטה וההודאה פרוטה, והדר מקשינן כסף לכלים להצריך שיבות בכסף יותר מפרוטה, דמה כלי לאו כל דהו אלא כלי חשוב, אף כסף לאו כל דהו אלא כסף חשוב, והיינו מעה, שבכך יש חשיבות.

פירוש רבינו נסים, שבועות יט ע"ב, ד"ה טענו חטים:

והרמב"ן ז"ל פירש [...] והכי איתא בירושלמי, דגרסי' התם: אמר שמואל, טענו שני מחטין והודה לו באחד מהן [חייב].

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 6 • על מחלוקות בית שמאי ובית הלל

189-188 **ספר המפתח**, עירובין ו ע"ב:

כאן קודם בת קול, כאן לאחר בת קול. בפירקין לקמן אמרו: יצתה בת קול ואמרה, הלכה כבית הלל. ובגמ' דבני מערבא: היכן יצתה בת קול? ר' ביבי בשם ר' יוחנן: ביבנה יצתה בת קול.

8 אלו דברי הרמב"ן כנגד דברי הגאון!

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 7 • וכמה היא פרוטה?

198-196 **רשימת ערכי מטבעות**, רי"ן אפשטיין, מחקרים, ב, עמ' 354, וכן בעמ' 356 (השלמות ותיקונים):⁹ ודיקדקו גדולי הדור ועשו אותם אחד מששה. ושלושה דרכיה - שני פצים; דרכה - שתי שמימת; ניץ - שתי פרוטות.

204-200 **תוספות הרא"ש**, קידושין יב ע"א, ד"ה ל"ק הא דאייקור איסרי, קלה ע"ב: והכי איתא בירושלמי: ר' חנינא ור' מנא. ר' חנינא אומר: נחשת באתרא קאים - כספא זיל וכספא יקיר; ר' מנא אומר: כספא באתרא קאי - נחשת זיל, נחשת יקיר. על דעתיה דר' חנינא, לעולם שמנה ונ"א שש נשים מתקדשות באיסר; על דעתיה דר' מנא, פעמים שש פעמים ח'.

208-205 **ספר המפתח**, עירובין סא ע"א (בש"ס וילנה, פב ע"ב): ובגמ' דקידושין דבני מערבא גרסי: תני ר' חייא, סלע ד' דינרין, ונפקא לן ממתני' דפר' הזהב דסלע ד' דינרין, דתנן: כמה תהא הסלע חסרה ולא יהא בה אונאה? ר' מאיר אומ': ד' איסרות מאיסר לדינר. מכלל שהסלע יש בו ד' דינרין, והכי אמרי בפר' האשה נקנית: חילפיי אותבוני על כיה נהרא, דלא אפיקית מתניתא דר' חייא רבה מן מתני' זרקוני לנהרא. אמרון ליה: והא תני ר' חייא, סלעא ד' דינרין! אמ' לון: אף אנן תנינא, כמה תהא הסלע חסרה ולא יהא בה אונאה? ר' מאיר אומ': ד' איסרות מאיסר לדינר.

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 8 • וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל

229-227 **חידושי הריטב"א**, קידושין יג ע"ב, עמ' קנו: מקשו עלה בירו': דילמא כי איצטריך למיסר לכ"ג היינו היכא דנפלה לה יבמה, דלישראל שריא ולדידיה אסורה ואפילו מן האירוסין.

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 9 • קניין יבמה במאמר

240-236 **חידושי הרשב"א**, יבמות נא ע"ב, ד"ה ר' שמעון, עמ' ש: והכי מפורש בירושלמי, דגרסינן התם בפירקין דהכא: ר' שמעון אומר, המאמר קונה או לא קונה. מה טעמא דר' שמעון? "יבמה יבא עליה" - זו הביאה; "ולקחה לו לאשה" - זו המאמר. וכשם

9 וראו ניומן, המעשים, עמ' 25-26, הערה 21, עמ' 89-91. לדעת רי"ן אפשטיין מדובר במעשים לבני ארץ ישראל, אבל ראו ניומן, שם (ראו גם א"א אורבך [מהדיר], "פירוש לסילוק הקלירי לפרשת שקלים" אז ראית וספרת"), מחקרים במדעי היהדות [תשנ"ח], עמ' 665.

שהביאה גומרת בה כך המאמר גומר בה. או: "יבמה יבא עליה" והרי היא לקוחה לו והמאמר לא הועיל בה כלום. <יבמות>

הלכה א, נט ע"א

סוגיא 11 • חצי אשה חצי שפחה, מהי בקנייני אישות?

²⁵⁴⁻²⁵³ **תשובות ופסקים**, עמ' 296 (המהדיר: "דברי שמואל - רק במקבילה בפסחים, ובענין משומד וגוי - בשום מקום בירושלמי!". במבוא, עמ' כה, הוא כותב שתשובה זו היא של ר' שמואל הלוי מוירמזא בשם רבו רבי שמחה בר שמואל משפירא).
ובירושלמי דקידושין גר': ר' חייא בר בא בשר' יוחנן, מי שחציו עבר וחציו בן חורין וקידש אשה - אין חוששין לקידושיו, ודכוות' אין חוששין לגירושיו, ושמואל א': חוששין לגירושיו. משומד - חוששין לקידושיו ולגירושיו; גוי - אין חוששין לא לקדושיו ולא לגירושיו.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 1 • עבד עברי נקנה בכסף ובשטר - מנלן?

^{15-12,7-2} **הקונטרס האחרון**, קידושין ריא, עמ' 338:

כתיב: "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה". הקיש עברי לעבריה. מה עבריה נקנית בכסף ובשטר, אף עברי נקנה בכסף ובשטר. ניחא בכסף, דכתיב: "ויצאה חנם אין כסף". בשטר? עבריה למדה מבת חורין ועברי למד מעבריה. נמצא למד מלמד. עד כרון כר' עקיבא, דאית ליה למד מלמד. כר' ישמעאל דלית ליה? אתיא שילוח שילוח, מה שילוח שנאמר להלן, בשטר, אף כאן בשטר. ולא המיין. תמן להקנות לעצמה, ברם הכא להקנות לאחרים. א"ר מתניה: מכירה מכירה. מה מכירה שנאמר להלן, בשטר, אף כאן בשטר.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 2 • שווה כסף ככסף?

²¹⁻¹⁹ **כסף משנה**, הלכות עבדים ב ח:

בירושלמי פרק קמא דקידושין: "והיה כסף ממכרו" - בכסף הוא נגאל, ואינו נגאל לא בתבואה ולא בכלים. בכל אתר את עביד שוה כסף ככסף, והכא לית את עביד שוה כסף ככסף? אמר רבי אבא מרי: שניא היא, ששנה עליו הכתוב כסף מכסף.

²¹⁻²⁰ **תוספות ר"י הזקן**, ב ע"א, עמ' לד:

גליון: ורבינו יצחק ב"ר אברהם הקשה מירושלמי, דגרסינן אהא דאמרי' לקמן בכסף הוא

נקנה ואין נקנה בתבואה ולא [בכלים]: בכל אתר את עבד שוה כסף ככסף, והכא לית את עבד שוה כסף ככסף? שניא היא, דכתיב: "כסף" "כסף".

תוספות טו, קידושין ב ע"א:

וכן משמע בירושלמי, דקאמר: בכל אתר אמר (דישיב) [דשוה כסף] ככסף, והכא אמר דאינה נקנית בתבואה וכלים, ומשני: "כסף" "כסף", לעכב.

התוספות שעל האלפס, עמ' שיסה:

וכן משמע בירושלמי, דקאמר: בכל אתר אמ' דשוה כסף ככסף, והכא אמ' דאינה נקנית בתבואה וכלים, ומשני: "כסף" "כסף", לעכב.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 4 • שטר אמה עבריה ושטר קידושין

³²⁻²⁸ **בית הבחירה**, קידושין, עמ' 62:

ויש חולקים בזה ממה שאמרו בתלמוד המערב, סדר מכירה: אני פלוני מכרתי בתי לפלוני. סדר קדושין: אני פלוני קדשתי בתו של פלוני. ושאלו שם: החליף ואמר קדשתי בתי לפלוני, מהו? והשיבו: מה בכך? (ומכל מקום הם מפרשים מה בכך, כלומר להיותם מיהא קידושי ספק.)

כסף משנה, הלכות עבדים ד סוף ג:

ובירושלמי פרק קמא דקידושין, סדר מכירה כך הוא: אני פלוני מכרתי בתי לפלוני.

ראו **משנה תורה**, הלכות עבדים ד ג:

כיצד בשטר? כותב על הנייר או על החרש "בתי מכורה לך", "בתי קנויה לך", ונותן ביד האדון. ושטר אמה עבריה, האב כותבו.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 5 • "וקונה את עצמו בשנים" - שנים שלמכירה או שנים שלעולם?

³⁶⁻³⁴ **הקונטרס האחרון**, קידושין, ריב, עמ' 338:

כתיב: "שש שנים יעבד". יכול יצא בסוף שש? ת"ל: "ובשביעית יצא". יכול יצא בסוף שביעית? ת"ל: "שש שנים יעבד". הא כיצד? עובד כל שש ויוצא בתחילת שבע.

⁴⁰ **כסף משנה**, הלכות עבדים ב ב:

במכילתא [...] ובפרק קמא דקידושין ירושלמי נמי, שביעית של מכירה, לא שביעית של עולם.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 6 • עבד שחלה או ברח - האם יוצא בשנים?

53-50 **חידושי הרשב"א**, קידושין יז ע"א, ד"ה יכול אפילו, עמ' קכו:

יכול אפילו חלה וכו'. ירושלמי: ומה ראית לרבות את זה ולהוציא את זה? אחר שריבה הכתוב, מיעט: מוציא אני את זה שהוא ברשותו, ומרבה אני את זה שאינו ברשותו.

שיטה לא נודע למי, קידושין יז ע"א, עמ' לב:

גרסי' בירוש': ברח וחלה - חייב להשלים, דא"ל: אלו היית גבאי, לא אבאשת. (פי', ואפי' חלה שלש ועבד שלש - חייב להשלים.) חלה וברח - חייב להשלים, דא"ל: אילו הוית גבאי, אתאסית.

ספר מצוות גדול, עשין, ג, קסט ע"ב:

דמפרש שם בפרק קמא דקידושין: ואם פגע בו יובל - יצא. כמה דברים אמורים? בחלה. אבל בברח, אין היובל מוציאו, כדאיתא בירושלמי דקידושין. מה טעם? זה ברשותו וזה אינו ברשותו.

כסף משנה, הלכות עבדים ב ד:

(ובסמ"ג כתב: ואם פגע בו יובל - יצא. בד"א? בחלה. אבל בברח - אין היובל מוציאו) כדאיתא בירושלמי דקידושין: מ"ט? זה ברשותו וזה אינו ברשותו, עכ"ל.

62-60 **חידושי הרמב"ן**, קידושין יז ע"א, ד"ה יכול אף חלה, עח ע"א:

אבל ברח ואח"כ חלה - משלם, דיכיל למימר ליה: אלו גבאי הוית, לא אבאשת. אמר ר' חנינא: אפילו על קדמאה [א]יתיה היא, חלה ואחר כך ברח - משלם, דו יכיל למימר ליה: אלו הוית גבאי, אנשימת בפריע.

חידושי הרשב"א, קידושין טז ע"ב, עמ' קכו:

אבל ברח וחלה, ואף חלה בבית רבו וברח - חייב להשלים, כדגרסינן בירושלמי: ברח ואח"כ חלה - משלים, דיכול למימר ליה: אלו גבי הוית, לא אבאשת. א"ר חנינא: אפילו על קדמאה אתיא היא, חלה ואח"כ ברח - משלים, דיכול למימר ליה: אילו הוית גבי, אתנשימת בפריע.

חידושי הרשב"א, קידושין יז ע"א, עמ' קכו:

ירושלמי: ומה ראית לרבות את זה ולהוציא את זה? אחר שריבה הכתוב, מיעט: מוציא אני את זה שהוא ברשותו ומרבה אני את זה שאינו ברשותו.

חידושי הריטב"א, קידושין טז ע"ב, עמ' קפט:

אבל בירושלמי פי' [...] ובלשון הזה אמרו שם: ברח ואח"כ חלה - משלם. מצי למימר ליה: אלו הוית גבאי, לא אבאשת. אמר רב הונא: אפילו על קדמה, חלה ואח"כ ברח - משלים, דיכיל למימר ליה: אלו גבאי, הוית אנשמתי <המהדיר מתקן: אנשמת> בפריע (פי', נתרפי' מיד).

נימוקי יוסף, כתובות סג ע"ב, ד"ה תנו רבנן המורדת על בעלה, עמ' קסד:

וגרסי' בירוש': כמה אנן קיימין? אי בשמרדה כשהיא נדה, התורה המרידתה עליו! אבל כמה אנן קיימין? שמרדה עליו עד שלא באה לנדה ובאה נדה. נדה בת תשמיש היא? כלומר [...].

שיטה קדמונית, קידושין יז ע"א, עמ' 42:

אבל ברח וחלה, ואף חלה בבית רבו וברח - חייב להשלים, כדגרסינן בירושלמי: ברח ואחר כך חלה - משלים, ודן יכיל למימר ליה: אלו גבאי הוית, לא אבאשת. אמר ר' חננא: אף על קדמאה אתיא הא, חלה ואחר כך ברח - משלם, ודן יכיל למימר ליה: אלו גבי הוית, אנשמת בפריע.

חידושין לקידושין, עמ' ט:

והכי איתא ל[הדיא] בירושלמי: ברח ואח"כ חלה - משלים. יכול מימר ליה: אלו הוית גבאי, לא מכחשת. א"ר חנינה: אפי' על קדמיתא אתיא היא, חלה ואח"כ ברח - משלים, דיכול מימר ליה: אלו היתה גבאי, אנשמת בפריע.

תוס' ר"י הזקן (מיוחס), קידושין יז ע"א:

ירושלמי: ברח וחלה - שעבד רוב שש, ואם לא ברח היה פטור. לא אבשת - לא חלית. אתנשמת בפריע - ותרפיאת מהרה.

מרדכי בהגה"ה, כתובות סג ע"ב, פרק אע"פ (ה), עמ' לג:

פסק ראבי"ה [...] וראיה מירוש' דפרק קמא דקידושין, דפסק גבי עבד עברי שברח ואחר כך חלה - משלים, ומדמה התם למורדת.

בית הבחירה, קידושין יז ע"א, עמ' 105:

וכך היא שנויה בהדיא בתלמוד המערב, ולשונה בזה: ברח ואחר כך חלה - משלים, דאמר ליה: אלו היית גבאי, לא איבאישת. חלה ואחר כך ברח - משלים, דאמר ליה: אלו הוית, אינשמת בפריע.

הגהות אשר"י, כתובות, ה, סוף לג:

וראיה מירושל' דפרק קמא דקידושין דפסק גבי עבד עברי שברח ואחר כך חלה - משלים, ומדמה התם למורדת.

הלכה ב, נט ע"ב

סוגיא 9 • עבד עברי - "ואם לא יגאל באלה"

⁸⁷⁻⁸³ **יחסי תנאים ואמוראים**, ערך "ר' יוסי (ר' יוסי אמורא סתם)" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' שלז):
הירושלמי מסיק הא דא"ר יוסי הגלילי: באלה לשיעבוד כדברי מי שהוא לשיעבוד, לא משעבד ויוצא אלא משלם ויוצא. רצו קרוביו של ראשון להיגאל (?) רצו קרוביו של ראשון להגאל (?) - מגאילין להם; רצו קרו' של שיני להגאל - אין מגאילין להן.

ילקוט תלמוד תורה, ויקרא כה:

"יגאלנו" "יגאלנו" "יגאלנו" שלשה פעמים, ללמד על בתי החצרים ושדה אחוזה שהקרוב קודם. דאיבעיא להו: עבד עברי נגאל לקרובים או אינו נגאל לקרובים? ת"ש: מה "יגאלנו" "יגאלנו" "יגאלנו" שלשה פעמים? לרבות כל הגאולות, שנגאולות כסדר הזה. מאי לאו לרבות בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר

לישראל? לא. לרבות בתי החצרים ושדה אחוזה. הני, בהדיא כתי' בהו. אמ' רב נחמן בר יצחק: לקרוב קרוב קודם. פ"ק דקדושין ובת"כ ובירושלמי דפ"ק דקדושין.

הלכה ב, נט ע"ב

סוגיא 12 • קידושי ייעוד

120-113 הקונטרס האחרון, קידושין ריג, עמ' 338-339:

"אשר לא יעדה" - מלמד שאינה מייעדה לו עד שיהא ביום כדי לפדותה ובמעשי ידיה שוה פרוטה ובגירועיה שוה פרוטה, דב"ר יוסי בר' יהודה. וחכמים אומרי': מייעדה והולך אפילו עד דמדומי חמה. א"ר חייא בר אדא: הכל מודים בעבד עברי עד שיהא שם שוה פרוטה. יאות א"ר יוסי בר יהודה. מה טעמא דרבנן? כסף אין בו, מעשה ידיים יש בו. במה הוא מייעדה? ברברים.

חידושי הרשב"א, קידושין יט ע"ב, ד"ה ת"ר כיצד, עמ' קלט:

ירושלמי: על דעתא דרבנן, משעה ראשונה נותן כסף לייעודין. על דעתיה דר' יוסי בר' יהודה, בסוף נותן כסף לייעודין. מאן דאמר בסוף נותן כסף לייעודין - מעשה ידיה של בעלה; ומאן דאמר משעה ראשונה נותן כסף לייעודין - מעשה ידיה של אביה. אפילו כמאן דאמר משעה ראשונה נותן כסף לייעודין - מעשה ידיה של בעלה, נעשה כאומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שמעשה ידיך שלי.

הלכה ב, נט ע"ב-ע"ג

סוגיא 13 • "ואם לבנו ייעדנה"

157-141 אור זרוע, בבא בתרא קד, ג, יז ע"א (ג, עמ' תלט):

ואמרי' נמי בירושלמי: "אם לבנו יעדנה" - לבנו הוא מייעדה, ואינו מייעדה לבן בנו. ר' שמואל בר אבא בעי קומי דר' זעירא: גבי נחלה את עביד בן הבן כבן, וכה אתמר הכין?

הקונטרס האחרון, קידושין ריג, עמ' 339:

"ואם לבנו יעדנה" - לבנו מייעדה, ואינה מייעדה לאחיו. שהיה ברין: ומה אם הבן, שאינו קם תחתיו בחלוצה ובייבום, ההוא מייעדה לו; אחיו, שהוא קם תחתיו לחליצה וליבום, אינו דין שיעדנה לו? לא, אם אמרת כבן, שהוא קם תחתיו בשדה אחוזה, תאמר באחיו, שאינו קם תחתיו בשדה אחוזה? ת"ל: "ואם לבנו יעדנה" - לבנו מייעדה, ולא לאחיו. "ואם לבנו יעדנה" - לבנו מייעדה, ואינו מייעדה לבן בנו. שמואל בר אבא בעא קומי רבי זעירא: בפרשת נחלות את עביד בן בן כבן, והכא לית את עביד בן בן כבן? א"ר זעירא: מאן דאמר לי הדא מילתא, אנא משקי ליה קונדיטון. התיב רבי תנחום: הרי פרשת נחלות עשית אח כבן ושאר כל הקרובים כבן אתה עושה בן בן כבן, וכאן, שלא עשית אח כבן ושאר כל הקרובי' כבן, אין אתה עושה בן בן כבן? אמרין: אזיל קונדיטון.

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, בודפסט תרנ"ה, תתקכח (קכט ע"ד):

ואמר נמי בירושלמי: "ואם לבנו ייעדנה" – מייעדה לבנו, ואין מייעדה לכן בנו [שמאל בר אבא בעי קומי ר' זעירא: בפרשת נחלות] את עביר בן בן כבן [והכא לית את עביר בן בן כבן?].

¹⁸⁸⁻¹⁸⁷ **מגלת סתרים**, אסף, עמ' 36 (לא מובא במהדורת אברמסון):

בגמ' דהאשה רבה ביבמות ובגמ' דהאשה נקנית בקידושין גרסי' בני מערבא אחז הוליד בן תשע והרן בן שש וכלב בן עשר, ותייה כמאן דמר הוא כלב בן חצרון הוא כלב בן יפנה.

הלכה ב, נט ע"ג

סוגיא 15 • מוכר אדם את בתו לאמה

^{222-218, 210-209, 199-198} **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

²⁰⁵ **חידושי הריטב"א**, כתובות נו ע"א, ד"ה ר' יהודה, עמ' תמה (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, קידושין,

עמ' 948, ועיינו שם, הערה 31):

ועוד, דבירושלמי אמרו על זה: ועונה לאו דבר שבממון הוא. הי ניהו דבר שאינו של ממון? שלא תצטרכי גט, שלא תהי זקוקה ליבם, ע"כ.

חידושי הריטב"א, בבא מציעא נא ע"א, עמ' תלא (ראו ר"ש ליברמן, שם, הערה 31):

ועוד, כי בירושלמי אמרו ועונה לאו דבר שבממון הוא. הי ניהו דבר שאינו של ממון? ע"מ שלא תצטרכי גט, שלא תהיה זקוקה ליבם.

שו"ת הריטב"א, קיז, עמ' קלד:

וכל כי האי גוונא, תנאי שבממון הוא, שהוא קיים, כמתנה על שאר כסות ועונה, דאפי' עונה דבר שבממון הוא כפי הפירוש הנכון וכפי הירושלמי, וכל הנאה שבגוף כדבר שבממון חשוב, כמו שאמרו בירושלמי: איזהו דבר שאינו של ממון? שלא תצטרכי גט, שלא תהיה זקוקה ליבם.¹⁰

חידושי הריטב"א החדשים, בבא מציעא קיט ע"ב:

בירושלמי אמרו: ועונה לאו דבר שבממון הוא. הי ניהו דבר שאינו של ממון? ע"מ שלא תצטרכי גט, שלא תהיה זקוקה ליבם.

²²²⁻²¹⁸ **יחסי תנאים ואמוראים**, ערך "יוסי" (אבא יוסי בן קיטונתא), (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' רנה):

ובירושלמי דקידושי' תני: ר' שמע' בן יוחי אומ', כשם שאינו מוכר שפחות אחר אישות, אף לא שפחות אחר שפחות. מה טעמ' דר' שמע' "בכגרו בה" – פעם אחת הוא בוגד בה, אינו בוגד בה פעם שנייה. מה מקיימין רבנ' טעמ' דר' שמע'? כיון שפירס טליתו עליה, עוד אין לאביה רשות בה.

¹⁰ ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, קידושין, עמ' 948: "וכנראה העתיק מקדמון אחר שפירש כן את הירושלמי בב"מ הנ"ל".

הלכה ב, נט ע"ג

סוגיא 17 • אמה העבריה יוצאה במיתת רבה

237-227 **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

235-227 **הקונטרס האחרון**, קידושין ריד, עמ' 339:

בר פדא אמר: אמה העבריה יוצאה במיתת האדון. מה טעם? "ואף לאמתך תעשה כן", וכתוב: "והיה לך עבד עולם". הקיש אמה העבריה לנרצע. מה נרצע יוצא במיתת רבו, אף אמה העבריה יוצאה במיתת רבה. ואתייה דבר פדה כהדן תנייה: עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת. אמה העבריה אינה עובדת את הבת ואת הבן. אית תניי תני: בין עברי בין עבריה אין עובדין לא הבן ולא את הבת. ומה אני מקיים "ואף לאמתך תעשה כן"? פתר לה.

ילקוט תלמוד תורה, דברים טו, יז (הציטוט הוא מספרי דברים, קכב, עמ' 181, שו' 5-8, אף שהוא מביא את הירושלמי בראש!):

"והיה לך עבד עולם" - כל ימי עולמו של אדון. אף הוא נמכר ל' שנה ומ' שנה קודם היוכל. מכאן אתה או: עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת. נרצע - לא את הבן ולא את הבת. מנין ליתן האמו' שלזה בזה? ת"ל: "עולם" עולם" לג"ש. ירושלמי פ"ק דקדושין וספרי.

הלכה ב, נט ע"ג-ע"ד

סוגיא 18 • זה שהוא נמכר בבית דין וזה שמוכר את שטרו

242-238 **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

הלכה ב, נט ע"ד

סוגיא 19 • עבד כהן

257-256, 252-251, 246-243 **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

257-250 **ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין**, מהדורת אברמסון, עמ' 94 (מכון אופק, עמ' תקטז, הערה 104):
 ירוש': וירצע מן הסחוס פחות מן הכרשינה, שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה! התורה אמרה:
 "ושב לאחוזתו" - בעינו. כלום היה נרצע אלא אם כן יש לו אשה ובנים?

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "יודן [ברבי]" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' קעז):
 ומצא' תירוקן זה בירושל' דקידושי' פ"א, דה"ג התם: דרש יהודה בר', מן המילת היה נרצע, שלא יהא כהן ויפסל. ר' מאיר אומ': מן הסחוס היה נרצע. מיכאן היה ר' מאיר: אין כהן נרצע, שמא יעשה בעל מום ויפסל מן העבודה. וירצע מן הסחוס פחות מן הכרשינה! שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי

כרשינא! התורה אמרה: "ושב אל משפחתו" בעינן. (נמצא על פי הירושלמי נוכל לקיים מצות רציעה וכן שב אל משפחתו)

חידושי הרמב"ן, קידושין כא ע"ב, ד"ה מרצע גדול, פח ע"א:
ובירושלמי אמרו: [וירצע] מן הסחוס פחות מכרשינה! שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה!
התורה אמרה: "ושב לאחוזתו" – בעינן.

חידושי הרשב"א, קידושין כא ע"ב, ד"ה וחכמים אומרים, עמ' קמו:
ושאלו בירושלמי: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינה (פי', לפי ששנינו בבכורות [...])! והשיבו: שלא יבא לידי כרשינה.

שיטה קדמונית, קידושין כא ע"ב, עמ' 51:
ובירושלמי אמרו על זה: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינה! שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה! התורה אמרה: "ושב לאחוזתו" – בעינן. (ואם אזנו מנוקבת נקב רחב כמלא כרשינה, לאו בעינן הוא, שהרי נעשה בעל מום.)

חידושי הריטב"א, קידושין כא ע"ב, עמ' רכח:
ובירושלמי אמרו: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינה! ופריק: שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה!
התורה אמרה: "ושב לאחוזתו" בעינן. (ופי' [...]) והתורה אמרה ושב לאחוזתו בעי' [...].

תוספות הרא"ש, קידושין כא ע"ב, ד"ה אין עבד עברי, קמז ע"א:
בירושלמי פריך: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינא [...] ומשני: כדי שלא יבוא לידי כרשינא.

חידושין לקידושין, עמ' סז–סח:
ובירושלמי נראה דאפי' במרצע קטן פליגי. דמקשינן התם: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינא! שלא יבא לידי כרשינא. ויבא לידיה לכרשינא! התורה אמרה: "ושב אל משפחתו" בעינן.

הלכה ב, נט ע"ד

סוגיא 20 • הנרצע נקנה במרצע (הלכה עוקפת למקרא)

²⁵⁸ **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

^{263–260} **רש"י**, סוטה טז ע"א, ד"ה והלכה בכל דבר (רש"י מצוטט בתוספות איוורא, סוטה טז ע"א, ד"ה והלכה בכל דבר [עמ' מג], ובתוספות שאנץ על אתר):
ובמסכת קידושין ירושלמי מצאתי משנה זו דר' ישמעאל: ואין תער מן השלשה אלא מרצע, והכי תניא התם: התורה אמרה: "ספר", והלכה: בכל דבר התלוש; התורה אמרה: "עפר", והלכה: בכל דבר המגדל צמחים; התורה אמרה: "מרצע", והלכה אמרה: אפי' סול וסירה.

תוספות איוורא, סוטה טז ע"א, ד"ה והלכה בכל דבר (עמ' מג):
ועוד פ"ה דבירושלמי דמסכת קידושין מיייתי משנה דר' ישמעאל: ואין תער [מן] הג' אלא מרצע,
דהכי תניא התם: התורה אמרה: "מרצע", והלכה: אפילו (סיד וסידה) [סיל וסירה] ומקדה ומכתב.

תוספות הר"ש משאנץ, סוטה טז ע"א:
ועוד ב"ה דבירושלמי במסכת קידושין מיייתי משנה דר' ישמעאל: ואין תער מן הג' אלא מרצע, דהכי
תניא התם: התורה אמרה: "מרצע", והלכה: אפי' סיל וסירה ומקדה ומכתב.

בית הבחירה, סוטה טז ע"א, עמ' לז:
ומכל מקום, בתלמוד המערב לא שנו בה תער אלא מרצע, שהתורה אמרה "מרצע", הא בשאר דברים
אין הרציעה כלום ויצא לחירות, והלכה מעבירתו אף בסיל וסירה.

הלכה ב, נט ע"ד

סוגיא 21 • גנאי לו, גנאי למשפחתו

ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

מדרש הגדול, שמות, עמ' תסו, שו' 4-9 (שם, שו' 2, 9-12, על פי הבבלי!):
שאלו התלמידים את רבן יוחנן בן זכאי, אמרו לו: מה ראה העבד להירצע באזנו מכל איבריו? אמר להם:
אוזן ששמעה על הר סיני "אנכי ה' אלהיך, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ופירקה מעליה עול מלכות
שמים וקיבלה עליה עול בשר ודם; אוזן ששמעה "כי לי בני ישראל עבדים", הלך וקנה לו אדון אחר, לפיכך
תבוא האוזן ותירצע, שלא שמרה את מה ששמעה.

דרשות ר' יהושע אבן שועיב על התורה, פרשת משפטים, כח ע"ד (אינו בירושלמי לפנינו!):¹¹
(ואמרו ז"ל במסכת קידושין: כי טעם זה, שהוא אזן ששמעה בסיני "כי לי בני ישראל עבדים", והלך וקנה
אדון לעצמו - ירצע. ולמה ברלת ומזוזה? שהיו עדים במצרים כשנגלה להוציאם מבית עבדים וצוה לתת
דם במזוזות ובמשקוף, והוא חוזר בעבדות? ירצע בפניהם.) ועוד בירושלמי: מה טעם מרצע יותר מכלי
אחר? כי מרצע עולה ארבע מאות, והשם המתין גזרת ד' מאות וחשב הקץ להוציאם משם כמו שהבטיח
לאברהם, והוא הלך וקנה אדון לעצמו? ירצע במרצע, שעולה ד' מאות.

11 ראו בדברי הפתיחה של ש' אברמסון במהדורת הצילום, ירושלים תשכ"ט. מובא גם בתורה שלמה, שמות, כא
(משפטים), אות קלז, כרך יז, עמ' 41. השוו: תוספות, קידושין כב ע"ב, ד"ה מה נשתנה און: **יש במדרש** דמרצע בגימ'
ד' מאות, ולפי שהיו ישראל עבדים ד' מאות שנה וגאלם הקב"ה, והלך זה וקנה אדון לעצמו, לפיכך ירצע במרצע
העולה כך. ראו גם ר' יעקב ב"ר אשר, בעל הטורים על התורה, שמות כא, ו, ירושלים תשמ"א, עמ' קסט.

הלכה ב, נט ע"ד
סוגיא 22 • אזנו ימנית

281 ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

הלכה ב, נט ע"ד
סוגיא 23 • מתי נרצע?

286-282 ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

286 תוספות, קידושין כ ע"א, ד"ה כל הקונה (אינו בירושלמי לפנינו!):

כל הקונה עבד כקונה אדון לעצמו. וקשה, מאי אדון? די לו להיות כאדונו! ויש לומר כד איתא בירושלמי, דפעמים אין לו אלא כר אחת, אם שוכב עליו בעצמו אינו מקיים "כי טוב לו עמך", ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו, זו מדת סרום. נמצא שע"כ צריך למסור לעבדו. והיינו אדון לעצמו.

הלכה ב, נט ע"ד
סוגיא 24 • עבד עברי קונה את עצמו ביובל ובמיתת האדון

290-287 ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

290 ראו ילקוט תלמוד תורה, דברים טו, יז (הציטוט הוא מספרי דברים. ראו לעיל, סוף סוגיא 17).

הלכה ג, נט ע"ד
סוגיא 1 • קניין עבד וקניין אחוזה

9-5 ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 95 (מכון אופק, עמ' תקכה):

ירוש': ומנין שאחוזה נקנית בכסף ובשטר ובחזקה? תל': "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום" - אילו עידי שטר; "והעד עדים" - אילו עידי חזקה. או אינן אלא עידי שטר? כבר כתוב (כתוב): "וכתוב בספר וחתום".

14-12 ילקוט תלמוד תורה, בראשית כג, ט (הציטוט, מהירושלמי):

א"ר חנינא: כל שקל שכתו' בתורה - סלעים; ובנביאים - ליטרין; ובכתובי' - קנטרין. א"ר יהודה בר פפי: חוץ משקלי עפרון, שהן קנטרין. מאי טעמא? דכתי': "בכסף מלא". ירושלמי פ"ק דקדושין, ורבה פר' נ"ח.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 3 • עבד קונה את עצמו על ידי אחרים

⁶⁴ תוספות הרא"ש, גיטין כג ע"ב, ד"ה נעשה, מב ע"א:

ובירושלמי פריך כה"ג גבי משחרר חצי עבדו, ומשני, כשזיכה לו על ידי אחר.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 4 • זכיית עבד לעצמו

⁷⁵⁻⁷⁴ ספר התרומות, שער ו, חלק ג, אות ג, עמ' קפ:

ויירושלמי מוכיח דקא תני ולא ליה, פירוש [...] ואמרינן התם: מאן תנא ולא ליה? ר"מ היא.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 5 • ולמה לא תנינן בראשי איברים?

⁸³⁻⁸¹ חידושי הרמב"ן, קידושין כב ע"ב, ד"ה וקונה את עצמו, צא ע"ב:

וקונה את עצמו. כתוב בתוס' חכמי הצרפתיים: קשיא לן אמאי לא תני נמי בשן ועין ובראשי איברים. וי"ל [...] א"נ [...] טוב מזה ומזה מצאתי בירושלמי, למה לא תנינן וקונה את עצמו בראשי איברים שאינן חוזרין? אמר ר' יוחנן בר מריה: מפני המחלוקת – אית תניי תני: צריך גט שחרור, אית תניי תני: אין צריך גט שחרור. פי', דלמאן דאמר צריך גט שחרור נמצא שאינו קונה עצמו בראשי איברים לגמרי אלא בכסף ושטר. וזה הטעם נכון מדבריהם ז"ל.

חידושי הרשב"א, קידושין, עמ' קנה:

ירושלמי: אמאי לא תנא וקונה את עצמו בראשי אברים שאינן חוזרין? אמר ר' יוחנן: מפני המחלוקת – אית תנאי תני: צריך גט שחרור, אית תנאי תני: אין צריך גט שחרור.

שיטה לא נודע למי, קידושין כד ע"א, ד"ה תנא יוצא בעין ושן, עמ' נד:

ובירוש' גרסי' למה לא תנינן וקונה את עצמו בראשי איברי' שאינן חוזרין? א"ר יוחנן בר מתיא: מפני המחלוק' – אית תנאי דתני: אין צרי' גט שיחרו', ואית תנאי דתני: צריך גט שחרור.

חידושי הריטב"א, קידושין כב ע"ב, עמ' רלח:

אבל בירו' תירצו בענין יפה, שאמרו שם: ולמה לא תנינן שקונה עצמו בראשי אברים שאינן חוזרין? אמר ר' יוחנן: מפני המחלוקת – אית תנא תני: צריך גט שחרור, ואית תנא תני: אינו צריך גט שחרור. ע"כ.

חידושין לקידושין, עמ' עט:

ובירושלמי אמרי' נן בה שנויא אחרינא. דהתם אקשי: ולמה לא תנינא יוצא בשן ועין וראשי

אברים שאינן חוזרין? א"ר יוחנן בר מרייה: מפני המחלוקת - אית תנוי תני: צריך שחרור, ואית תנוי תני: אין צריך גט שחרור. ע"כ.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, ד"ה מתני, ח ע"א:

ירושלמי: ולמה לא תנינן ויוצא בשן ועין ובראשי אברים שאינן חוזרין? א"ר יוחנן בר מריא: מפני המחלוקת - אית תנוי תני: צריך גט שחרור, אית תנוי תני: א"צ גט שחרור. ע"כ.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 6 • העבד מקבל מתנה מרבו לאחר?

⁸⁵⁻⁸⁴ **חידושי הרשב"א**, קידושין כג ע"ב, עמ' קסה:

ועוד, דאמרי' בירושלמי: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר לאחר; מרבו לעצמו לא; מאחר לעצמו - מחלוקת ר"מ ורבנן.

¹⁰¹⁻⁸⁴ **תוספות ר"י הזקן**, קידושין כג ע"ב, עמ' עג-עה:

ועוד אמרי' בירושלמי דפרקין: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר לאחר; מאחר לרבו; ולא מרבו לעצמו. מאחר לעצמו - מחלוקת ר' מאיר ורבנן. [...] ובירושלמי דשמעתין נמי איכא למ"ד דיד עבד כיד רבו ואין יד אשה כיד בעלה.

ספר מצוות גדול, עשין פז, הלכות עבדים, קע ע"א:

ובירושלמי גרסינן דעבד אינו מקבל מתנה מרבו לעצמו אבל מקבל מתנה מאחר לאחר ומאחר לרבו.

תוספות טוך, קידושין כג ע"ב, עמ' ס-סא:

ועוד אמ' בירוש' דפרקין: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר לאחר; מאחר לרבו; ולא מרבו לעצמו. מאחר לעצמו - מחלוקת ר' מאיר וחכמים [...] ובירוש' דשמעתין נמי איכא למאן דאמ' דיד עבד כיד רבו ואין יד אשה כיד בעלה.

חידושי הרשב"א, קידושין כג ע"ב, עמ' קעא:

וגרסינן נמי בירושלמי בשמעתין דהכא לפרוקי מתני' דעירובין, דקתני אינו מזכה ע"י עבדו ושפחתו הכנענים אבל מזכה ע"י אשתו, וסתם מתני' ר"מ, וא"כ, היכי מזכה ע"י אשתו, והא אית ליה יד אשה כיד בעלה?! ופריק ר' חנניא בשם ר' פנחס: תפתר כהדין תניא דתני: אשתו אינה פודה לו מעשר שני, רשב"א אומר: אשתו פודה לו מעשר שני, והדין תניא ר"מ, עבד יד העבד כיד רבו ולא עבד יד האשה כיד בעלה. ואתיא ההיא דירושלמי כסבריה דשמואל וכדאמרן.

שיטה קדמונית, קידושין כג ע"ב, עמ' 57:

והינו דאמרינן בירושלמי: אע"ג דעבד, ר' מאיר אומר: יד עבד כיד רבו, קנתה אשה קנה בעלה, מודה שיש לו אכילת פירות בלבד.

הגהות מיימוניות, הלכות עבדים ה א, עמ' רצז:

בירושלמי גרסינן דעבד אין מקבל מתנה מרבו לעצמו אבל מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו. ע"כ.

חידושי הריטב"א, קידושין כג ע"ב, עמ' רנב:

ובירושלמי אמרו בפירושי: עבד מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו, אבל מרבו לעצמו - לא. מאחר לעצמו - פלוגתא דרבי מאיר ורבנן.

תוספות הרא"ש, קידושין כג ע"ב, ד"ה ואין קנין לאשה, קמט ע"ב:

ועוד אמרי' בירושלמי דפרקין: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו ומרבו לעצמו לא, ומאחר לעצמו - מחלוקת ר"מ ורבנן.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 134 (ועמ' 135):

ומכל מקום, אף הם סוברים סברא זו במקצת ממה שאמרו בתלמוד המערב: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו, הא מרבו לאחר - לא. מאחר לעצמו - מחלקת ר' מאיר וחכמים, דתני: הילך כסף זה על מנת שלא יהא לרבך רשות בו - זכה העבד זכה רבו, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: זכה העבד לא זכה רבו. מה צרכא ליה? מרבו לאחר: כשם שהעבד זוכה מאחר לרבו כך העבד זוכה מרבו לאחר. נשמענה מן הדה: השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלווחו. לית הדה אמרה שעבד זוכה מרבו לאחר? אמ"ר אלעזר: תפתר בעבד עברי. וכו'. ר' זעירא שמע מן הדה: אבל אינו מזכה לא על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו. לית הדה אמרה שאין העבד זוכה מרבו לאחר? תפתר כר' מאיר, דר' מאיר עביד יד העבד כיד רבו. והא תני: אשתו! אית לך מימר, ר' מאיר עביד יד אשה כיד בעלה. ר' חנינא בשם ר' פנחס: תפתר להדין תנייא דתני: אשתו אין פודה לו מעשר שני, ר' שמעון בן אלעזר אומר בשם ר' מאיר: אשתו פודה לו מעשר שני. ולהדין תניא עביד ר' מאיר יד העבד כיד רבו ולא עביד יד אשה כיד בעלה. זהו לשון תלמוד המערב [...] ואף לסוגיית תלמוד המערב לא מצינו חלוק זה אלא לר' מאיר, אבל לרבנן, מכל מקום למדת שאין חלוק בין אשה לעבד, וכן למדת בסוגיית תלמוד המערב שהולכת על שיטת רב ששת, שהם אמרו: הילך כסף זה על מנת שאין לרבך רשות בו.

בית הבחירה, נדרים, עמ' רצט:

שלדעת רב ששת רבי מאיר סובר שהנותן לעבד על מנת שאין לרבו רשות בו ולאשה על מנת שאין לבעלה רשות בה אינו מפקיע זכות אדון ובעל וכו' [...] ואף בתלמוד המערב שנאזה כשיטת רב ששת.

¹⁰⁰⁻⁹⁹ **כפתור ופרח**, פרק מ, ב, עמ' תקמז:

ירושלמי: אשתו אינו פודה לו מעשר שני. רבי שמעון בן אלעזר אמר בשם רבי מאיר: אשתו פודה לו מעשר שני (והכין תניא רבי מאיר: עבד יד העבד כיד רבו ולא עבד יד אשה כיד בעלה). <אולי ממע"ש?>.

הלכה ג, ס ע"א
סוגיא 8 • שחרור חלקי

115-114 **בית הבחירה**, גיטין כג ע"ב, עמ' 89:

ויש פוסקים שאם זיכה לו חציו על ידי אחר קנה, והוציאוהו מתלמוד המערב, אלא שאין בה הכרח, שלא נאמרה שם אלא לדעת ר'.

הלכה ד, ס ע"א-ע"ב
סוגיא 1 • קניין בהמה גסה במסירה - מקרי גבול

7-5 **חידושי הרמב"ן**, בבא בתרא פו ע"א, ד"ה פסק עד שלא מדד:

ובירושלמי בפרק קמא דקדושין רבי חסדא אמר: משוך את הבהמה לקנותה - קנה; לקנות ולדותיה - לא קנה; לקנות היא וולדותיה - קנה. ומקשינן: אלו האומר לחברו משוך הבהמה שיקנ' לך משאוי שלה, שמא לא קנה?! ופריק, הדא דתימר בשלא הית' הבהמה עוברת, אבל אם היתה הבהמה עוברת, עשו אותה כמשואה.

חידושי הרשב"א, בבא מציעא ט ע"ב, ד"ה הא דבעי:

ועוד, דבהדיא גרסי' בירו' בפ"ק דקדושין, ר' חסדא אמר: משוך את הבהמה לקנותה - קנה; לקנות ולדותיה - לא קני; לקנות היא וולדותיה - קני, ואקשינן התם: אילו האומר לחברו משוך הבהמה שיקנה לך המשאוי שלה שמא לא קנה [ופריך הדא], דתימר בשלא היתה הבהמה עוברת, אבל אם היתה הבהמה עוברת עשו אותה כמשואה.

חידושי הרשב"א, בבא בתרא פה ע"ב, ד"ה מאן פסקא:

וגרסי' בירושלמי אמר רב חסדא: משוך בהמה זו לקנותה - קנה; לקנות ולדותיה - לא קנה; לקנות אותה [ואת] ולדותיה - [קנה]. ומה בין זה למשואה? כשלא היתה הבהמה עוברת. אבל אם היתה הבהמה עוברת, עשו אותה כמשואה.

בית הבחירה, בבא מציעא ט ע"ב, עמ' 28, ד"ה יש מי שאומר (הוא מעיר על כך גם בהמשך, עמ' 124, ליד הערה 16):

יש מי שאומר <רמב"ן> [...] והביאו את שתיהן ממה שאמרו בתלמוד המערב שבמסכת קדושין פרק ראשון, רב חסדא אמר: משוך את הבהמה לקנותה - קנה; לקנות את ולדותיה - לא קנה; לקנות היא וולדותיה - קנה. והקשו, (אלא) [אילו] האומר לחברו משוך הבהמה שיקנה לך המשוי שלה - לא קנה, כלומר, ואם כן, לקנות ולדותיה אמאי לא קנה? ותירץ, הדא דתימא בשלא היתה הבהמה עוברת, ר"ל מעוברת, והילכך אין זה כמשוי שלה. אבל אם היתה הבהמה עוברת, עשו אותה כמשואה [...] (ומכל מקום אנו מפרשים בירושלמי שהעובר והמשוי כעין תכשיט הוא, והרי הוא כבי פגי, שקנאו בקנית הבהמה, כמו שכתבנו למעלה, וכלים הנזכרים כאן הם בכלים אחרים, שאינם עליה דרך משוי הרגיל בו).

הלכה ד, ס ע"ב

סוגיא 3 • המוכר [...] לחבירו - דרכי קניין נוספות

20-19 **ספר הערוך**, ערך "כרכשתא" (ב):

ירושלמי בר"ג <בריש גמרא> דפ' קמא דקידושין בהלכה בהמה גסה: מאי משכוכית? [אית דאמרי] חוטרא ואית דאמרי שרקוקיתא ואית דאמרי נגדתא.
 (ירושלמי בר"ג דפ' חזקת הבתים: מאי משכוכית? אית דאמרי חוטרא ואית דאמרי פנדורא ואית דאמרי תיישא רבא.)

ר' חננאל, בבא קמא נא ע"ב-נב ע"א, עמ' 60:

ירושלמי בר"ג דפ' ק דקידושין בהלכה בהמה גסה מאי משכוכית? [אית דאמרי] חוטרא ואית דאמרי שרקוקיתא ואית דאמרי נגדתא.

22 **ספר העיטור**, אות ש שכירות, נ ע"ב:

(כך שכירות קרקע נקנה בכסף ובשטר ובחזקה, והוא הדין לשואל, שאם נתן כליו ותשמשו לתוכו הרי זו חזקה) כההיא דגרסינן בירושלמי דקידושין: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנה. כדלקמן או כדכתב בחזקת הבתים <ירוש'>, כיון שצבר לתוכו - קנה. אמ' שמואל: ובלבד שיהו ראויין לציבור.

חידושי הרמב"ן, קידושין כב ע"ב, ד"ה מתני' בחזקה, צא ע"ב:

ומצאתי בירושלמי: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנאו, ואין זה דרך גמר' שלנו, וכן אמרו שם: כיון שמסר לו מפתח - קנה, ובדין מסקינן דלא קנה אלא דכמאן דאמר ליה חזק וקני הוא.

חידושי לקידושין, עמ' עח:

והא דאמרינן בירושלמי: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנאו [...] דהתם נמי אמרינן שמסירת מפתח קונה.

חידושי הריטב"א, קידושין כב ע"ב, עמ' רלז:

ואע"פ שאמר בירושלמי המוכר בית לחבירו, כיון שנתן פירותיו לתוכו - קנאו (בהא פליג ירושלמי אגמרא דילן).

חידושי הריטב"א, בבא בתרא נג ע"ב, קא ע"ב:

ושלא כדברי הירושלמי שאמר המוכר בית לחבירו, כיון שצבר פירות לתוכו - קנה (ופליג אגמרא דידן).

ר' נסים ב"ר ראובן, קידושין א, ח ע"א, ד"ה כיצד:

ואע"ג דאמרינן [בירושלמי] במכילתין [פ"א ה"ד] המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו פירות - קנאו, ליתא, דהאי אכילת פירות [...] ומשמע דפליגא גמרא דילן כדפליג נמי במסירת מפתח, דהתם נמי אמרינן מסירת מפתח קונה, ובגמ' דילן [ב"ק נב ע"א] אמרינן דלא הוי אלא כמאן דאמר לך חזק וקני.

אבל העיטור ז"ל סמך על הירושלמי וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' מכירה, שאכילת פירות קונה בקרקעות, וכבר השיגו הראב"ד ז"ל.

נימוקי יוסף, קידושין כב ע"ב, עמ' קמו:

ואע"פ שאמרו בירושלמי המוכר בית לחבירו כיון שצבר פירותיו לתוכו קנאו.

מגיד משנה, הלכות מכירה א טו, ד"ה היה הקרקע צחיח:

כה היא דגרסינן בירושלמי דקידושין: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו פירות - קנה, אמר שמואל בר רב יצחק: ובלבד פירות שהן ראויין לצבור (עד כאן בעיטור).

רב האי גאון, המקח והממכר, כ"י ברלין 685 ("המכיל העתקה אחרת מס' מקח וממכר"). מובא על ידי ש' אסף, תשובות הגאונים, מדעי היהדות, ב, ירושלים תרפ"ז, עמ' 109, הערה 5 (מובא משם גם באוצר הגאונים, קידושין, תשובות, עמ' 151, הערה ט):

כמו שאמרו חכמים בקידוש', איביעיא להו: מכר בהמה לעובריה, מהו? ומסקנה: מקנא קני. ועוד א' ר' א' א' ר' ירמיהו: כגון שמכר שדה לעומריה.

בכ"י אוספורד 544 הנוסח כמעט זהה:

כמו שאמ' חכ' בקידוש', איבע' להו: מכר לו בהמה לעובריה, מהו? ומסקנא: מקנא קני. ועוד א"ר אלע א"א ירמיה: כגון שמכר שדה לעומריה.

רב האי גאון, המקח והממכר, שער ב, הוצאת וינה תק"ס, ה ע"ב (מובא באוצר הגאונים, שם) ובהערה ט שם (על ידי המהדיר, ר' אלעזר מינץ):

חפשתי לא מצאתי כן בש"ס. ובריש בכורות (ב ע"ב) גרסינן: איביעיא להו, בהמה לעובריה, מאי? ולא אסיקנא דלענין מקני, קני, וגם לא הובא שם דברי ר' ירמי' אמר ר' אלעזר, ועיקרא דהאי דינא מפורש בירושלמי פ' חזקת הבתים ה"א ופ"ק דקידושין ה' ד', ודברי ר"י אמר ר"א חפשתי ולא מצאתי. והראני הגאון אמיתי מוה' ישעי' ברלין זצ"ל מק"ק ברעסלי בשבת דף קל"ה (ע"ב), אמר ר' ירמי': כגון שלקח שפחה לעובריה, ואולי לזה כיון רבינו.

אבל אם מכר השפחה עצמה לשם עובריה, אי נמי בהמה לשם ולדותיה, אעפ"י שאין גוף הבהמה קנוי, כיון שהמוכר בגוף הבהמה הוה ליה כאלו אומר לו מקום גידול הולדות אני מוכר לך וקנה העוברים, כדגרסינן, אביעיא להו: בהמה לעובריה מהו? ואסיקנא לענין מקנה, קנה וא"ר ירמיה א"ר אלעזר: כגון שמכר לו שפחה לעובריה.

ספר העיטור, הלכות ביעור חמץ, קכא ע"א:

כדגרסינן בירושלמי: מסר לו המפתח, מהו? מחלוקת ר"ש ורבנן, דתני תמן: מסר מפתחו לע"ה - הבית טהור, שלא מסר לו אלא שמירת המפתח. ותני: ר"ש מטמא.

ספר העיטור, אות ש שכירות, ג ע"ב:

ירושלמי בפ"ק דקידושין: המשכיר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנה.¹² ר' יודה בן פזי בעי: מסר

12 משפט זה אינו מופיע אצלנו בקידושין אלא רק בבבא בתרא, לעניין מכירת הבית. ראו דיונו של ר"ש ליברמן, הירושלמי כפשוטו, פסחים, עמ' 395. אולי בכתב היד שלפני בעל העיטור היה כך, אבל אולי זוהי פרשנות של בעל

לו מפתח, מהו? אמר ר' זכריה חתניה דר' לוי: מחלוקת ר' שמעון וחכמים, דתניא תמן: המוס' מפתח לעם הארץ - הבית טהור, שלא מסר אלא שמירת מפתח, ותניא: ר' שמעון מטמא.

חידושי הריטב"א, פסחים ד ע"א, ד"ה בעו מיניה מרב נחמן, מהדורת ליבוביץ, עמ' ז: משום דמסירת מפתח קונה. וכתב הרי"ט ז"ל דאע"ג דהכי איתא בירושלמי, ליתא. דבגמ' דילן אמרינן.

³⁴⁻²⁷ **ספר העיטור**, מאמר שני - קנין, י ע"א:

מיהו, דייקנן לה מהא דגרסינן בירושלמי אמר רבי אבהו: אמר ריש לקיש, המוכר מעשה שדה לחבירו לא עשה ולא כלום; וולדי שפחתו לחבירו לא עשה ולא כלום; אויר חורבתו לחבירו לא עשה ולא כלום, אבל מוכר לו שדה ומשייר מעשה שדה, מוכר שפחה ומשייר וולדות, מוכר חורבה ומשייר אוירה.

אור זרוע, בבא קמא שסו, ג, כח ע"ב (ג, עמ' קטו):

ותו הביא ראיה מפ' המקבל במס' דמאי, דאמר ר' אבהו בשם רשב"ל: כל המוכר אויר חורבתו לא עשה ולא כלום אלא מוכר לו חורבה ומשייר לה אוירא. והאיך אפשר לאדם [למכור] אויר חורבתו? תפתר באומר תלוש מן חורבה זו שתקנה לך אוירא.

הגהות מיימוניות, הלכות זכיה ומתנה י ז, עמ' קעא:

ודייקנן לה מהא דגרסינן בירושלמי אמר רבי אבהו אמר ריש לקיש: המוכר מעשה שדה לחבירו לא עשה ולא כלום; ולד שפחתו לחבירו לא עשה ולא כלום; אויר חורבתו לחבירו לא עשה ולא כלום, אבל מוכר לו שדה ומשייר מעשה שדה, מוכר שפחה ומשייר ולדות, מוכר חורבה ומשייר אוירא [...] עכ"ל העיטור.

חידושי הרמב"ן, בבא בתרא סד ע"א, ב, כט ע"ג:

כדאיתמר בירוש' : המוכר אויר חורבתו לחברו לא עשה כלום אלא מוכר לו חורבה או משייר לו אויר'.

המרדכי, בבא מציעא קח ע"ב, שצג, פא ע"א:

ובירושלמי דפ"ק דקידושין (ובגמרא) [ובפרק שישין] דמסכת דמאי, וכי אדם מוכר [אויר] חורבתו לחבירו?

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, דפוס קרימונה, קמח, מח ע"א:

ובירושלמי דפ"ק דקידושין ובגמרא דמסכת דמאי איתא: וכי אדם מוכר אויר חורבתו לחבירו?

הלכה ד, ס ע"ב

סוגיא 5 • וחכמים אומרים, בהמה דקה נקנית במשיכה

⁴²⁻⁴¹ **ר' חננאל**, קידושין (כו ע"א), א' הורוביץ, הדרום, מד (תשל"ז), עמ' 23: ירוש': וחכמין אומרין, בהמה דקה נקנית במשיכה, שנ': "משכו וקחו לכם צאן".

העיטור, וצריך עיון נוסף.

ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 105 (מכון אופק, עמ' תקסב, הערה 79):
 ירוש': וחכמ' או', בהמה דקה נקנית במשיכה, שנא': "משכו וקחו לכם צאן".

חידושי ר' ישמעאל בן חכמון, בבא בתרא פו ע"ב, ד"ה תנן התם, עמ' קלו:
 ירושלמי: וחכמים אומרים, בהמה דקה נקנית במשיכה, שנאמר: "משכו וקחו לכם צאן".

הלכה ד, ס ע"ב-ע"ג סוגיא-קובץ 6 • קובץ שאלות ותשובות

מגילת סתרים, אברמסון, עניינות, עמ' 301, הערה 38 (ראו אברמסון, רב נסים גאון, עמ' 259, הערה 48-47, וראו הנ"ל, עניינות, עמ' 297):

ואשכחית פירוקא בגמ' דבני מערבא בפ' האשה נקנית, והכין גרסי, רב יהודה שלח שאל לר' אלעזר: בכור שנטרף בתוך ל' יום, מהו? א"ל: כמי שמת ופטור מה' סלעים של בן (פי', דאלמא נטרף ולא מת קדקאמ' התם בפ' הנשרפין).

תוספות תלמיד ר"ת ורבינו אליעזר, יב ע"ב, ד"ה בכור שנטרף, עמ' נז:
 ראייה לדבר, דאמרינן בתלמוד ירושלמי בעו מיניה מפלוני: בכור שנטרף, מהו? אמר ליה: כמי שמת דמי.

אור זרוע, תקכ, א, עד ע"ב (א, עמ' תמז):

ותו אמרינן בירושלמי דקידושין פ"ק גמרא: בהמה גסה נקנית במסירה. רב יהודה שלח לר' אלעזר: בכור (שנהרג) <שנטרף>¹³ בתוך ל', מהו? א"ל: כמי שמת, ופטור מה' סלעים של בן (ואי נטרף היינו נהרג, מאי קאמר כמי שמת? [...]) ע"כ מפרש ר"ת זצ"ל, נטרף היינו שנעשה טריפה).

ספר מצוות גדול, עשין קמד, הלכות פדיון בכור אדם, רד ע"ב:
 וגרסינן בירושלמי: נטרף הרי הוא כמת.

תוספות, מנחות לו ע"ב, ד"ה (לו ע"א) שומע אני (ההוספות בסוגריים המרובעים אינן בדפוס ונציה ר"פ ונמצאות רק בדפוסים החדשים!):

עוד אמרינן [בירושלמי] בפ"ק דקדושין [גמרא]: בהמה גסה ניקנית במסירה. רבי יהודה אמ' שאל רבי אליעזר: בכור שנטרף בתוך ל' יום? [א"ל]: דומה לו כמי שמת ופטור מחמש סלעים של בן.

שיטה מקובצת, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה בכור שנטרף:

בכור שנטרף. כתוב בתוספות, פירש הקונטרס שנהרג וכולי. עוד קשה, דאמרינן בירושלמי פרקא קמא דקידושין, גבי בהמה גסה נקנית במשיכה, רב יהודה שאל לרבי אלעזר: בכור שנטרף בתוך שלושים יום, מהו? אמר ליה: כמו שמת ונפטר. ואי בנהרג קאמר, מה שייך לומר כמו שמת? [...]. תוספות

13 כך מגיה המהדיר וברור שכך צריך להיות על פי דבריו של בעל האור זרוע!

שאנץ. ורבינו ישעיה ז"ל תירץ, וזה לשונו: [...] והא דאמרינן בירושלמי הרי הוא כמי שמת, יש לומר דהכי פירושו: הרי הוא כמי שמת מעצמו.

52-49 **יחסי תנאים ואמוראים**, ערך "רב יוסף בריה דרב מניא מדויל", העתקה שביד הרב הרצוג, ד, עמ' 288 (העתק מכת"י ניו יורק; לא מצאתי בערכי תנאים ואמוראים):

ואגב אורחין אכתוב, ההיא דתחלת בב"ק הל' דעולא משמ' דר' אלעז': שיליא שיצתה מקצתה ביום הראשון וכו', בפ"א דקידוש' ירושלמ', הל': בהמה גסה נקנית במסירה, רב יהוד' שלח שאל לר' אלעז': שיליא שיצתה מקצתה היום ומקצ' למחר? א"ל: אם לדם טהור, מונה מיום הראשון. ואם לדם טמא, מונה מיום שיני. והיינו נמי כדמסיק רבה לחוש חוששת, ומסיק הירושלמ', א"ר מתניה: הדתמר בשלא יצתה עמה ולד. אם יצא עמה ולד, בין לדם טמא בין לדם טהור אינה מונה אלא משעת יציאת הולד.

85-56 **המיוחס לריטב"א**, בבא מציעא לו ע"ב, ד"ה ירושלמי (נעתק מדפוס אמשטרדם תפ"ט):

ירושלמי פרק הכותב גבי ההיא מתני' נדר ושבועה אין לי עליך וכו' אבל הוא משביע את יורשיה. תמן תנינן: השוכר את הפרה והשאלה לאחר כו'. אילא בשם רבי ינאי: והוא שנתן לו רשות להשאל. (אז [...] פירש) ועוד, דהא תני ר' חייא: אין השואל רשאי להשאל ואין השוכר רשאי להשכיר אלא אם כן נתנו לו בעלים רשות, וכולן ששינו מדעת בעלים חייבין, ושואל לא שינה חיי' (בתמיהה. פירש [...] בזירוז), אלא כגון דתנינן: ש"ח להיות כשואל, ושואל להיות פטור מלשלם. אתא מימר אע"פ שהתנה פטור, שהוא חייב. (פי' [...]) פירש. בקש להשביע את השואל. (פירש [...]) או לא. ומשני בשמעניה: כתב לה, נדר ושבועה אין לי עליך וכו'. אבל משביע הוא את יורשיה. דהא אמרה שאם בקש להשביע השואל, שהוא משביעו (בעל כרחיה). (וסוגיית הירושלמי דהאי משביע את יורשיה [...]) פי'. דהא ילפא, אם בקש להשביע האשה, שמשביעה. (פירש [...]) מההוא וא"ר חנינא: לא צריכא חילוף דהא מן ההיא, דאמר רבי ינאי: והוא שנתן לה רשות להשאל, והכ' הוא שנתן לה רשות שיהו בניה אפטרוסי'. (פירש [...]) שתשבע. א"ר ייסא: צריך להעלות לו שכר כל זמן שהיא שכורה אצלו.

78 **חידושי הרמב"ן**, כתובות פז ע"א, עמ' 241:

וכן פירשו בירושלמי, והוא שנתן לה רשות שיהיו בניה אפטרופין.

מלחמת ה', כתובות ט, מז ע"ב:

אלא כגון שנעשו הם אפטרופסין מחמתה ובשנתן להן בעלה רשות להושיכן אפטרופין, וכן פירשו בירושלמי.

ספר הזכות, כתובות, בדפי הרי"ף, מח ע"א:

וכן פירשו בירושלמי, והוא שנתן לה רשות שיהיו בניה אפטרופסין.

תוספות, כתובות פו ע"ב, ד"ה נדר ושבועה:

בירושלמי מפרש כגון שנתן לה רשות לעשות יורשין <בדפוסים חדשים: יורשיה> אפטרופין.

תוספות הר"ש משאנץ, כתובות פו ע"ב, עמ' רמח:

בירוש' מפ' כגון שנתן לה רשות לעשות יורשיה אפטרופין.

חידושי ר' ווידאל קרשקש, כתובות פו ע"ב, עמ' שלח:

וכן פרשו בירוש' <בפרקין ה"ו>: והוא שנתן לה רשות שיהו בניה אפוטרופין.

85-83 תשובות ופסקים, קכג, עמ' 187:

והא דכת' מר דקיימ' לן כרבא, דאמ' אנת מהימנת לי בשבועה [...] הכי לא מוכח בירושלמי, דגר': ר' זעירא בעא קומי ר' בון, היך עובדין עובדא? פי', שומר שמסר לשומר, היך דינו? ואע"ג דלא פשיט, הא קיימ' לן ר' יוחנן ורשב"ל הלכה כר' יוחנן, וכ"ש הכא, דר' אלעז' קאי כוותיה, ור' ינאי רביה, ותני ר' חייא כוותיה, וכולהו מטעמ' דאין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר, מדמייתו עלה מתני' דהשוכר פרה מחבירו, דאי טעמ' משום אנת מהימנת לי בשבועה, ליכ' לאתובי כלל, כדמפור' בגמ', ותני ר' חייא: וכולן ששינו שלא מדעת הבעלים חייבין, וכו'.

89-86 פנקס הלכה ארצישראל, מרגליות, עמ' נג (=רבינוביץ, עמ' 304), וראו לוין, המעשים, עמ' 104-107:

רב י' יהודה ש'לח שאל לרבי לעזר: האחים שחלקו ואחר כך י'בם א'חד מהן? אמר לה: זכו כולם בנכסי המת. עולה בר' ישמעאל אמר: מציית דעתה דרבי לעזר ולא שניה היא, שחלקו ואחר כך י'בם א'חד מהן היא, שי'בם א'חד מהן ואחר כך שחלקו זכו כולם בנכסי מת.

100-94 ר' חננאל, בבא קמא יא ע"ב, עמ' 12:

ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל בהאשה נקנית: ר' בון פשט, כלי רגל וכלי שבת - מביאין באמצע וחולקין.

הלכות הרי"ף, בבא קמא א, עמ' קצח:

ובירור' אמרו שבגדים של בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת שמין.

שו"ת הרי"ף, מהדורת ליוורנו, רנח, עמ' קנה:

ומאלו השמועות נתברר שמי שלקח כלום לאשתו ולבניו קנו אותם, ואין רשאי לחזור בהן ולא למכרן. אלא שבירושלמי אמרו: בבגדים של חול, אבל לא של רגל ושל שבת, הילכך [...] יצחק ב"י אלפאס.

שו"ת הרי"ף, מהדורת בילגוריי, פב, עמ' רמא:

ואמרי' נמי: האחין שחלקו - מה שעליהם שמין, מה שעל בניהם ובנותיהם אין שמין, ואוקימנא בירושלמי בבגדים של חול, אבל של רגל ושל שבת - שמין.

ספר אבן העזר, בבא קמא, סג ע"ד:

בירושלמי בהאשה נקנית, רבי אבין פשט: כלי רגל וכלי שבת - מביאין באמצע וחולקין.

ר' זכריה ב"ר יהודה אגמאתי, בבא קמא יא ע"ב, דף 3 ע"א:

ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל בהאשה נקנית: ר' בון פשט, כלי רגל וכלי שבת - מביאין לאמצע וחולקין. עד הנה מדברי רחז"ל.

ספר העיטור, אות ח חלוקת קרקעות, כז ע"א:

ירושלמי: כלי רגל וכלי שבת שמין.

ר' יהונתן מלונגיל, בבא קמא, א, יז, עמ' 21:

אבל מלבושין שלהנשים והבנים והבנות אין שמין. יש מפרשים דכיון דבנים ובנות לא אתו לבי דינא לא מבזינן להו למיתי, ולהאי פירושא, מלבושין שלשבת [...] והכי משמע בירושלמי. ויש מפרשין: אין שמין לפי שכבר זכו בהם נשיהם ובניהם [...] ואפשר לתרץ לזה הפירוש גם אותו ירושלמי, דמלבושין יקרין כל כך לא אמרינן דמחלי.

אור זרוע, בבא קמא מח, ג, ד ע"א (ג, עמ' ג):

ופסק רבינו יצחק אלפסי זצ"ל דהיינו דוקא בגדים של חול, אבל של שבת שמין, והכי אמרינן בירושלמי.

ספר מצוות גדול, עשין צג (הלכות לוח ומלוה), קעה ע"ב:

אין בע"ח גובה [...] בד"א? בכלים של חול. אבל בכלי שבת ומועד - גובין אותו לבעל חוב, כדאיתא בירושלמי, ואין צ"ל תכשיטי זהב וכסף, שהכל לבעל חוב.

ספר מצוות גדול, עשין צו (הלכות נחלות), קפה ע"ד:

האחין שחלקו [...] ומפרש בירושלמי, בד"א? בבגדי חול. אבל בבגדי מועד ושבת, שמין מה שעליהן.

הגהות מיימוניות, הלכות יום טוב ו, כ, עמ' רנה:

גרסינן בירושלמי בפ"ק דקדושין אהא דאמרינן האחים שחלקו, שעל נשיהן ובנותיהן - אין שמין, ר' אבהו אמר: העושה קטלא לבתו אין מביאין לאמצע וחולקין. בראויה להשתמש בחול, אבל בראויה להשתמש ברגל - מביאין לאמצע וחולקין. ר' (אבא) (מנא) אמר: כלי רגל - חולקים; כלי שבת - מבעיא. ע"כ.

ספר התרומות, שער א, חלק א, אות ז:

והא מילתא ילפינן לה מההיא דגרסינן בבא קמא פרק ראשון (יא ע"ב): האחין שחלקו - מה שעליהן שמין, מה שעל בניהן ועל בנותיהן אין שמין, וגרסינן עלה בירושלמי: לא אמרו אלא בגדים של חול, אבל בגדים של שבת - שמין (ומההיא ילפינן ב"ח).

תוספות, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה מה שעל בניהן ובנותיהן אין שמין:

ופסק רב אלפס: דוקא בגדי חול. אבל בגדי שבת - שמין. והכי איתא בירושלמי.

תוספות ר' פרץ, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה מה שעליהן:

פירש רב אלפס: דוקא בבגדי חול. אבל בבגדי שבת - שמין. וה"נ אמרינן בירושלמי.

המרדכי, כתובות נד ע"א, קעב, ג ע"א:

דהכי מחלק בקדושין פ"ק בירושלמי גבי אחין שחלקו, מה שעליהן - שמין; שעל (נשותיהן) [*בניהם] - אין שמין (*מפרש התם, העושה קטלא לבתו מביאין לאמצע וחולקין) [במ"י אינו], בד"א? בראוי להשתמש בהם בחול. מיהו, היכא דידוע שהקנה להם מעיקרא, אפילו בכלי שבת ורגל אין לו בכסות אשתו ובניו.

המדרכי, בבא קמא יא ע"א, יא, עמ' כא:

ומה שעל בניהן ובנותיהן - אין שמין. מפר' בירושלמי, דווקא בגדי חול, אבל בגדי שבת ומועדים - שמין [...]. והכי מחלק בירושלמי פרק קמא דקידושין גבי אחים שחלקו, מה שעליהן - שמין; שעל נשותיהן - אין שמין. במה דברים אמורים? כשראויה להשתמש בהן בחול [...] ע"כ תשובת רבינו מאיר. שוב מצאתי תשובה אחרת בשם רבינו מאיר [...] שם הביא האלפסי הירושלמי, דווקא בגדי חול, אבל בגדי שבת ורגל - שמין.

חידושי הרשב"א, כתובות נד ע"א, עמ' קנח:

ופירשו עלה בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת - שמין.

חידושי הרשב"א, בבא בתרא קמד ע"ב, ד"ה ולא דוקא:

וגרסי' בירוש' בפרק [קמא] דקידושין, ר' בון פשט: כלי רגל וכלי שבת - מביאין לאמצע וחולקין. (וטעמא משום כלים של חול מוחלין הן אלו לאלו, אבל כלי שבת וכלי רגל, שהן יקריין, אינן מוחליין).

חידושי הרשב"א, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה מה שעל בניהן, עמ' 160:

מה שעל בניהן ובנותיהן - אין שמין. ודוקא בגדי חול, אבל בגדי רגל ובגדי שבת - שמין. והכין איתא בירושלמי בפ"ק דקדושין, וכתבו הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו.

שו"ת הרשב"א, ב, רפו, עמ' רטו:

ומיהו, בירו', שעל בניהן ועל בנותיהן, של רגל ושל שבת - שמין.

שו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן), קטו:

ומכל מקום יש לדון ממקום אחר על מה ששאלת, והוא שהרב ז"ל כתב פרק ארבע אבות (יא): גבי האחין שחלקו, מה שעליהם - שמין; מה שעל בניהן ובנותיהן - אין שמין, הא דגרסינן בירושלמי, דגרסינן התם: בגדים שעל בניהם ובנותיהם, של רגל ושל שבת - שמין, וגירסא זו בראשון של קדושין, ויותר ממה שכתב הרב ז"ל יש שם, גרס התם: העושה קטלא לבתו - אין מביאין לאמצע וחולקין. ר' מונא אמר: כלי רגל - חולקין, כלי שבת - צריכא. רבי אבין פשיטא פשיט ליה: בין כלי רגל בין כלי שבת - מביאין לאמצע. ע"כ גירסת הירושלמי.

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, דפוס קרימונא, פד, לג ע"א (וכן שו"ת מהר"ם, בדפוס בודפשט, רי, לא ע"א; ובדפוס

לבוב, שנט, לב ע"ג) (ושם, בדפוס קרימונה: העושה קטלא לבתו מביאין לעצמן וחולקין!):

(לשון מ"ו הר"ם ז"ל) מה שכתב רבינו משה בן מיימ' [...] וסמך שלו מירושלמי דפ"ק דקידושין גבי אחין שחלקו, שמין מה שעליהם, מה שעל נשיהם אין שמין, הכי פירשו התם: העושה קטלא לבתו - מביאין לאמצע וחולקין, במה דברים אמורים? בראויה להשתמש בהן בחול וכו'. עד בין כלי רגל בין כלי שבת - מביאין לאמצע וחולקין.

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, קרימונה, עו, כט ע"ב:

כדאית' בירושלמי פ"ק דקידושין, אדרבה, משם ראייה דכל היכא דקתני שמין, היינו אפילו בגדי חול, דומיא דאחין שחלקו, דשמין מה שעליהם, דהיינו אפילו בגדי חול, וטעמא דהתם דאין שמין מה שעל

בניהם ונשיהם ובנותיה' משום דמתוך שהוא טורח להם לכייש נשיהם ובניה' ובנותיהם להטריח' לב"ד, מחלי אהרדי.

חידושי הריטב"א, כתובות נד ע"א, ד"ה כי אקני לה, מהדורת מ' גולדשטיין, עמ' תכח: ופי' בירושלמי דדוקא בגדי חול, אבל בגדי שבת - שמין.

חידושי הריטב"א, בבא בתרא קמד ע"ב, רנו ע"ד: ואמרו שם <בתוספתא ב"ב פ"י ה"ז> <נעשו>: <עשו> כלים לנשיהן ולבניהם ובאים לחלוק - הרי הן לעצמן; עשו כלים לעצמן - מביאין לאמצע וחולקין. <ופירושו בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת מביאין לאמצע וחולקין>¹⁴ פי', כי כלים אלו, שהם יקרים, אינם מוחלין.

ספר מישורים, נתיב כו, חלק ב, עב ע"ב: אין שמין בשעת חלוקה מה שעל בניהם ונשיהם, דוקא בגדי חול. אבל בגדי שבת - שמין. וכן כתוב בירושלמי.

פסקי הרא"ש, כתובות נד ע"א, ד, לב, קכא ע"ד: וקאמר עלה בירושלמי דבגדי שבת שמין.

פסקי הרא"ש, בבא קמא יא ע"ב, א, יג, קכב ע"ד: ומהאי טעמא דוקא בגדי חול, אבל בגדי שבת, שיוכלו להביא הבגדים לבית דין ואינן צריכים הם עצמן לבוא - שמין, והכי איתא בירושלמי.

פסקי הלכות, שפג, כט ע"א: האי דאמר: האחין שחלקו שמין מה שעליהן ולא מה שעל בניהן ובנותיהן, הני מילי בבגדי חול. אבל בבגדי רגל ובבגדי שבת אמר בירושלמי דשמין.

פסקי הלכות, תקג, לה ע"ג: ומה שכתב ר"מ דבע"ח גובה מבגדי שבת שעשה לאשתו ובניו, היינו דווקא מה שהוא תקן להם ולא הקנה להם. וראייתו מן הירושלמי. ובתשובת רב אלפס מצאתי כך.

תלמיד הרשב"א והרא"ש, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה ואמר עולא א"ר אלעזר האחין, עמ' כז: וגרסינן בירושלמי: בגדים של נשיהן ושל בניהן ושל בנותיהן, של רגל ושל שבת - שמין.

חידושי הר"ן, כתובות נד ע"א, ד"ה אלמנה, עמ' קיט: האחין שחלקו [...] דפרישו בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת שמין.

ספר האגודה, כתובות ד, סה, עמ' קח: כתב בספר מיימוני: הוא הדין בעל חוב אינו גובה מהן, והני מילי בגדי חול. אבל בגדי שבת ומועדין - גובין

14 הוסיף המהדיר על פי נימוקי יוסף, ראו להלן (לשון הנ"י, ונראה שהוא דברי רבינו), וכדברי המהדיר משמע מהמשך דברי הריטב"א.

מהן. וכל שכן אם היו להן טבעות וכלי כסף וזהב, שגובה. פסק הרמז"ל דווקא שהבעל תקן להם, דאדעתא דהכי לא הקנה להן מעיקרא, כדמחלק בירושלמי פרק קמא דקידושין.

שו"ת הריב"ש, קכח:

שכך כתב הרמב"ם ז"ל (פ"א מה' מלוה ולוה), וז"ל: אין בע"ח גובה, לא מכסות אשתו ובניו של לווה ולא מבגדים צבועין שצבען לשמן אע"פ שעדיין לא לבשו אותן, ולא מסנדלין חדשים שלקחן לשמן, אלא הרי אלו שלהם. במד"א? בכלי החול. אבל בגדי שבת והמועד - גובה אותן בע"ח. ואצ"ל אם היה בהן טבעות וכלי זהב או כסף, שהכל לבעל חוב. עכ"ל. ויליף לה הרב ז"ל לחלק בין בגדי חול לבגדי שבת מן הירושלמי שהביא הרי"ף ז"ל בהלכ' (פ"ק דב"ק) גבי האחין שחלקו, מה שעליהם שמין, מה שעל בניהם ועל בנותיהם אין שמין. שכתב: ובירושלמי, אפילו בגדים של בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת שמין. ע"כ בהלכות. ודעת הרמב"ם ז"ל, שלכך חולקים בגדי רגל ושבת, לפי שלא זכו בהן האשה והבנים, שאין האב מזכה אותן להם.

שו"ת ריב"ש, שא (על פי דפוס קושטא ש"ז):

ויליף לה הרב ז"ל <רמב"ם> לחלק בזה בין בגדי חול לבגדי שבת מן הירושלמי שהביא הרב אלפסי ז"ל בהלכות פרקא קמא דבבא קמא גבי האחין שחלקו, מה שעליהן שמין, מה שעל בניהם ובנותיהם אין שמין, שכתב בירושלמי: אפילו בגדיהם של בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת שמין. עד כאן בהלכות. והירושלמי הנזכר הוא בפרק ראשון של קידושין, והכי גרסינן התם: רבי מי אמר, העושה קטלא לבתו - מביאין לאמצע וחולקין. רבי מונא אמר: כלי רגל - חולקין; כלי שבת - צריכה. רבי אבין פשיטא ליה: בין כלי רגל בין כלי שבת - מביאין לאמצע. ע"כ.

בית הבחירה, כתובות נד ע"א, עמ' 207:

ומכל מקום, יש מפרשים <מהדיר: א"י למי נתכוון> בהפך, שבאלמנה אף בבגדי חול שמין, ובמקדיש ובמעריך בבגדי חול מיהא אין לו כלום, הא בגדי שבת - שמין. ואף הם כתבוה בשם תלמוד המערב <ועי' בשו"ת המיוחסות קט"ו> [...] ופירשוה בתלמוד המערב דוקא בבגדי חול, אבל בגדי שבת - שמין.

בית הבחירה, בבא קמא יא ע"ב, עמ' 34:

ויש מפרשים הטעם שלא לבזותם להביאם לפני בית דין, ולדעת זה נמשך מה שפרשו בתלמוד המערב דווקא בכלי חול, הא בגדי רגל ושבת - שמין.

הגהות אשר"י, כתובות ד סוף לב:

דהכי מחלק בירושלמי פ"ק דקידושין גבי אחים שחלקו, מה שעליהם - שמין; מה שעל נשיהן - אין שמין, בד"א? בראוין להשתמש בהם בחול.

מגיד משנה, הלכות מלוה ולוה א ה, ד"ה בד"א בכלי חול אבל בגדי שבת:

ואמרו בירושלמי: בגדים של בניהם ושל בנותיהן - אין שמין; של רגל ושל שבת - שמין.

פסקי מהרי"ח, בבא קמא קב ע"ב, ד"ה אחד המקדיש, כז, בתוך שיטת קדמונים על מסכת בבא קמא, עמ' שח: מצאתי בספר המצות דה"מ בבגדי חול, אבל בבגדי שבת שלו ובניו ואשתו - בע"ח גובה מהן. ואמר שכן הוא בירושלמי.

שו"ת התשב"ץ, ב, רצב, שכז ע"א:

בין בגדי שבת בין בגדי חול אין שמין לה [...]. דלא דמי לאחים שחלקו דפרק קמא דבבא קמא ובירושלמי דהתם, דלא דמיא הקנאה דאחים להקנאה דבעל.

שו"ת התשב"ץ, ג, רפז, ערה ע"א:

אבל הר"ם ז"ל, דעתו שבגדי שבת שמין לה, אבל בגדי חול הם שלה ואין שמין אותם לה, כתב זה בפרק שישי מהלכות הלואה. וכן אני דן וכן נראה מהירושלמי, שכתב הרי"ף ז"ל בפרק קמא דבבא קמא שאם היתה נוטלת בגדי שבת היה הפסד גדול לבעל, לפי המנהג שרוב הנדוניות הם בגדי שבת לאשה.

נימוקי יוסף, כתובות נד ע"א, ד"ה אלמנה, עמ' שב:

ואע"ג דפ"ק דב"ק גבי חלוקת אחין פי' בירוש' דדוקא בגדי חול אין שמין אבל בגדי שבת שמין.

נימוקי יוסף, בבא קמא, א, ה ע"א:

ופסק רבינו אלפסי ז"ל דדוקא בגדים של חול, אבל בגדים של רגל ושלשבת - שמין. והכי איתא בירושלמי דקידושין.

נימוקי יוסף, בבא מציעא, ט, סט ע"ב:

וגרסינן עלה בירושלמי: לא אמרו אלא בבגדים של חול, אבל בבגדים שלשבת - שמין (ומכאן אתה למד לבעל חוב).

נימוקי יוסף, בבא מציעא, ט, פט ע"ב:

וגרסינן עלה בירושלמי: לא אמרו אלא בגדים של חול, אבל בבגדים של שבת - שמין.

נימוקי יוסף, בבא בתרא, ט, תתצג, סז ע"ב:

ופירשו בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת מביאין לאמצע וחולקין, פי', כי כלים אלו, שהם יקרים, אינן מוחלין.

שילטי הזהב (בכתב היד, עמ' b134):¹⁵

כשם שמצוה לכבד השבת. גרסי' עלה בפ"ק דקידושין ירושלמי אהא דאמרין האחין שחלקו, שעל נשיהן ובנתהן אין חולקין? ר' אבהו אמ': העושה קטלא לכתו אין מביאין לאמצע וחולקין, בראויה להשתמש בחול. ברגל - מביאין לאמצע וחולקין. ר' אבא אמ': כלי רגל - חולקין; כלי שבת - מיבעיא. ע"כ. מכאן משמע שיהיו בגדי רגל טובים משלשבת.

15 על הירושלמי בכתב היד ובפירוש שלטי הזהב ראו כ"ץ, הירושלמי בכתבי היד, עמ' 28-29, אבל שם הבאתי מובאות ממסכת סוכה בלבד.

110-109 **אור זרוע**, בבא קמא יא ע"א, מז, ג, ג ע"ד (ג, עמ' יג):

(וכן משמע בירושלמי דפרקין <ב"ק>: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? אמר ר' אבא בר ממל: אמר קרא, "חיים שנים ישלם" - ולא מתים [...]) וכן משמע בירושלמי דפ"ק דקידושין, דקאמר: מנין שאין הבעלים מטפלין במיתה? א"ר אבא בר ממל: אמר קרא, "חיים שנים ישלם" - ולא מתים.

תוספות, בבא מציעא צז ע"א, ד"ה (צו ע"ב) זיל שלים:

(והא דאמ' בירושלמי <ב"ק> מנין [...]) וכן משמע בירושלמי דקידושין, דהת' קאמ': מנין שאין הבעלי' מטפלים בנבילה? א"ר אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" - ולא מתים, משמע דפחת נבילה איירי.

תוספות טוך, בבא קמא יא ע"א, ד"ה ורשב"ם, בתוך שיטת קדמונים על מסכת בבא קמא, תשל"ז, עמ' רפח (הנוסח קשה וככל הנראה משובש):

(ובירושלמי <ב"ק>, דקאמר "חיים <שנים> ישלם", היינו, כלומר שהפחת לגנב כו', אחייה לקרן במרובה.) וכן משמע בירושלמי דקידושין, דקאמר: "חיים שנים ישלם" - על בעלים מטפלים בנבילה.

תוספות הרא"ש, בבא מציעא צו ע"ב, ד"ה זיל שלים, קלב ע"ב:

(והא דאמרינן בירושלמי <ב"ק>: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? אמר ר' אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" - ולא מתים. עד כאן גנבה, גולה מנין? א"ר אבון: "והשיב את הגזילה" - לא בעי למימר שישלם בהמות חיים ולא יחזיר לו את הנבלה, אלא ה"ק: אם הוזלו חיים, יחזירם לו כמו שהם, דלא קנאם בשינוי. אבל אם הוזלו מתים, צריך ליתן לו הפחת. אי נמי, הכי קאמר: חיים ישלם. כלומר, ישלם לו כל הקרן בלא פחת, כמו אחייה לקרן כעין שגנב) והכי משמע בירושלמי דקידושין, דקאמר התם: מנין שאין הבעלים מטפלין בנבילה? אמר ר' אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" - ולא מתים (אלמא דפחת נבלה איירי).

112-109 **ספר מצוות גדול**, עשין עא, הלכות גניבה, קמח ע"ד:

ודורש דבר זה בירושלמי: מניין שאין שמי' לא לגנב ולא לגזלן? שנאמר: "חיים שנים ישלם" - חיים ולא מתים. עד כאן גניבה, גולה מניין? שנאמר: "והשיב את הגזילה אשר גזל" - כעין שגזל.

המרדכי, בבא קמא יא ע"א, י, עמ' יט:

כדמשמע בירושלמי: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? א"ר אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" [חיים ולא מתים. עד כאן גניבה. גזילה מניין?], א"ר אבא: "אשר גזל" - כעין שגזל.

נימוקי יוסף, בבא קמא, א, ד ע"ב:

והכי איתא בירושלמי: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? א"ר אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" [חיים] ולא מתים. אשכחן גניבה, גזילה מניין? א"ר בון: "והשיב את הגזילה אשר גזל" - כאשר גזל. עכ"ל.

הלכה ה, ס ע"ג
סוגיא 1 • תולדות דרכי הקניין

ספר העיטור, מאמר שני – קנין, יב ע"ג: 16,10-7,3-2

ירושלמי: בראשונה היו קונין בשליפת מנעל. הא הוא דכתיב: "וזאת לפנים בישראל" וכו'. חזרו להיות קונין בקציצה, שהיה אדם מוכר שדה אחוזתו היו קרובין מביאין חביות וממלאין קליות ואגוזים ושוברין אותן לפני התינוקות וכו'. חזרו להיות קונין בכסף ובחזקה ובשטר.

שו"ת הרשב"א, ג, קלב:

וגרסינן בירושלמי: בראשונה היו קונין בשליפת מנעל. הדא היא דכתיב: "וזאת לפנים בישראל". חזרו להיות קונים בקציצה וכו', חזרו לקנות בכסף, בשטר ובחזקה.

המרדכי, בבא מציעא, תנ, פו ע"ג:

ירושלמי: בראשונה היו קונין בשליפת נעל, דכתיב: "לקיים כל דבר שלף איש נעלו". חזרו להיות קונים בקציצה.

ספר המתיבות, עמ' 7 (גנזי קדם, ב [תרפ"ג], עמ' 41-42, מכתב יד): <מתאים לכתובות>

זרע בזרעינו. זו היא קצצה, שהתינוק [נאמן ע]ליה כאדם. [גירס' ירוש' מהו] בקציצה. בשעה שהיה אדם מוכר את שדה אחוזתו היו קרובין ממל[ין חב]ית קליות ואגוזין ושוברין לפני התינוקות והתינוקות] מלקטין ואו' נקצץ פלוני מאחוזתו. ואוף כן מי שהיה נושא אשה שאינה הוגנת [לו היו] או' נקצץ פלוני ממשפחתו.

הלכה ה, ס ע"ג
סוגיא 3 • קניין, הילוך וחזקה

32 חידושי ר' ישמעאל בן חכמון, בבא בתרא, עו (נב ע"ב):

פי', אמרינן בגמרא דבני מערבא, דכתיב: "קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך אתננה".

הלכה ה, ס ע"ג
סוגיא 4 • שטר על מנת ליתן כסף

35-34 ספר העיטור, מאמר שלישי אגב, יג ע"א (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, כתובות, עמ' 208,

הערה 44):

ירושלמי: בשטר על מנת שלא ליתן כסף, אבל על מנת ליתן כסף – לא קנה עד שיתן הכסף.

הגהות מיימוניות, הלכות מכירה א ז, ד"ה עד שיתן הדמים, דפוס קושטנינא, עמ' שכז:

ירושלמי: בשטר ע"מ שלא ליתן כסף, אבל ע"מ ליתן כסף – לא קנה עד שיתן כסף.

40-37 ר' **יצחק אבן גיא**, מובא על ידי ר' זכריה אגמאתי, פירוש לבבא מציעא עז"ב, עמ' 124-125 (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, כתובות, עמ' 209-210, וראו שם, הערות 48, 49):
יפה כח חזקה מכח כסף ושטר. דבחזקה, מכר לו עשר שדות בעשר מדינות, משהחזיק באחת מהם - קנה כולן. ובכסף ובשטר - לא קנה עד שיתן דמי כולן. אבל לא נתן לו אלא דמי אחת ולא כתב לו שטר אונו אלא על אחת מהן - לא קנה אלא כנגד מעותיו. וכו'. דעיקר הא בריתא בתוספתא כתובות, ואיתה נמי בגמרא דארץ ישראל בקידושין בפרק ראשון.

הלכה ה, ס ע"ג

סוגיא 5 • בכסף על מנת לכתוב לו אוני

52 **חידושי הרמב"ן**, בבא בתרא נא ע"א, ד"ה שדי:
ובירושלמי: כתב לו את שניהם ליפות כחו.

59-58 **תוספות ר"י הזקן**, קידושין עט (כו ע"א):

ובירושלמי דפרקין מפרש דמתנה אהני להא דתנן פרק המוכר את הבית, אבל בנותן, נתן את כלן.

תוספות, קידושין כו ע"א, ד"ה ולמה:

ובירושלמי בפירקין מפרש דיפוי כח של מתנה, היינו לגבי בור ודות, דמוכר שדה בסתם לא מכר בור ודות, אבל מתנה בעין יפה, נותן הכל.

תוספות, בבא בתרא נא ע"א, ד"ה ולמה:

ועי"ל דאפי' כתיבי תרויהו בשטר אחד, יפה כחו. מה שכתב בלשון מתנה לענין הא דתנן לקמן בהמוכר את הבית, בר"א? במוכר. אבל בנותן - נותן את כולן. והכי איתא בירושלמי פ"ק דקידושין.

תוספות טו, קידושין כו ע"א, ד"ה כדי ליפות את כחו, עמ' סה:

ובירוש' דפרקין מפרש דמתנה אהני להא דתנן בפ' המוכר את הבית: אבל בנותן נתן את כלן.

חידושי הרשב"א, קידושין כו ע"א, ד"ה רב אשי אמר, עמ' קצה:

ובירושלמי יהיבי ביה טעמא, דגרסינן התם: אמר ר' יוחנן ממלוחיה, ייפה כחו בשני דברים. שיש שעבוד למכירה ואין שעבוד למתנה, והמוכר לא מכר את הכל, והנותן מתנה נתן את הכל.

חידושי הריטב"א, מהדורה ב, קידושין כו ע"א, עמ' קצב:

כמו שאמרו בירוש': שיעבד למכירה ואין שיעבד למתנה, והנותן נתן את הכל והמוכר <לא> מכר את הכל.

שיטה לא נודע למי, קידושין כו ע"א, עמ' ס:

ומפורש בירושלמי כדברי רש"י. דה"ג התם: למה כתב לו את שניהם? כדי ליפות כחו.

תוספות הרא"ש, קידושין כו ע"א, ד"ה כדי ליפות כוחו, קנד ע"א:
 ובירושלמי דפרקין מפרש דיפוי כח של מתנה היינו לגבי הא דתנן בפ' המוכר את הבית: בד"א?
 במוכר. אבל בנותן מתנה - נותן את כולם.

הלכה ה, ס ע"ד
 סוגיא 7 • קניין חזקה לשדה אחרת

⁹⁰⁻⁹² **חידושי הרמב"ן**, בבא בתרא נג ע"א, ד"ה שתי שדות:
 ומצאנו מפורש בירושלמי פרק קמא דקדושין: רבי יוסי בשם רבי יוחנן, היו שתי שדות, אחת
 בגליל ואחת ביהודה - החזיק בזו שביהודה לזכות בזו שבגליל או בזו שבגליל לזכות בזו שביהודה המצר
 בנתיים, וכו'. והיינו הך דשמעתין.

¹⁰⁰⁻⁹⁵ **פירוש הר"ש משאנץ**, פאה א ו:
 ובפ"ק דקדושין כתובה ביושר בירושלמי, והכי איתא התם: רב חסדא אמר, נכסי הגר. החזיק
 בצפונן על מנת לקנות בדרומן, בדרומן על מנת לקנות בצפונן, ולא נתכוין לקנות באמצעיתן - לא קנה עד
 שיתכוין לקנות באמצעיתן. מתני' פליגא על דרב חסדא: גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו - המחזיק בקרקע
 חייב בכל; המחזיק בקמה חייב בשכחה ופאה ופטור מן המעשרות. ואין אויר מפסיק בין שבולת לשבולת
 (בתמיה). (וגירסא זו ניחא, דהחזיק בקרקע לא דמי למפקיר כרמו דפטור מן המעשר וכו').

הלכה ה, ס ע"ד
 סוגיא 9 • גלגול שבועה

¹¹³⁻¹²³ **ספר העיטור**, הלכות מלוה ולוה ב, כ ע"ד:
 ירושלמי: מניין לגילגול שבועה מן התורה מסוטה? "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דבר
 שראוי לישבע, דבר שאין ראוי לישבע, מאי? כדון נשמענה מן הדא: שומר' יבם וכנוסה ושומרת יבם ראוייה
 לישבע, ואתמר: מגלגלין וכא מגלגל? אית תנא תני: מה זו באלה ושבוע' אף כל הנשבעין באלה ושבועה,
 ואית תנא תני: זו באלה ושבועה ואין כל הנשבעין באלה ושבועה. מאן דאמר באלה ושבועה, ניחא; ומאן
 דאמר כל הנשבעין באלה ושבועה, לגילגול את למד, לישבע' אי אתה למד. אית תנא תני: מה זו באמן אמן,
 אף כל הנשבעי' באמן אמן.

אור זרוע, בבא מציעא ו, ג, א ע"ד (ג, עמ' קסט):
 ומורי רבינו אבי העזרי זצ"ל הביא ההיא דירושלמי בפ"ק דקדושין ואיתא נמי בירושלמי בפ' בתרא
 דסוטה, והכי איתא התם: מנין לגילגול שבועה מן התורה מסוטה? ואית תניי תני: מה זו באלה ושבועה
 אף כל הנשבעין באלה ושבועה, ומה זו באמן ואמן אף כל הנשבעין באמן ואמן; ואית תניי תני: זו באלה
 ושבועה ובאמן, ולא כל הנשבעין באלה ושבועה ובאמן. מאן דיליף, ניחא, ומאן דלא יליף, לא לאלה
 ולא לשבועה ולא לאמן.

116-113 **חידושי הרשב"א**, קידושין כז ע"ב, ד"ה האי ארוסה, עמ' רח:

והכי מפורש בירושלמי, דגרסינן התם: מנין לגלגול שבועה מן התורה? מסוטה, "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברים שהוא ראוי להשביעה, דברים שאין ראוי להשביעה? א"ר יוסי בר' בון: נשמיעיניה מן הדא, אמן שלא שטייתי ארוסה ונשואה, שומרת יבם וכנוסה, ארוסה ושומרת יבם ראוי הוא להשביע? ואת מר מגלגלין וכה מגלגלין.

שיטה לא נודע למי, קידושין כז ע"ב, עמ' סח:

דגרסי' בירושלמי: עד כדין דברים שראוי להשביע עליהן, דברים שאין להשביע עליהם מנין? (פי', כגון קרקעות, שאין ראוי להביע עליהם).

חידושי הריטב"א, קידושין כז ע"ב, עמ' שטז:

וכן מפורש בירושלמי, דגרסינן התם: מנין שמגלגלין שבועה מן התורה? "ואמרה האשה אמן אמן" - "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברי' שנשבעין עליהם, דברים שאין נשבעין עליהן מניין? תנינא: אמן שלא שטייתי ארוסה ונשואה, שומרת יבם וכנוסה. ארוסה ושומרת יבם בת שבועה היא? ואתמר: מגלגלין, ובהא נמי מגלגלין, ע"כ.

בית הבחירה, קידושין כז ע"ב, עמ' 166:

והוא שאמרו בתלמוד המערב: מנין לגלגול שבועה מדאורייתא? תשמיעינה מן הדה: "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברים שנשבע עליהם, דברים שאין נשבעין עליהן מנין? מן הדה: אמן שלא שטייתי ארוסה וכו'.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, ד"ה אמר שמואל, יא ע"א:

והכי איתא בירושלמי: מנין לגלגול שבועה מה"ת? מסוטה. "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברים שראוי להשביע, בדברים שאין ראוי להשביע נשמיעינה מן הדא: אמן שלא שטייתי ארוסה ונשואה, שומרת יבם וכנוסה. ארוס' ושומרת יבם ראוי להשביע, פי' בתמיה, ותימר מגלגלין, והכא מגלגלין.

123-122 **ילקוט תלמוד תורה**, במדבר ה, כב:

אמן אמן. אית תניי תני: מה שבועה זו באמן אמן, אוף כל הנשבעין באמן אמן; ואית תניי תני: זו באמן אמן ואין כל הנשבעין באמן אמן. ירושלמי דקדושין פ"ק.

הלכה ו, ס ע"ד-סא ע"א

סוגיא 1 • כיוון שזכה זה, נתחייב בחליפיו

11-1 **חידושי הרמב"ן**, בבא מציעא מו ע"א, ד"ה ותמהני דהא אסיקנ' בענין:

מצאתי בירושלמי במס' קידושין דמתני' כל הנעשה דמים וכו', תמן תנינן: כל המטלטלין קונים זה את זה. ר' בא בר הונא בשם רב: ואפי' צבור בצבור. א"ל ר' אלעז': לא שנינו אלא כל הנעש' דמי' באח', ובלבד דבר שהוא צריך לשום. איתא דרבא בר הונא כר' יוחנן ור' אלעזר כשיטתיה. דתניא תמן: האחין השותפין שחייבין בקלכון פטורי' ממעש' בהמה. א"ר אלעזר: והן שחלקו גדיים כנגד תיישים, תיישי' כנגד

גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, הן חלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: ואפי' חלקו גדיי' כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים כלקוחות הן.

מלחמת ה', בבא מציעא, ד, בדפי הרי"ף, כז ע"א:

אבל מצאתי בירושלמי במסכת קדושין אמתני' כל הנעשה דמים וכו', תמן תנינן: כל המטלטלין קונין זה את זה. רבי בא בר הונא בשם רב: ואפי' צבורין בצבורין. א"ר אלעזר: לא תנינא אלא כל הנעשה דמים באחר, ובלבד דבר שהוא צריך לישום. אתיא דרב הונא כרבי יוחנן, ודר' אלעזר בשיטתיה. דתנינן תמן: האחין השותפין חייבין בקלכון ופטורין ממעשר בהמה. א"ר אלעזר: והן שחלקו גדיים כנגד תיישים, תיישים כנגד גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים, הן חלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: ואפילו חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, כלקוחות הן. וכו'.

חידושי הרשב"א, קידושין כח ע"ב, עמ' רטז:

ועוד, דגרסינן בירושלמי, תמן תנינן: זה הכלל - כל המטלטלין קונים זה את זה. רבא ר' הונא בשם רב: אפילו צבור בצבורין. א"ל ר' אלעזר: לא שנינו אלא כל הנעשה דמים באחר, ובלבד דבר שהוא צריך לישום. אתיא דרב הונא כר' יוחנן, ור' אלעזר בשטתיה. דתניא תמן: האחין השותפין שחייבין בקלכון פטורין ממעשר בהמה. א"ר אלעזר: והן שחלקו גדיים כנגד תיישים כנגד גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, הוחלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: אפי' חלקו גדיים כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים כלקוחות הן, דתנינן תמן: הלקוח ושניתן לו במתנה - פטור ממעשר בהמה.

חידושי הריטב"א החדשים, בבא מציעא קח ע"ב (מו ע"ב):

שהרי אמרו בירוש' : האי מתני' דכל הנעשה דמים, לא שנו אלא שור בפרה, אבל צבור בצבור - לא.

מגדל עוז, הלכות מכירה יג א:

ובירושלמי דקדושין בדקתי ומצאתי גמ' מתני' דכל הנעשה דמים באחר כו', גרסינן תמן, תנינן: זה הכלל - כל המטלטלין קונין זה את זה. רבי בא, רב הונא בשם רב: אפי' צבור בצבור. א"ל ר' אלעזר: לא שנינו אלא כל שנעשה דמים באחר, בלבד דבר שהוא צריך לישום. אתיא דרב הונא כר"י ור' אלעזר בשיטתיה, דתנינן תמן: האחין והשותפין שחייבין בקלכון פטורין ממעשר בהמה, ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלכון. א"ר אלעזר: והוא שחלקו גדיים כנגד תיישים ותיישים כנגד גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים [הוא חלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: ואפילו חלקו גדיים כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים] כלקוחות הן. דתנינן תמן: הלקוח והניתן לו במתנה - פטור ממעשר בהמה. האחין והשותפין שחייבין בקלכון פטורין ממעשר בהמה כשחלקו וחזרו ונשתתפו, ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלכון בשלא חלקו. רבינא [בשם רב יהודא] בשם שמואל: לזה פרה ולזה חמור, החליפו זה בזה כו' עד בשעה שמשך פרה. כסוגיין דמציעא שהעתקתי, ונותן טעם המוציא מחבירו עליו הראיה חוץ מן החליפין, ומאן דלא סבר, כו'. עד כלום. ושקיל וטרי לסיועי לר' זעירא ודחי ליה עד דגרסינן רב המננא, רב אדא בר אחוה בשם רב: מכר לו פרה בדמים דחוקין, א"ל: הב לי אינון פריטיא, א"ל: מה את בעי מנהוין? א"ל: מזובן לי חמור. משך בעל הפרה החמור - לא נקנית הפרה. חמור, מהו שיקנה? רבי בא אמר: נקנית ר' יוסי אמר: אינה נקנית. סבר רבי אבא דאינון חליפין, ולית אינון חליפין. רבי מנא בשם רבי יוסי: פעמים שתחלת מקח לזה ותחלת מקח לזה. היך עבידא? מכר לו פרה בדמים, סמכיה גבי חד א פריטיא (ס"א: טראפיזטא). למחר אשכחיה. קאים תמן. א"ל: מה את קיים עביד הכא? א"ל: בעינן אינון פריטיא. א"ל: מה

את בעי מנהון? א"ל: למזבן לי חד חמור. א"ל: הרי חמור לפניך. משך זה, לא קנה זה; משך זה, לא קנה זה, אלא זה קנה לעצמו וזה קנה לעצמו. ע"כ.

18-14 ספר העיטור, מאמר שני - קנין, יב ע"ג:

ירו שלמי: על בעל החמור להביא ראיה שהיה חמורו קיים בשעת משיכת פרה, שמע"ה חוץ מחליפין. ומאן דלא סבר הא מילתא לא סבר בנזיקין כלום. ואמר ר' זעירא: ואנא לאו אנא סבר לה. (ומסתברא [...]).

46-28 ספר העיטור, מאמר שני - קנין, יב ע"ב:

כדגרסינן בירו שלמי: מכר לו פרה בדמים. דחקה. אמר ליה: הב לי אינון פריטיא. אמר ליה: ומה את בעי מינהון? אמר ליה: ליקח בהן חמור. אמר ליה: הרי חמורי לפניך. משך בעל הפרה את החמור - לא נקנית הפרה. החמור, מהו שתקנה? רב אמר: נקנה. ר' יוסי אמר: אינו נקנה. סבר ר' אבא דאינון חליפין, ולית אינון חליפין. ר' יונה בשם ר' יוסי: פעמים שתחלת המקח לזה ותחילת המקח לזה. היכ' עביר? מכר לו פרה בדמי, סמכי' גביה עד פזינא. למחר אתא. אשכחי' קאי' תמן. אמר לי: מה את עביר הכא? אמר ליה: בעיני' אינון פריטיא. אמר ליה: ומה את בעי למיעבד בהון? אמר: ליקח בהן חמור. אמר ליה: הרי חמורי לפניך. משך זה, לא קנה זה, אלא זה קנה לעצמו וזה קנה לעצמו.

חידושי הרמב"ן, בבא מציעא מו ע"ב, ד"ה ויש דמים שהן כחליפין (מובא גם בשיטה מקובצת, בבא מציעא מו ע"ב, ד"ה ויש דמים. ושם: רב המנונא):

וראינו לכתוב בכאן מה שמצינו בירושלמי בענין זה בקידושין, ובפרק' דהזהב איתי' אבל משובש הוא. ר' בא, ר' המנונא, רב אדא בר אהבא בשם רב: מכר לו פרה בדמים דחזקה. א"ל: הב לי אילין פריטי. א"ל: ומאי את בעי מנהון? א"ל: ליקח לי בהם חמור. א"ל: הרי חמור לפניך. משך בעל הפרה את החמור - לא נקנה הפרה. (פי' [...]. ע"כ.) חמור, מהו שתקנה? ר' בא אמר: נקנית. ר' יוסי אמר: אינה נקני'. סבר ר' בא דאינון חליפין, וליתנון חליפין. ר' מנא בשם ר' יוסי: פעמי' שתחלת מקח לזה ותחלת מקח לזה. היך עבירא? מכר לו פרה בדמים, סמכיה גבי טרפזיטא. למחר אתא, אשכחיה קיים תמן. א"ל: מאי את עבד הכא? א"ל: בעי אינון פריטי. א"ל: ומה את בעי מזבון מנהון? א"ל: ליקח לי בהן חמור. א"ל: הרי חמורי לפניך. משך זה, לא קנה זה; משך זה, לא קנה זה, אלא זה קנה לעצמו וזה קנה לעצמו. נסחא אחריןא: כל אחד ואחד נקנה בגופו. (פי' סמכיה [...]).

הלכה ו, סא ע"א

סוגיא 2 • קנייני הקדש וקנייני הדיוט

58-56, 49-47 ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 112 (מכון אופק, עמ' תרא, הערה 12):

ירוש': שור זה עולה ובית זה קרבן - קנה הקדש בכל מקום שהוא, שנא: "ליי' הארץ ומלואה".

ר' יהודה אלמדארי, קידושין, עמ' עט, ד"ה רשות הגבוה בכסף:

ירו שלמי: שור זה עולה ובית זה הקדש - קנה הקדש בכל מקום שהוא, שנאמר: "לה' הארץ ומלואה" וגו'.

ילקוט המכירי, תהלים כד, ח, פא ע"א-ע"ב (עמ' 161-162):

קידושין ירושלמי: רשות הגבוה בכסף, כיצד? גובר שנתן מעות של הקדש מטלטלין - קנה הקדש בכל מקום שהוא, דכתיב: "לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה". [וכו'.] שור זה עולה ובית זה קרבן - קנה הקדש בכל מקום שהוא, דכתיב: "לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה". ובהדיוט - לא קנה עד [שעה] שיחזיק.

בית הבחירה, קידושין כח ע"ב, עמ' 172:

וזה שרשות גבוה בכסף, פירושו בתלמוד המערב משום דכתיב "לי"י הארץ".

הלכה זו, סא ע"א

סוגיא 1 • מצות שהאב חייב לעשות לבנו

רש"י, בבא מציעא ל ע"ב, ד"ה זה בית חייהם (על הפסוק "והודעתם לבניך" - תורה שלמה):
זה בית חייהם - ללמוד להם אומנות להתפרנס בו.

תוס' ר"י הזקן, קידושין פב ע"א:

ובירושלמי חזי לה מקרא אחרינא: "ובחרת בחיים" - זו אומנות.

פירוש הר"ש משאנץ, פאה א א <מצטט מירושלמי פאה>:

ירושלמי: שאלו את רבי יהושע, מהו שילמד אדם לבנו חכמת יונית? אמר להם: ילמדנו בשעה שאינה לא (מן) יום ולא (מן) לילה, דכתיב: "והגית בו יומם ולילה". מעתה אסור אדם ללמד את בנו אומנות כיון דכתיב "והגית בו יומם ולילה"? והא תני ר' שמעון: "ובחרת בחיים" זו אומנות!

ילקוט תלמוד תורה, דברים, ד, ט (דרשת ר' יהושע בן לוי היא בהמשך הירושלמי [סוגיא 3, שו' 47-55]), ראו גם שם):

האב חייב בכנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. ר' עקיבא או': אף לשוט על פני המים. למולו, וכו'. להשיאו אשה, דכתיב: "והודעתם לבניך ולבני בניך". אימתי אתה זוכה לבני בניך? בשעה שאתה משיא בניך קטנים. א"ר יהושע בן לוי: כל השומע פרשה מבן בנו כאלו שמעה מהר סיני. מה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת" וגו'. ירושלמי פ"ק דקדושין.

מגן אבות לרשב"ץ, ט ע"ב:

וכן אמרו בירושלמי פרק ראשון מקדושין ובמס' פאה: "ובחרת בחיים" - זו אומנות.

שו"ת הרשב"א, ב, שכא: ¹⁴⁻¹¹

וכן נראה לי ממה שאמרו בירושלמי בפ"ק דקדושין גבי מצות הבן על האב. דגרסינן התם: מה, למצוה או לעכוב? כלומר: מה שאמרו שמצות אלו לאב על הבן, למצוה בלבד ולא לעכוב, או אפי' לעכוב? נשמענה מן הדא: בר גרדא אתא לגביר דאמר ליה: פייס לאבא דיסכנן. אתא אמר ליה, ולא שמע ליה. הדא אמרה, למצוה. אין תימר לעכוב, הוה ליה מכופניה ע"כ. ונראה שעל כל מצות הבן על האב השנויות שם: למולו, לפדותו, להשיאו אשה, ללמדו תורה, ללמדו אומנות ולהשיטו בנהר אמרו כן, ולא על להשיאו אשה ולהשיטו בנהר בלבד. שאם כן, היה להם לפרש ולהוציאו: להשיאו אשה, למצוה או לעכוב?

ספר הכריתות, ה, מה, עמ' רנו:

(מצינו במשנה: חייב, ואינו אלא מצוה. בקידושין פ"ק: אביו חייב למולו וכו' עד ולהשיאו אשה.) וגרסין בירו שלמי דקידושין: מה, למצוה או לעכב? שמעינה מן הדא: בן גרירוס אתא לקמיה דר' אמי. אמר: פייס לאבא דיסבני. פייסיה ולא קביל. הדא אמר: למצוה. איך תאמר לעכב? הוה ליה לכופיה!

הלכה ז, סא ע"א

סוגיא 2 • האב זוכה וגם חב לבנו

²⁷ **פיוטי ר' יניי**, פיוט צד, שו' 79-80, עמ' 461:16

לזכים אשר זכים לו בחייו - ייטמא,

{לחסים} <לחבים> אשר חייבים לו במו[ת]ו - ייטמא.

⁴³⁻²¹ **ר' חננאל**, סנהדרין מח ע"ב:

וזה מפורש בתלמוד א"י בקידושין פ' [האשה נקנית]: אמר הכי, תמן תנינן: האב זוכה לבן בה' דברים - בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי, שנאמר: "והדרך על בניהם"; בכח, שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, שנאמר: "לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בחכמה, שנאמר: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס" וגו'; בשנים, שנאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וכשם שזוכה לו בה' דברים כך מחייבו בה' דברים, שנאמר: "יחולו על ראש יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם". "זב" - תשיש; "מצורע" - עזיב; "מחזיק בפלך" - בורי; "נופל בחרב" - קצר ימים; "חסר לחם" - מסכן. כדאתא שלמה מקטיל ליואב, א"ל יואב: אבוך גזר עלי ה' גזרות. קבלון, ואנא מיקטיל. וקבלון, וכולן איקיימון בדבית דוד. "זב" - רחבעם, שנאמר: "והמלך רחבעם התאמץ לעלות למרכבה" - מאן דאמר זב ומאן דאמר איסטניס; "מצורע" זה עוזיהו, שנאמר: "ויהי עוזיהו המלך מצורע עד יום מותו"; "ומחזיק בפלך" זה יואש, שנאמר: "ואת יואש עשו שפטים", ותני ר' ישמעאל: מלמד שהעמידו עליו בריונים קשים שלא הכירו אשה מימיהם והיו מעניין בו כאשה. הה"ד: "וענה גאון ישראל בפניו" - ועינה גאון ישראל; "ונופל בחרב" זה יאשיהו, שנאמר: "ויורו המורים למלך יאשיהו" - אמר ר' יוחנן: שעשאוהו ככברה. תני ר' ישמעאל: שלש מאות חצים השליכו במשיח ה'; "וחסר לחם" זה יהויכין, שנאמר: "וארוחתו ארוחת תמיד ניתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו".

מגילת סתרים, מהדורת פוזננסקי, עמ' 329 (בתדפיס המיוחד, עמ' 24):¹⁷

והר' נסים הוסיף במגלת סתרים שלו, וכך כתב [...]. והכי גרסי בני מערבא בפ' האשה נקנית: תמן

¹⁶ וראו מחזור פיוטי רבי יניי לתורה ולמועדים, מהדורת צ"מ רבינוביץ, ירושלים תשמ"ה, ב: "הערות הג"ר שאול ליברמן ז"ל לקרובה צ"ד", שם, עמ' 489: "לחסים (צ"ל לחבים) וכו'. פייט ע"פ הירושלמי קידושין פ"א ה"ז, סא ע"א: תמן תנינן האב זכה לבנו וכו'. וכשם שהוא זכה לו בחמשה דברים כן הוא חייב לו וכו', והאב מזכה את בנו בחמשה דברים שכולם בחיי הבן, אבל הבן חייב לו כבוד גם אחרי מות האב".

¹⁷ ומובא לפנינו בנספחות לאגרת רב שרירא גאון, מהדורת ב' גולדברג, מאינץ (מגנצה) תרל"ג, עמ' 66 (פוזננסקי מביא נוסח מתוקן על פי כתב יד).

תנינן, האב זוכה לבניו בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי מניין? "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם"; בכח: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר: "נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה", וכתוב: "ברכת י"י היא תעשיר"; בחכמה: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר כס"; בשנים: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על הארמה". וכשם שזוכה בה' דברים כך (אם) הוא מחייב לו בה' דברים. הה': "יחולו על ראש יואב ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם". "זב" - תשיש (כי הזיכות מתשת כחו, נמצא הצדיק זוכה לבניו בכח והחייב בתשישותיהם); "מצורע" - עזיב [...]; "מחזיק בפלך" - בורי (פי' [...]); "נופל בחרב" - קצר ימים (תחת השנים); "וחסר לחם" <?מסכן?> (עוני תחת עושר, הרי נמצא שהצדיק זוכה לבניו [בה' דברים], והחייב מחייב להם בה' דברים חילופם). וגרסינן נמי: כדאתא שלמה למיקטל ליואב, א"ל: אביך גזר עלי ה' דברים. קבלון, ואנא מתקטל. וקבלון, וכולהו קמי בדבית דוד זב היה רחבעם: "והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס לירושלם" - מ"ד זב, מ"ד אסתיניס וכולי. ובגמרא דילן בסנהדרין בסוף נגמר הדין אמרי': אמר רב יהודה אמר רב, כל הקללות [...] וכולהו מפורשי התם כי היכי דגרסי נמי בני מערבא בלא שנוייהא [!] ואיתא נמי בהגדה דשמואל.

פירוש הראב"ד למסכת עדויות, ב ט:

מפרש להו טעמא בקידושין ירושל' בנוי, דכתיב: "והדרך על בניהם"; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי לא ראיתי צדיק נעזב וגו'; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם"; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וגרסינן התם: וכשם שהוא זוכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים: מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל ומנהיג, דכתיב וכו'.

רד"ק, פירוש על שמואל ב ג, כט, עמ' 169 (שם מציין לתנחומא בובר, תולדות, ז):

ועוד אמרו רבותינו ז"ל: למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב? לפי שאמרו: בחמשה דברים אדם זוכה לבנים הזכאים, כלומר, שמוסיף הקב"ה לבניו באלה החמשה דברים בזכות אבותיהם, ואלו הם החמשה: בנוי, בכח, בעושר, בחכמה, בימים. בנוי, שנאמר: "והדרך על בניהם"; בכח, שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, שנאמר: "לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בחכמה, שנאמר: "ולמדתם אותם את בניכם"; בימים, שנאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וכנגדן מוסיף בהפך אלו לרעה לדור חייב בעון אבותיהם הרשעים, והביאו ראייה מדוד שקילל את יואב בשביל שנתברר לו עוונו, והן מדה כנגד מדה: "זב" כנגד הכח - זה גיבור וזה תשש; "מצורע" כנגד הנוי, שנאמר: "ושפח יי' קרקד בנות ציון", "כי תחת יופי" - זה הדור וזה כעור; "מחזיק בפלך" כנגד חכם, כי פירוש "מחזיק בפלך", טפש; "נופל בחרב" כנגד השנים - זה מאריך ימים וזה קצר ימים; "וחסר לחם" כנגד העושר.

רד"ק, פירוש על תהלים קיב, ב:

ורבותינו ז"ל פרשו שיהיו בניו בעלי כח [...] ואמרו: בחמשה דברים אדם זוכה לבניו [...] ואמרו: בכח, שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו".

ילקוט שמעוני, תהלים, תשלא:

ירושלמי דקידושין פרק א', תמן תנינן: האב זכאי לבנו בכח, בעושר, בחכמה, בשנים. בנוי מניין?

"והדרך על בניהם"; בכח: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר: "נער הייתי וגם זקנתי"; בחכמ': "ולמדת' אותם את בניכם"; בשנים: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם".

המיוחס לר"ש משאנץ, עדויות ב ט:

הוא היה אומר: האב זכאי לבנו בנוי, דכתיב: "והדרך על בניהם"; ובכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו, דור ישרים יבורך"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם"; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם (לבניכם) [את בניכם]". כן מ'פ' בירושל' דקדושין, ומפרש התם: כשם שזכה לו בחמשה דברים חייב לו הבן בחמשה דברים - מאכילו, משקהו, מלבישו ומנעילו ומכניסו.

פירוש הרוקה, איכה מא:

זה יאשיהו, שירו בו ש' חיצים.

ילקוט המכירי, תהלים לז, לג, עמ' 230:

קידושין ירושלמי: תמן תנינן, הוא היה אומר: האב זוכה לבן בנוי, בכח, בעושר ובחכמה ובשנים. בנוי, דכתיב: "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם" וגו'; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם" וגו'; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". כשם זכה לו בה' דברים כך הוא חייב לו בה' דברים, ואלו הן: מאכילו, משקהו, מלבישו, מנעילו ומנהיגו.

ילקוט המכירי, תהלים קיב, ד, עמ' 188:

קידושין ירושלמי: תמן תנינן, הוא היה אומר: האב זוכה לבן בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי, דכתיב: "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם"; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב"; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם"; ובשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". כשם שהוא זוכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים, ואלו הן: מאכילו ומשקהו, מלבישו, מנעילו, מנהיגו.

ילקוט תלמוד תורה, דברים יא, כא:

האב זוכה לבן בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי, דכתיב: "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם"; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו" וגו'; בעושר, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם"; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וכשם שהוא זוכה לו בה' דברים כך הוא חייב לו בה' דברים, ואלו הן: מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל ומנהיג. ירושלמי פ"ק דקדושין.

מדרש הגדול, בראשית טו, טז, עמ' רנט-רס (הקטעים בסוגריים - על פי המקבילות, ראו בהערה שם):

(ד"א. "ודור רביעי") תמן תנינן: (ר' עקיבה אומר) האב זוכה לבן בנאו, בכח, בעושר ובחכמה ובשנים. (ובמספר דורות לפניו הוא הקץ, שנאמר: "קורא הדורות מראש". ואף על פי שאמר "ועבודם וענו אותם ארבע מאות שנה", חזר ואמר: "ודור רביעי ישובו הנה"). בנאו מנין? שנאמר: "והדרך על בניהם"; בכח מנין? שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר מנין? שנאמר: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב

וזרעו מבקש לחם"; בחכמה מניין? שנאמר: "בן חכם מוסר אב"¹⁸; בשנים מניין? שנאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". (ויש אומרים אף בבנים, שנאמר: "תחת אבותיך יהיו בניך"). וכשם שזוכה לו בחמשה דברים כך חב לו בחמשה דברים. הרא היא דכתיב: "יחולו על ראש יואב ואל כל זרעו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם". ("זב" כנגד הכח ו"מצורע" כנגד הנואי "ומחזיק בפלך" כנגד החכמה "ונופל בחרב" כנגד השנים "וחסר לחם" כנגד העושר. במתניתא חולקין חכמים על ר' עקיבה, שאין אדם זוכה לבנו אלא עד שלא הגיע לפרקו, אבל משהגיע לפרקו, אם הוא צדיק - זוכה לעצמו; ואם חב - חב לעצמו).

מלאכת שלמה, עדויות ב ט:

גרסין בירושלמי פ"ק דקדושין: וכשם שהוא זוכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים: מאכיל ומשקה, מלביש, מנעיל, מנהיג, דכתיב וכו'.

הלכה ז, סא ע"א

סוגיא 3 • ללמדו תורה - "והודעתם לבניך ולבני בניך"

55-47 <חלקן ממסכת שבת>

הקונטרס האחרון, שבת מו [ז], עמ' 315:

ר' יהושע בן לוי הוה שמע פרשת מן בר בריה בכל ערובא טובא. חד זמן אינשי, ועל מיסחי בהדין דימוסין דטבריא והוה מיסתמיך אכתפיה דר' חייא בר אבא. אינהר דלא שמע פרשתא מן בר בריה, וחזר ונפק לית מן מיסחי. ר' דרוסאי אמר: סך הוה. ר' אלעז' בר יוסי אמר: שליח מטוי הוה. א"ל: חייא בני, קלה היא בעיניך? שכל השומע פרשה מן בן בנו כאילו שמעה מהר סיני. מה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך", וכת' "יום אשר עמדת לפני י"י אלהיך בחורב".

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יעקב בריה דרב אחא בר יעקב" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תקמו): בקידושין פ"א בירושלמי: א"ל ר' יהושע ב"ל לר' חייא בר אבא, כל השומע פרשה מבן בנו, כאילו שומעה מהר סיני. מה טעם? "והודעת' לבני' ולבני בניך יום אשר עמדת לפני השם בחורב".

המרדכי, קידושין ל ע"א, תצו, ב ע"ד (מהדורת רוט, עמ' 154, א, כו, שו' 301):

ובירושלמי אמ' שר' יהושע בן לוי יצא לבית המרחץ בע"ש. נזכר שעדיין לא שמע את הפרשה מבן בנו לפניו כמו שהורגל, ולא גמר רחיצתו, משו' דכתי' "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמך ליה "יום אשר עמדת". ומסיים בירושלמי שכל השומע פרשה מבן בנו מעלה עליו הכת' כאילו שמע מהר סיני.

ילקוט תלמוד תורה, דברים ד, ט (החלק הראשון - מסוגיא 1 לעיל, שו' 2-9, ראו גם שם):

האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. ר' עקיבא או': אף לשוט על

18 על פי מדרש אגור (=משנת רבי אליעזר או מדרש שלשים ושתיים מדות), מהדורת ה' ענעלאו, ניו יורק תרצ"ד, פרשה חמישית, עמ' 93. ראו מדור מקבילות.

פני המים. למולו, וכו'. להשיאו אשה, דכתי': "והודעתם לבניך ולבני בניך". אימתי אתה זוכה לבני בניך? בשעה שאתה משיא בניך קטנים. א"ר יהושע בן לוי: כל השומע פרשה מבן בנו, כאלו שמעה מהר סיני. מה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת" וגו'. ירושלמי פ"ק דקדושין.

ספר האגודה, קידושין א, כו (עמ' רכח):

בירושלמי: רבי יהושע בן לוי יצא מבית המרחץ ב?ננש? ולא גמר רחיצתו (שסובר שלא חזר בן בנו הפרשה לפניו), ומסיק בירושלמי: כל השומע פרשה מבן בנו כאילו שמעה מהר סיני.

⁶⁷⁻⁵⁶ **ספר המפתח**, שבת קט ע"א (מהדורת גולדינטאל, מה ע"ב):

ובגמ' דבני מערבא בפר' יציאות השבת: "ואיש אמונים מי ימצא" - זה ר' זעירא. דר' זעירא ליתנן: צריכין חששין לשמועתא דרב ששת, דוגברה מפתחה.

פירוש ר' שלמה בן יתום, משקין כד ע"ב, עמ' 114:

ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל טעם בדבר בפרק יציאות השבת בגמ' התחלת המרחץ אי זו היא כול', ר' חזקיה, ר' ירמיה, ר' חייא בשם ר' יוחנן: אם יכול את לשלש את השמועה עד משה, שלשלה. אם לאו, תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון. גדול אמ': כל האומ' שמועה מפי אומרה יהי רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד לנגדו. מה טעם? "אך בצלם יתהלך איש". כת': "רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא". "רב אדם" זה שאר כל אדם, "ואיש אמונים מי ימצא" זה ר' זעירא. דאמ' ר' זעירא: לית אנן צריכין חששין לשמעתיה דרב ששת, דהוא גברא מפתחא. אמ' ליה ר' זירא לר' יסא: חכים ר' לבר פדיא דאת אמר שמועה משמיה? אמ' ליה: ר' יוחנן אמרה משמו. אמ' ליה ר' זעירא לר' בא בר זבדא: חכים ר' לרב דאת אמר שמועה משמיה. אמ' ליה: רב אדא בר אהבה אמרה משמו.

אור זרוע, הקדמה (אלפא ביתא), לד, ה ע"א (א, לח, עמ' יב):

ואמר בירושלמי פ"ק דשבת: "יום אשר עמדת לפני ה' וגו' - כל האומר שמועה מפי אומרה יהי רואה בעל שמועה כאלו עומד לנגדו. ומה טעם? "אך בצלם יתהלך איש". אמר ר' זירא לר' יסא: חכים ר' לבר פדיה, ואת אמרת שמעתתא משמיה? אמר ליה: ר' יוחנן אמרה משמיה, כלומר, שהוא נאמן בתורתו, ואי לאו דידע בודאי (דר') [דבר] פדיה אמרו, לא הוה ר' יוחנן אמרה משמיה. א"ר זעירא לרבא בר זבדא: חכים ר' לרב דאת אמר שמעתא משמיה? א"ל: רב אדא בר אהבה אמר משמיה.

הקונטרס האחרון, שבת מו [מז], עמ' 315:

ר' חזקה ור' ירמיה ור' חייא בש"ר יוחנן: אם אתה יכול לשלשל את השמועה עד משה שלשלה, ואם לאו, תפוס או ראשון ראשון או אחרון. מה טעם? "והודעתם לבניך וגו'. גידול אמר: כל האומ' שמועה מפי אומרה יהי רואה בעל שמועה כאילו הוא עומד כנגדו. מה טעם? "אך בצלם יתהלך איש".

ילקוט שמעוני, תהלים, תשלה (דפוס סלוניקי):

ירש' שבת פ"א: אם אתה יכול לשלש את השמועה עד משה, שלש', ואם לאו, או תפוס ראשון ראשון או אחרון אחרון. ומה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני יי'" עד "יום אשר עמדת לפני יי'".

ילקוט שמעוני, דברים, תתכה, דפוס סלוניקי:

ירושלמי דשבת פ"א [...] רב גידל אמר: כל האומר שמועה מפי אומרה יהא דומה בעל שמועה כאלו עומד נגדו. מ"ט? "אך בצלם יתהלך איש". כתי': "רב אדם יקרא איש חסדו והכל אדם מאיש אמונים מי ימצא", זה ר' זעירא, דמדרש ר' זעירא ליתנן צריכין חששין לשמועתא דרב ששת, דההוא מפתא.

הגהות מיימוניות, הלכות תלמוד תורה ד, אות ב:

בירושלמי דשבת גרס: אם אתה יכול לשלשל השמועה עד משה, שלשל, ואם לאו, או תפוס ראשון ראשון או אחרון אחרון. ומה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה'", ע"כ.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יעקב בר אידו" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תקנב):

וגר' נמי בפ"א דקידושי' ירושלמ': ר' חזקי' בש"ר ירמיה, ר' חייא בש"ר יוח': אם יכול את לשלשל שמועה עד משה, שלשל, אם לאו, או ראשון ראשון או אחרון אחרון.

ילקוט התורה, כ"י ששון 988, אהל דוד, ב, עמ' 671:20

בירושלמי פ"ב דשקלים: האמר שמועה משם אומרה יראה בעל שמועה כנגדו. [ובנוסח כ"י מסיים]: אם עשה כן, מוטב, ואם לאו, "יצבור ולא ידע מי אוספם" - משתכח תלמודו.

ילקוט המכירי, תהלים לט, ח, עמ' 236 (ובמזמור מט, ג, עמ' 266, מצייין לירושלמי שבת ומפנה לכאן: "שבת

ירושלמי, למעלה בפסוק 'אך בצלם יתהלך איש', במזמור ט"ל):

שקלים: "אך בצלם יתהלך איש" [...] רב גידל אמר: האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל השמועה כאלו עומד לנגדו, שנאמר: "אך בצלם יתהלך איש".

ילקוט המכירי, משלי כ, ו, יד ע"א:

"רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא". שבת ירושלמי: "רב אדם יקרא איש חסדו" זה שאר כל אדם; "ואיש אמונים מי ימצא" זה ר' זעירא. דאמר רבי זעירא: לית אנן צריכין חששין לשמעויה דרב ששת, דהוא גברא מפתחא. וכן בשקלים וכן בקידושין ירושלמי.

הלכה ז, סא ע"א-ע"ג

סוגיא-קובץ 4 • מצוות הבן על האב - כיבוד אב ואם ומוראם

ספר הערוך, ערך "פטר" (4):

ירוש' בריש פ"א: לכו שאלו את דמה בן נתינה. דמה בן נתינה, ראש פטרבולי היה. פעם אחת היתה מסטרתו אמו לפני כל בולי שלו.

19 ראו ר"ש ליברמן, הירושלמי כפשוטו, עמ' 21.

20 מובא על ידי ר"ש ליברמן, מחקרים, עמ' 553 (מסכת כלה, מהדורת מ' היגער. ושם בטעות 571 במקום 671). מדובר ב"ילקוט התורה" - כתב יד תימני מהמאה התשע עשרה ("לאחד מן המחברים שחי כבר בזמן הדפוס" [ר"ש ליברמן, שם]), ולא בילקוט תלמוד תורה לר' יעקב סקילי (באוסף ששון, מס' 783), כפי שמובא במפתח שבספר, בעמ' 649, ושם גם בטעות: עמ' 552 במקום 553.

תוספות ר"י הזקן, קידושין לא ע"א:

[והיה מפתח מונח. בירו של מי: שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שברה, אייברא.]

הקונטרס האחרון, פאה, עמ' 325:

ירו של מי דפאה: כבר את אביך. ר' בא בש"ר יוחנן: שאלו את ר' אליעזר, עד היכן כבוד אב ואם? א"ל: ולי אתון שאלין? לכו נשאלו לדמה בן נתינה. ריש פטר בולי היה. פעם אחת סטרותו אמו לפני כל בולי העיר ונפל קורדקון שלה והושיט לה שלא תצער. א"ר חזקיה: גוי אשקלוגי היה, ואבן שישב עליו אביו לא ישב בה מימיו, וכשמת, עשה אותה יראה שלו. פעם אחת אברה ישפה של בנימן. אמרין: מאן אית ליה טבא דכוותיה? אמרי: אית לדמה בן נתינה. אזלין לגביה ופסקון עמיה במאה דינרין. סליק בעי מייתתיה, אשכח לאבוי דמך. אית דאמרי: מפתחא דתיבתא הוות תחות אפוי, ואית דאמרי: רגלוי הוה פשיטא על תיבותא. נחת לגבוהי. א"ל: לא יכילית מייתי לכון. אמרי: דילמא דין בעי טפי. אפקותיה לר', אפקונגיה לאלף. כיון דאיתער אבוי משנתיה, סלק ואייתנינה להון. בען מיתו ליה אלפין דינרין ולא קביל עלוהי. אמ': מה אנא מזבנא לכון יקריה דאבוי בפריטין? איני נהנה מכבוד אבא כלום. מה פרע לו הב"ה? בלילא איתילדא פרתו פרה אדומה ושקלו לו ישר' משקלה זהב ונטלוה. א"ר שבת: כתיב "משפט ורב צדקה לא יענה" - אין הב"ה משהא מתן שכרן של עושי מצות בגוים.

אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למיטתה. פעם אחת חלה ונכנסו חכמים לבקרו. א"ל: התפללו על ר' טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מראי. א"ל: מה עביד לך? תניין לון עובדא. א"ל: אפי' הוא עשה כן אלף אלפים אדיין לא הגיע לחצי כבוד.

אמו של רבי ישמעאל באת וקבלה לחכמי: גערו ברבי ישמעאל בני, שאינו נוהג בי כבוד. נתכרכמו פניהם של חכמים. אמרין: איפשר ברבי ישמעאל שאינו נהג כבו' אבותיו? א"ל: מה עביד לך? א"ל: כדו נפיק מבית ועדה, אנא מזגה רגלוהי ומזגא מהן ולא שביק לי. אמרין: הואיל והוא רצונה, הוא כבודה.

א"ר מנא: יאות אילין טחוניא אמרין: כל בר נש ובר נש זכותיה גו קפתיה. אימרה דר' טרפון אמרת לון הבן ואגיבונה הבין; אימיה דר' ישמעאל א"ל הבן ואגיבונה הכן.

ר' זעירא הוה מצטער ואמר: הלואי הוה לי אבא ואימא דאיקרין וואורת גן עדן. כד שמע אילין תרין אולפניא, אמר: בריך רחמנא דלית לי לא אבא ולא אימא. לא כר' טרפון הוינא יכיל עביד ולא כר' ישמע' הוינ' מקבל עלי.

יש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם, ויש שהוא משטינו לריחים ויורש גן עדן. כיצד? חד בר נש הוה מאכיל לאביו פטומות כל שעה. א"ל אבוי: בני, מנן לך אילין? א"ל: סבא, איכול וארוס, דכלביא אכלין וחרשין. נמצא מאכילו פטומו' ויורש גיהנ'. כיצד מטחנו בריחים ויורש גן עדן? חד בר נש הוה טעין בריחי'. אתא עמות לחחוניא. א"ל: אבא, עול טחון תחותי. אי מטת מבזיא, טב לי למבזיא ולא את; אי מטית מילקי, טב אנא ולא את. נמצא בודנו בריחי' ויורש גן עדן.

תוספות, קידושין לא ע"א, ד"ה והיה מפתח:

והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו. בירו של מי יש שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שיברה.

מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 21:

וגרסי' במ' קדושין ירוש' בפ' קמא: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, שאלו את ר' אליעזר עד היכן הוא כיבוד אב ואם. אמ' להן: ולי אתם שואלים? לכו ושאלו לדמה בן נתינה. דמה בן נתינה, ראש פטרובולי הוה. [פי', שלטון העיר]. פעם אחת היתה אמו מסטרתו לפני כל בולי שלו. [פי' מסטרתו, מכה אותו וטופחת אותו על פניו. פי' בולי, גדודיו]. ונפלה השבט שהיתה מכה אותו בה מידה ושחה לקרקע ונתנו בידה כדי שלא תצטער. א"ר חזקיה: גוי אשקלוני היה, וראש כל פטרובולי היה. אבן שישב עליה אביו לא ישב עליה מימיו, וכיון שמת אביו עשה אותה יראה שלו. פעם אחת אבדה ישפה של בנימין. [פי', שמו של בנימין היה כתוב באורים ובתומים על ישפה, ונאברה ממנו]. [אמרין: מאן אית ליה אבנא טובא דכוותיה? אמרין: אית לדמה בן נתינה. אזלו לגביה ופסקו ליה עמיה במאה דינרין. סלק לה לביתה לאיתיה לה ואשכח לאבוה דדמיך. ואית דאמרין: מפתחא דתיבתא היה יתיב גו אצבעה דאבוה, ואית דאמרין: רגליה הוה פשיט על תיבותא. נחת לגביהון. [אמר לון: לית אנא יכיל למשקל לכוך. אמרין: דילמא הוא בעי פריטין טובא. אסקיניה לאלף. כיון דאיתער אבוה מן שינתיה, סלק ואיתייה להון. בען למינתן ליה אלף, כסכומא בתראה, ולא קביל עילויה. אמ' לין: לית אנא מזבן לכוך יקרא דאבא בפריטין. איני נהנה מכבוד אבותי כלום. מה פרע לו הב"ה שכר? א"ר יוסי ב"ר בון: בו בלילה ילדה פרתו פרה ארומה ושקלי ליה ישראל משקלה [זהב] ושקלוה.

תוספות, קידושין לא ע"ב, ד"ה רבי טרפון: 116-101

ר' טרפון הויא ליה אמה. יש בירושלמי: פעם אחת אמה דר' טרפון אבדה פזמקי דידה בחצירה ויצתה ממיטתה לבקשו, ושם ר' טרפון ידו תחת רגליה על הקרקע, שלא תטנף רגליה, והיתה דורסת על ידיו. ועוד בירושלמי דאימ' דר' ישמעאל עבד כל שעתה ושעת' דהוה אתי ר' ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים. כששמע ר' ישמעאל שהיתה עושה כן היה מסרב בדבר. עד שבאת לפני חכמי' והית' קובלת על רבי ישמעאל בנה, שלא היה מקיים מצות כיבוד. ונבהלו חכמי' בדבר ושאלו לר' ישמעאל וסיפר להם המעשה וציוו לו שיניחנה לעשות רצונה ובענין זה הוא כיבוד.

ספר תולדות אדם וחווה, תולדות אדם, נתיב א, ד, טו ע"ב-ע"ג:

אם היה לומד, ורוצה אביו או אמו כשיבא מבית המדרש לשמשו או לשתות מימי רחיצ' רגליו בשביל אהבה ובעבור שלומד, וכוונתם לשם שמים בזה, ויש לאב ולאם נחת רוח בזה, יניח להם לעשות. וזה נקרא כבוד', מאחר שרצונם בזה. כך פשוט בירושלמי.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, יג ע"א, ד"ה גרסי' בגמ' אמר ליה:

ומיהו, אם היה אביו מקפיד בדבר הרבה, יקבל, מדגרסי' בירושלמי דפ"ק דפאה: אמו של ר' ישמעאל באתה וקבלה עליו לרבותיו. אמרה להם: גערו בישעאל בני, שאינו נוהג בי בכבוד. באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו. אמרי: אפשר לר' ישמעאל שאינו נוהג בכבוד אבותיו? אמרין לה: מה הוא עביד לידך? אמרה לון: כד נפק מבית וועדא אנא בעינא מסחא רגלוי ומשתי מהן ולא שביק לי. אמרין: הואיל והוא רצונה, הוא כבודה. מכאן אתה למד כן אף לאביו.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, יד ע"ב:

ילפינן לה מדגרסינן בירושלמי: אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקרו ואמרה להם: התפללו על טרפון בני, שהוא נוהג בי בכבוד יותר מדאי. אמרו לה: מאי עביד

לך יותר? ותנית להו עובדא. אמרין: אפילו הוא עושה כן אלפים, עדיין לא הגיע לחצי כבוד שאמרה תורה, ע"כ בירושלמי.

מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

ובירושלמי אומר זה המעשה בענין אחר, ואמרו: מעשה שהיתה אמו של ר' טרפון מתהלכת כחצר ביתה ונפסקה רצועה מסנדלא. בא ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת כפות רגליה והלכה על ידיו עד שהגיעה למטתה. לאחר ימים חלה ר' טרפון. נכנסו חכמים לבקרו. אמרה להם אמו: התפללו שיחיה בני מחוליו זה, שהפליג בכבודי. אמרו לה: ומה היא ההפלגה בכבוד שעשה לך? אמרה להם המעשה, ואמרה: כך וכך עשה לי. אמרו לה: לא הגיע לחצי ממה שצוה הב"ה בכיבוד אב ואם, ואפי' היה לך כפלים מזה. אמרו על אמו של ר' ישמעאל שנתרעמה לחכמים שלא היה עושה רצונה. תמהו חכמים ונכלמו בשביל כבוד ר' ישמעאל. אמרו לה: מהו הדבר שהוא עושה שלא כרצונך? אמרה להם: כשיבא מבית המדרש אבקש לרחוץ את רגליו ולא יניחני. אמרו לו: הואיל והוא רצונה, הניח לה ובזה תכבדנה.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 182:

בת למוד המערב אמרו: אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קוריאקון שלה והניח ר' טרפון שתי ידיו תחת פרסותיה והלכה על גבן עד שהגיע למטתה. פעם אחת חלה ונכנסו חכמים לבקרו. אמרה להם: התפללו עליו, שהוא נוהג עמי כבוד יותר מדאי. אמרו לה: מהו עביד לך? תנא לון עובדא. אגיבונה, ר"ל השיבוה: אפילו עשה כן אלף אלפים לא הגיע לחצי כבוד. ובהפך זה אמרו: אמו של ר' ישמעאל קבלה עליו לרבותינו: גערו בישמעאל בני, שאינו נוהג בי כבוד. נתכרכמו פניהם. אמרו: איפשר ר' ישמעאל מיקל בכבוד אבות? אמרו לה: מה עביד לך? אמרה: כד נפיק מבית ועדא אנא בעיא מסחיא רגליו ולא שביק לי. ובקצת גירסאות <!> : בעינא מסחי רגליו ומשתי מיא, ואינה מיושרת. אמרו ליה: הואיל והיא רצתה, רצונה זהו כבודה. אמ"ר מונא: יאות. טחוניא אמרין: כל בר נש ובר נש זכותיה גו קופסיה. אימיה דר' טרפון אמרה הכן ואגיבונה אכן, ואימיה דר' ישמעאל אמרה הכן ואגיבונה הכן. ר' זעירא הוא מצטער ואמר: הלואי דליהוי לי אבא ואימא ואוקרינון ואירות גן עדן. כד שמע אלין תרין אולפניה, אמר: בריך רחמא דלא שבק לי אבא ואימא. לא כר' טרפון הוינא יכיל עביד ולא כר' ישמעאל הוינא מקבל.

נימוקי יוסף, קידושין לא ע"ב, עמ' קעח:

ומיהו, אם היה אביו מקפיד הרבה בדבר - יקבל, דגרסינון בירושלמי בפ"ק דפאה: אמו של ר' ישמעאל באתה וקבלה עליו לרבותינו <המהדיר מתקן (בטעות) ל: רבותיו>. אמרה: גערו בישמעאל בני, שאינו נוהג בי בכבוד. באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו. אמרו: אפשר לר' ישמעאל שאינו נוהג בכבוד אבותיו? אמרו לה: מהו עביד לך? אמרה: כד נפיק מן בית ועדא אנא בעינא מסחי רגליו ומשתי מהן ולא שביק לי. אמרי: הואיל והוא רצונה, הוא כבודה.

נימוקי יוסף, קידושין לג ע"ב, עמ' קפב:

דגרסינון בירושלמי: אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה רבי טרפון ונכנסו חכמים לבקרו

ואמרה להם: התפללו על טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי. אמרי לה: מאי עביד לך יותר? תנית להו עובדא. אמרי: אפילו הוא עושה אלפים, עדיין לא הגיע לחצי כבוד שאמרה תורה. עד כאן בירושלמי.

כסף משנה, הלכות ממרים ו ד:

אדגר סינג בירושלמי: אמו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קורדיקין שלה והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקרו ואמרה להם: התפללו על טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי. אמרון לה: מאי עבד לה יותר מדאי? ותנית להון עובדא. אמרון: אפילו הוא עושה כן אלף אלפים, עדיין לא הגיע לכבוד שאמרה תורה. ע"כ בירושלמי.

¹²¹⁻¹¹⁷ **מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט** בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

ר' זעירא הוה מצטער. אמ': הלואי הוה לי אימא ואבא, היו מנחילין אותי גן עדן. כדשמע אילין תרין אולפניא, אמ': בריך רחמנא דלית לי אימא ולא אבא. לא כר' טרפון הוינא יכיל למעבד להון ולא כר' ישמעאל הוינא מקבלא עילואי. א"ר אבן: אני פטור מכיבוד אב ואם. אמרי: כד איתעברת אימיה מית אבוה, כד ילדתיה מיתת אימיה.

יוחסין השלם, מא ב, עמ' 134:

ובירושלמי דקדושין: כי ר' זעירא ור' אבין לא היה להם אב ואם, כמו ר' יוחנן ואביו.

¹³¹⁻¹²² **רש"י**, קידושין לא ע"ב, ד"ה ומביאו לעוה"ב:

ובתלמוד ירושלמי גר': מעשה בשניה. מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני. פעם אחת אמ' לו אביו: מאין לך כל אלה? אמ' לו: סבא, מה איכפת לך? טחון אכול. כלומר, לעוס ואכול. הראהו שקשה לו. ושוב מעשה באחד שהיה טחון בריחיים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לבוא לעבוד המלך. אמר לו בנו: אבא, טחון ואני אלך תחתך לעבוד המלך, שאין לו קצבה.

ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 115:

ירוש': יש שמאכיל אביו פטומות ויורש גיהנם, ויש כודנו ברחים ויורש גן עדן. כיצד מאכיל אביו פטומות ויורש גיהנם? חד בר נש הוה מאכיל אביו פטומין. חד זמן א' ליה: ברי, אלין מגא לך? א' ליה: סבא, אכול ואדש. דכלביא אכלין ומדשין. והוא יורש גיהנם. כודנו ברחים ויורש גן עדן: חד בר נש הוה איטחין ברחיא. אתא צמית לטחוניה. א' ליה: עול טחון תחתי. אם מטת מבזיה, טב לי אנא ולא את; אם מקלי, טב לי ולא את. יורש גן עדן.

תוספות, קידושין לא ע"א, ד"ה וטורדו מן העולם:

ובתלמוד ירושלמי גרסינן: מעשה בשניהם. מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני. פעם אחת אמר לו אביו: מאין לך כל אלה? אמ' לו: סבא, מאי איכפת לך? עד דטחון, אכול. (כלומר, לעוס ואכול כעין כלבים שמדשין ואוכלים. אם כן, הראהו שקשה עליו.) ושוב מעשה באחד שהיה טחון בריחיים ואב זקן היה לו ואתא ציווי לטחוני. פירוש, מצות המלך בשביל אביו לבוא לעבודת המלך. אמר לו בנו: טחון, ואני אלך תחתך לעבוד המלך, שאין לו קצב. אם לביזיוני, טב לך; ואם למלקי, טב לך.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 183:

ופרשו ענין זה בתלמוד המערב שמעשה היה באחד שהיה דרכו לצוד [...] ולשון תלמוד המערב בזה: יש מאכיל לאביו פטומות ומורידו לגיהנם, ויש כודנו בריחים ויורש גן עדן. חד בר נש מאכיל פטומין. אמר ליה אבוי: ברי, אילין מנן לך? אמר ליה: סבא סבא, אכיל ודוש. כלביא אכלין ומודשין. נמצא מאכילו פטומות ויורש גיהנם. כיצד כודנו לריחים ויורש גן עדן? חד בר נש הוה טחין ברחיא. אתו צמות לטחנניא. ר"ל, הזעיקו בני אמנות הטחינה לחיילות של מלך למלחמה וקבצום על כך. אמר ליה: אבא, זיל טחון תחותוי. אימטית מבזיא, טב אנא ולא את; אי מטית מילקי, טב לי אנא ולא את. נמצא כודנו לריחים ויורש גן עדן.

153-145 **רבינו חננאל**, קדושין, אוצר הגאונים, עמ' 24:

ועוד הביא ראיה מה היא דתני רשב"י: מצי' שהקפיד המקום על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבוד את ה' מהונך" - ואם יש לך ממון - חייב; ואם לאו - פטור. בכבוד אב ואם נאמר "כבוד את אביך ואת אמך" - בין שיש לו בין שאין לו, אפי' הוא מחזור על הפתחים. ולא שיתן ממונו ומחזור על הפתחים, אלא בגופו מכבודו ומבטל ממלאכתו, ומתוך זה צריך לחזור על הפתחים.

ספר הישר, חידושים, קמא, עמ' 105 (אולי מקורו ברב נסים גאון, מגילת סתרים. כך משער אברמסון. ראו ש' אברמסון, רב נסים גאון, ירושלים תשכ"ה, עמ' 269, הערה 151, ועמ' 226. הסימן הזה נמצא רק בכ"א אוקספורד של ספר הישר, וגם שם, רק בגליון!):

והא מפר' בגמ' דהאשה ניקנית דבני מערבא: תני ר' שמעון בן יוחאי, גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו ה' יותר מכבודו. נאמר כאן "כבוד את אביך ואת אמך" ונא' להלן "כבוד את ה' מהונך". ממה אתה מכבודו? ממה שחננך. הוי מפריש לקט, שכחה ופיאה, תרומה ומעשר ראשון ושני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב, תפילין ושופר וציצית, מאכיל רעבים, משק' צמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אלו; ואם אין לך - אי אתה חייב. אבל בכיבוד אב ואם, בין אין לך בין יש לך - כבוד את אביך ואת אמך, אפי' אתה מחזור על הפתחי'.

ספר הישר, חידושים, קמה, עמ' 108 (ראו מה שהערתי לעיל):

דאלמ': אע"ג דלא מיחייב מדאוריתא, היכא דאמ' חייב, מעסינן להו ומצוה עליהן שלא להניחם, כי היכי דגרסי בני מערבא: אפי' אדם מסבב על הפתחים צריך לקיים מצות כיבוד אב ואם כדר' שמעון בן יוחאי, כיון דמדרש חכמי' הוא שכופין אותו לזון היכא דלית ליה לאב.

פירוש הריב"ם ל"פ למשנה זרעים, פאה א א:

אלו דברים וכו', כבוד אב ואם. פי' בירושל' בפירקין: איזהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא. ואמרינן בירושל' בפירקין: "כבוד את אביך ואת אמך", ואפי' אתה מסבב על הפתחים. תו אמרינן התם: יש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם ויש שהוא טוחנו ברחים ויורש גן עדן.

תוספות ר"י הזקן, קידושין, צא (לב ע"א):

ועוד הביא ראיה דתני ר' שמעון בן יוחאי: הבן מחזיר על הפתחים, חייב לזון אבותיו, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר "כבוד את ד' מהונך", אם יש לו הון - חייב; ובכבוד אב נאמר "כבוד את אביך" - בין יש לו הון בין אין לו הון.

ספר הראבי"ה, תתקטו, ג, עמ' ע:

ותו גרסי' בירושלמי' פ"א דקידושין: תני ר' יודן בן דורתי בר' שמעון בן יוחי, גדול הוא כיבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה מכבודו. נאמר "כבוד את אביך ואת אמך" ונא' "כבוד ה' מהונך". במה אתה מכבוד מהונך? מפריש לקט, שכחה ופיאה, תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, וחלה ולולב וסוכה ושופר ותפילין וציצית, מאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אילו; ואם אין לך - אין אתה חייב באחת מהן [...] ומסיים בירושלמי: אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין יש לך הון בין אין לך הון, "כבוד את אביך ואת אמך" - ואפי' אתה מסיב על הפתחים.

תשובות ופסקים, פז (עמ' 145-146):

ועוד ר"ח הביא דתני ר' שמעון בן יוחי: הבן המחזר על הפתחים חייב לזון אבותיו, מצינו שהקפיד הק' על כיבוד אב ואם יותר מכיבודו. בכבודו הוא אומ' "כבוד את ה' מהונך", אם יש לו ממון - חייב; ואם לא - פטור. ובכיבוד אביו ואמו נאמ' "כבוד אביך ואמך" - בין יש לו בין אין לו הון.

ילקוט שמעוני, שמות, רצז, מאמר 5:

ירושלמי דפיאה: ר' שמעון בן יוחי אומר, גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו המקום יותר מכבודו. נאמר "כבוד את יי' מהונך" - מפריש לקט, שכחה ופיאה; מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר עני וחלה ועושה סוכה, לולב, שופר, ציצית; מאכיל רעבים, משקה צמאים. אם יש לך - אתה חייב בכלן; ואם אין לך - אי אתה חייב באחת מהן. אבל כשבא אצל כבוד אב ואם, בין יש לך בין אין לך, "כבוד את אביך ואת אמך" - אפי' אתה מסבב על הפתחים.

ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבי. אתא חד בר נש, נשק רגליה דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו שלים לך מן יומו? א"ל: חד זמן קבל לי בריה דיוזונינה, ואמרית ליה: צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: ולמה לא כפיתיה? א"ל וכופין? א"ל: אין כופין את הבן לזון את האב.

ספר מצוות גדול, עשין קיב-קיג, הלכות כיבוד אב ואם, קצא ע"ב:

ותניא בירושלמי דפאה: אמר רבי שמעון בן יוחי, גדול כבוד אב ואם, שהחמיר בו הכתוב מכבוד המקום. שבכבוד המקום כתיב "כבוד את ה' מהונך" - אם יתן לך בית, תקבע בה מזוזה; אם יתן לך טלית, תקבע בו ציצית; אם יתן לך ממון, תעשה ממנו צדקה. אבל בכבוד אב ואם אין כתיב "מהונך". שאפי' אין לך כלום, אתה צריך לטחון בריחי' בשבילם.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין, עמ' פ, ד"ה תנו רבנן אי זהו מורא (וראו להלן); מובא בליקוטי פירוש רבינו חננאל, באוצר הגאונים קידושין, עמ' 24. [על פי גירסה חסרה]:

ר"ח ז"ל [...] ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל: כופין את הבן לזון את האב. ועוד אמ': תני ר' שמעון בן יוחי, אפילו הבן מסבב על הפתחים - חייב לזון אבותיו. מצינו שהזהיר הקב"ה בכיבוד אב ואם יותר מכבודו. בכיבודו אמ' "כבוד את ה' מהונך". במה את מכבודו מהונך? מפריש לקט, שכחה ופיאה וכל מצוה שהיא מן הממון. אם יש לך - חייב אתה בכלן; ואם לאו - פטור. אבל בכיבוד אב ואם, בין יש לך בין אין לך, "כבוד את אביך ואת אמך" - ואפילו אתה מסבב על הפתחים.

פירוש הר"ש משאנץ, פאה א א:

כבוד אב ואם. כל הענין מפורש כאן בירושלמי וגמרא שלנו בפ"ק דקדושין שם. ירושלמי: דתני

רשב"י, גדול הוא כבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. נאמר "כבוד את אביך ואת אמך" ונאמר "כבוד את ה' מהונך". (כבודו למטה מכבודו). "מהונך" [ממה אתה מכבדו? ממה שיחונך]. - מפריש לקט, שכחה ופאה, תרומה, מעשר, מעשר ראשון, מעשר שני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב, שופר, תפילין, ציצית, ומאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אלה [ואם אין לך - אין אתה חייב באחת מהן]. אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, "כבוד את אביך ואת אמך" - ואפי' אתה מסבב על הפתחים. (פירוש, לא שישבב את הפתחים ליתן לאביו, אלא שאם יתן לאביו מה שבידו, יהא צריך לחזור על הפתחים בשביל עצמו). ולפי שיטת הירושלמי משמע דמייתי לה סיעתא למאן דאמר משל בן ולמאן דאמר משל אב! יש לדחות, כדקא משני בפרק קמא דקדושין <בבבלי> וכו'.

תוספות, קידושין לא ע"א, ד"ה כבוד את השם מהונך:

"כבוד את ה' מהונך". בירושלמי דורש "מהונך" כמו מחונך, משמ' שהקפיד הקב"ה על כיבו' אב ואם יותר מכבודו. שבכבודו הוא אומ' "כבוד את הש' מהונך", דהיינו מחונך, דמשמע, ממ' שחונך. כלומ', אם יש לו ממו' - חייב, ואם לאו - פטור. ובכיבוד אב ואם נאמ' "כבוד את אביך ואת אמך", דמשמע בין שיש לו ממו' ובין שאין לו, והיכא דלית לי', חייב לחזור על הפתחים לזון את אביו ואת אמו.

תוספות, קידושין לב ע"א, ד"ה אורו ליה רבנן:

ועוד ראי' מירושלמי שהבאתי למעלה: "כבוד את ה' מהונך", אם יש לו ממו' - חייב; ואם לאו - פטור. ובכיבוד אב ואם נאמ' "כבוד את אביך וא' אמך", דמשמ', בין יש לו הון ובי' אין לו הון.

תוספות אלפסי, קידושין, עמ' שסו:

ועוד ראי' מירושלמי פ"ק דקידושין, תני ר' שמעון ב"י: גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו תורה יותר מכבודו. נאמר כאן "כבוד את אביך" ונאמר להלן "כבוד את ד' מהונך" - ממה שחונך. מפריש לה שכחה ופאה, תרומות ומעשרות, סוכה, לולב ותפילין, מאכיל עניים ומשקה צמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אלו; ואם אין לך - אין אתה חייב. אבל כבוד אב ואם, "כבוד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים.

המרדכי, קידושין ל ע"א, תצח, ב ע"ד (מהדורת רוט, א כח, עמ' 159, שו' 312):

ובגמ' דא"י גרי': ר' שמעון בן יוחאי אומ', כיבוד אב ואם, שהעתירו הקב"ה לכבודו. דכתי': "כבוד את אביך ואת אמך", וכתי': "כבוד את ה' מהונך" - ממה שחונך. לקט, שכחה ופאה, תרומ' ומעשרות, להאכיל רעבי' ולהשקות צמאי'. כשי' לו - חייב; כשאי' לו - פטור. ואילו כיבוד אב ואם, ואפי' מסבב על הפתחי' - חייב.

הסמ"ק מצוריך (עמודי הגולה), א, מח, עמ' קכב-קכג (המהדיר מציין לקידושין, אבל ברור שהכוונה היא לפיאה):

כדאמרינן: גדול כבוד האמור באביו ואמו יותר מכבוד הקב"ה. דאילו בהקב"ה כתיב "כבוד ה' מהונך", אם יש לך - תן לו; ואם אין לך - פטור. ואילו בכבוד אב ואם כתיב "כבוד את אביך", בין אם יש לך בין אין לך - תן. ואמרינן בירושלמי: ואפילו חוזר על הפתחים, ופי' [...].

שיטה לא נודע למי, קידושין לב ע"א, עמ' עה:

גרסי' בירוש': כופין את הבן לזון את האב. ותני רשב"י: אפי' הבן מחזר על הפתחים, חייב לזון את אביו. מצינו שהזהיר הקב"ה בכבוד אביו ואמו יותר מכבודו. בכבוד אביו ואמו כת': "כבד את אביך" כו' - בין יש לו בין אין לו; ובכבוד המקום כתוב: "כבד את ה' מהונך", אם יש לו - אין; אי לא - לא.

חידושי הריטב"א, קידושין לא ע"ב, עמ' שנג:

והביאו ראיה לדבריהם מדגרסי' בירושלמי: תני רבי שמעון בן יוחאי, הבן מחזר על הפתחים, חייב לזון את אבותיו. מצינו שהקפיד הכתוב על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבד את ה' מהונך", אם יש לך ממון - כבד; ואם לאו - פטור; ובכבוד אב ואם נאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך [...].

פסקי הרא"ש, קידושין לב ע"א, א, ג, פז ע"ד:

וכן הביאו רבינו חננאל ז"ל ראיה מן הירושלמי מעובדא דרבי יונתן שכפה את הבן לזון את האב, וקאמר התם: הלואי ברירא לן כל שמעתתא כהדין שכופין את הבן לזון את האב. [...] ועוד הביאו ראיה מההיא דתניא, דתני ר' שמעון בן יוחאי: מצינו שהקפיד הקב"ה על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבד את ה' מהונך", אם יש לך ממון - חייב; ואם לאו - פטור. בכבוד אב ואם: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לו בין אין לו, אפילו הוא מחזר על הפתחים. (והא דקא אמרינן ואפילו הוא מחזר על הפתחים, לא שיכבדוהו משלו ויחזור הוא על הפתחים, דהא קי"ל משל אב, אלא בגופו מכבדו ובטל ממלאכתו, ומתוך כך צריך לחזר על הפתחים.)

תוספות הרא"ש, קידושין לב ע"א, ד"ה אורו ליה רבנן לר' ירמיה כמ"ד משל אב (מובא בליקוטי פירוש רבינו חננאל, באוצר הגאונים, קידושין, עמ' 24, על פי גירסא חסרה!):

וכן כתב ר"ח [...] ועוד הביאו ראיה מן הירושלמי מעובדא דר' יונתן שכופין את הבן לזון את האב. וקאמר נמי התם: הלואי ברירן לי כל שמועותי כהדין שכופין את הבן לזון את האב. [...] ועוד הביאו ראיה מההיא דתני רשב"י: מצינו שהקפיד המקום על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבד את ה' מהונך", אם יש לך ממון - חייב; ואם לאו - פטור. בכבוד אב ואם נאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין שיש לו בין שאין לו, אפי' הוא מחזר על הפתחים.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, יג, א-ב:

ובירושלמי: גדול כבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. נאמר: "כבד את אביך ואת אמך", ונאמר: "כבד את ה' מהונך". במה אתה מכבדו מהונך? מפריש לקט, שכחה ופאה וכו'. אם יש לך - אתה חייב בכל אלו. אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם, בין שיש לך בין שאין לך, "כבד אביך ואמך" - ואפילו אתה מסבב את הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

גרסי' במ' קידושין ירוש': תני ר' שמעון בן יוחאי, גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו הב"ה יותר מכבודו, שנא': "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה ותרומות ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפי' אתה מחזר על הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאוה, אור עולם, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 504:

תאני ר' שמעון בן יוחאי: גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו, שנא': "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה, תרומות ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפי' אתה מחזור על הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאוה, אור גדול, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 531:

גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו הב"ה יותר מכבודו, שנא': "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה, תרומה ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפי' אתה מחזור על הפתחים.

שו"ת מהרי"ל, קז (עמ' קכט):

דאמ': אם יש לו - חייב, אף כי יצטרך לחזור על הפתחים ע"י שיתמעטו נכסיו בפרנסתה קצת בע"א, כדאיתא בירושלמי, ומייתי לה כה"ג בסמ"ק.

נימוקי יוסף, קידושין לב ע"א, עמ' קעט:

ובירושלמי, תני ר' שמעון בן יוחאי: הבן מחזור על הפתחים, חייב לזון את אבותיו.

ספר המוסר לר"י כלץ, ה, דף קנ:

גרסינן במסכת קדושין ירושלמי: תאני רבי שמעון בן יוחאי, גדול כבוד אב ואם, שהעדיפו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו, שנאמר: "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה ותרומות ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין שיש לך בין אין לך, ואפילו אתה מחזור על הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאוה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11: ^{169-165, 160-158, 154}

וגרסי' בפ' קמא דמסכת פאה ירוש': אמר ר' אבא בר כהנא, השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות: שילוח הקן, ומצות חמורה שבחמורות: כיבוד אב ואם, ובשניהם כתי': "והארכת ימים".

מנורת המאור, אלנקאוה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

תני ר' שמעון בן יוחאי: כשם שמתן שכרן שוה כך פורענותן שוה. מה טעם? "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם?" ר"ל: עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם ובוז "לא תקח האם על הבנים", יקרוה עורכי נחל, שהוא אכזר על בניו, ויאכלוה בני נשר, שהוא רחמן על בניו.

ילקוט שמעוני, שמות, רצח (מאמר 5):

ירושלמי דפ"א ה. וכשם שמתן שכרן שוה כך פורענותו שוה, שנאמר: "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם". עין שהלעיגה על כבוד אב ואם וביזה "לא תקח האם על הבנים", יקרוה עורכי נחל ויאכלוה בני נשר.

ילקוט שמעוני, משלי, תתקלז (מאמר 13):

תניא, ר"ש בן יוחי אומר: "אורח חיים פן תפלוס" זה כבוד אב ואם ושילוח הקן. וכשם ששכרן שוה כך פורענותן שוה. מאי טעמא? "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם". עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובוזה "לא תקח האם על הבנים", יקרוה עורכי נחל" וגו'. יבא אכזר ויקרנה.

ילקוט המכירי, משלי ל, יז, צא ע"ב:

ובירו של מי [פאה]: ["עין תלעג"] - עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובוזה "לא תקח אם על הבנים", יקרוה עורכי נחל.

[מחזור ויטרי, תכה, עמ' 493. וייתכן שכוונתו לירושלמי קידושין פרק קמא, ואם כך, אפשר שקטעים מפסיקתא

רבתי (או ממדרש אחר) נכנסו לירושלמי שלפני בעל מחזור ויטרי. ועדיין צריך עיון]:

מצינו בפסיקתא: "אורח חיים פן תפלוס, נעו מעגלותיה לא תדע". מיטלטלא אינון שבילי דאורייתא. תני ר' חייא: משל למלך שהיה לו פרדס והכניס בהם פועלים ולא גילה להם המלך שכר נטיעותיו. שאילו גילה להם, היו רואין איווה נטיעה שכרה מרובה ועושין אותה. נמצאת מלאכת הפרדס מקצתה בטילה ומקצתה קיימת. וא"ר אחא בשם ר' אבא בר כהנא: לא גילה הק' שכר של תורה, שלא תהא מקצתה בטילה ומקצתה קיימת. וא"ר אחא בשם ר' אבא בר כהנא: טילטל הק' שכר עושי מצות בעולם הזה כדי שיהו עושין בלב שלם. ובפ"ק דקידושין תני ר' שמעון בן יוחי: שתי מצות שבתורה גילה הק' מתן שכרן, ואילו הן: קלה שבקלות וחמורה שבחמורות. קלה שבקלות: "שלח תשלח את האם" וגו', "למען ייטב לך והארכת ימים". חמורה שבחמורות: "כבד את אביך ואת אמך. למען יאריך ימך". א"ר אבא בר כהנא: ומה אם דבר שהוא פריעת חוב כת' בו אריכות ימים, דבר שהוא הפסד כיס וחסרון נפשות על אחת כמה וכמה. וכל כך למה? כדי שלא ישב בפני עצמו ושוקל ואומר זו קלה וזו חמורה. זו שכרה מועט וזו שכרה מרובה. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה.

¹⁷⁰ **שאלות ותשובות הגאונים**, רפא (מצוטט באוצר הגאונים קידושין, מתוך "תשובות הגאונים הקצרות",

תשובות, רא, עמ' 93):

שאלה: אם הבן חייב לזון את אביו. תשובה: כבר מסקנא בגמרא בפ"ק דקדושין שאין הבן חייב לזון את אביו משלו. ומיהו, ראוי לבזותו ולהכלימו לבנו בבית דין, כדאיתא בירושלמי מעשה דרבי ינאי ור' נתן.

¹⁷⁸⁻¹⁷⁰ **ר' חננאל**, קידושין, אוצר הגאונים, עמ' 24:

תוס' הרא"ש וכן כתב ר"ח [...] ועוד הביא ראיה מן הירושלמי מעובד' דר' יוחנן שכופין את הבן לזון את האב.

ספר הישר, חידושים, קמא, עמ' 106 (אולי מקורו ברב נסים גאון, מגילת סתרים. ראו לעיל, עמ' 515):

והא מפר' בגמ' דהאשה ניקנית דבני מערבא [...] ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבין. אתא חד בר נש ונשק לר' יונתן על ריגלוי. אמ' לו ר' ינאי: מה טיבו של זה שלים לך? אמ' ליה: חד [זמן] אתא לקביל ליה על בריה (רמינניה) [דיזוניניה], ואמרית ליה: איזיל צור כנישתא עליה ובזיתיה. אמ' ליה: ולמה (למה) [לא] כפיתיה? א"ל: וכופין? אמ' ליה: ועדיין לזו את צריך? חזר ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אמ' ר' יוסי בר אבין: [הלוא] הוויין כל שמועתא ברירן לי כהדה שכופין את הבן לזון את האב. ואית' נמי בגמ' דפיהא.

ראו **משנה תורה**, הלכות ממרים וג (אף שהרמב"ם פוסק לפי מסקנת הבבלי - משל אב - הוא מוסיף הגבלה, ככל הנראה על פי הירושלמי שלפנינו: "ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן, כופין אותו וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול", וזה לשונו):

אי זהו מורא ואי זהו כבוד? מורא: לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו וכו'. אי זהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה משל האב, ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן, כופין

אותו וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול, ומוציא ומכניס ומשמשו בשאר הדברים שהשמים משמשים בהן את הרב, ועומד מפניו כדרך שהוא עומד מפני רבו.

ספר הראב"ה, ד, תתקטו, ג, עמ' ע:

ותו גרסי' התם <בירושלמי קידושין> במסקנ': ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש ונשק על ריגלוי דר' יונתן. אמר ליה ר' ינאי: מה טיביה שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן קביל לי על בריה דיוזונינה, ואמרי ליה: זיל צור כנישת עלויי ובדיניה. א"ל: ולמה לא כפיתניה? אמר ליה: וכיפין? א"ל: ואידיין את לה? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' שמואל בש"ר יונתן שכופין את הבן לזון את האב. וא"ר יוסי: הלואי כל שמועתיי ברידא לן כהדה שכופין את הבן לזון את האב.

תשובות ופסקים, עא, עמ' 116:

כדגרסי' בירושלמי: ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש ונשק רגלוי דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו שלם לך מן יומוי? (כלומר, מה טובה עשית לזו?) א"ל: חד זמן אתא, קרב על בריה דיוזומניה, (פי', קיבל עליו ליתן לו מזונות), ואמרית ליה: זיל צור כנישתא עליה (פי', תסגור עליו בית הכנסת) ובזיתיה. (ותביישנו.) וא"ל: למה לא כפיתיה? (פי', יכוהו עד שתצא נפשו.) א"ל: וכופין? (בתמי', והלא מתן שכרה כתובה בצידה!) ואדיין את לזו? (כלומר, ועדיין אתה אומ' דאין כופין?)

תשובות ופסקים, פז, עמ' 145:

ומשמ' שר"ח רוצה לדקדק משם שכ"ש אביו. והביא נמי ראייה מירושלמי ממעשה דר' יונתן שכופין הבן לזון האב, דקאמ' התם: א"ר, הלואי כל שמועתיי ברירין לי כהדין שכופין הבן לזון האב.

ילקוט שמעוני, שמות, רצז, מאמר 5:

ירושלמי דפ"א [...] ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש, נשק רגליה דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן קבל לי בריה דיוזונינה, ואמרית ליה: צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: ולמה לא כפיתיה? א"ל: וכופין? א"ל: אין כופין את הבן לזון את האב.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין, עמ' פ, ד"ה תנו רבנן אי זהו מורא:

ר"ח ז"ל [...] ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל: כופין את הבן לזון את האב.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "רב חייא מהורמיז דארדשיר", עמ' רעב:

ובפ"א דקידוש' ירושלמי ובנדר' ירושלמי פ"ר אליעז' משמ' דכופין את הבן לזון את האב.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יונתן, רבו ר' שמואל בר נחמני" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' שי, ושם חסר "הל' דכיבוד"!):

ובקידוש' פ"א בירושלמי הל' דכיבוד: ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש ונשק רגליה דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו הוא שלם לך מן יומוי? א"ל: חד זמן אתא קרב לי על בריה דיוזונינה, ואמרית ליה: זיל צור כנישת' עלוי ובזיתיה. א"ל: ולמה לא כפתיי מה? וא"ל: אדיין את לזו? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' שמואל בר נחמן בש"ר יונתן שכופין את הבן לזון את האב. א"ר יוסה: הלואי הוויין כל שמועתיי ברירין לי כהרא שכופין את הבן לזון את האב.

פירוש הרוקח [מיוחס לו], שמות (פרשת יתרו), עמ' קיג:

כדגרסי' במ' קידושי' ירוש': כופין את הבן לזון את האב. ירושלמי דקידושי': כופין את הבן לזון את האב כמו "כבד ה' מהונך".

שיבולי הלפט, ב, קיב, עמ' 229:

ירושלמי פ"ק דפאה: ר' יונתן ור' ינאי הוו יתבין. אתא חד בר נש ונשק ריגליה דר' יונתן. א"ל רבי ינאי: מה טיבו שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן אתא, קביל ליה על (ברת) בריה דיוזניה, ואמרית ליה: איזיל צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: למה לא כפפתיה? א"ל: וכופין? א"ל: ואדיין את לזו? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה על שמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן: כופין את הבן לזון את האב. א"ר יוסי ב"ר בון: הלואי והויין כל שמעתתא ברירן לי כהדא שכופין הבן לזון את האב.

תוספות, קידושי' לב ע"א, ד"ה אורו ליה רבנן:

ועוד, דאמרין בירושלמי: אמר רבי יוסי, הלואי דהוויין כל שמעתתי ברירי לי כהך שכופין את הבן לזון את אביו. ועוד ראייה מהא דאמר בירושלמי דר' יונתן ור' יאשיה הוו קאזלי באורחא. אתא ההוא גברא וקא נשק לכרעיה דר' יונתן. אמר: מאי האי? אמר ליה: דאמר, זיל צעוק בבי כנישתא. כלומ', הוריתי לו שיעש' כל כך שיפרנסנו בנו. אמר ליה: אמאי לא אכפי מר? אמר ליה: כגון זו כופין? בתמיה. אמ' ליה: את צריכת לכך? פי', וכי לא ידעת דכופין? פשיטא דכופי'.

המרדכי, קידושי' ל ע"א, תצח, ב ע"ד (מהדורת רוט, א, כח, עמ' 157-158, שו' 312):

ובגמ' דא"י גרי' [...] ועו' או' התם: א"ר יוסי ב"ר בון, הלואי כל שמועו' בררו' לי בהדי: כופין את הבן לזון את האב.

שו"ת הרשב"א, ד, נו:

דגרסינן בירושלמי: ר' ינאי ורבי יונתן הוו יתבין. אתא בר נש ונשקיה לרגלוהי דרבי יונתן. א"ל רבי ינאי: מה טיבו הוא שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן אתא, קביל לי על בריה דחוניניה, ואמרית ליה: זיל צור כנישתא עילויה ובזיתיה. א"ל: למה לא כפיתניה? א"ל: וכופין? א"ל: ועדיין אית לזו? ע"כ.

פסקי הרא"ש, קידושי' לב ע"א, א, ג, פז ע"ד:

וכן הביא רבינו חננאל ז"ל ראייה מן הירושלמי מעובדא דרבי יונתן שכפה את הבן לזון את האב, וקאמר התם: הלואי ברירא לן כל שמעתתא כהדין שכופין את הבן לזון את האב.

ילקוט המכירי, משלי כא, כ, כב ע"ב:

זרעים ירושלמי: ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבין. אתא חד בר נש, נשק רגלא דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו הוא שלים לך מן יומא? אמר ליה: חד זמן קבל לי על בניה דזוניניה, ואמרית ליה: זיל צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: למה לא כפיתניה? א"ל: וכופין? אמר: ועדיין את לזו? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' ישמעאל בר נחמן בשם ר' יונתן שכופין את הבן לזון את האב. א"ר יוסי ב"ר בון: הלואי הוון כל שמועתיה ברירן לי כהדא שכופין את הבן לזון את האב.

ספר האגודה, קידושי' א, ל:

אורו רבנן כמ"ד משל אב. והיכא דרויח לבן, והאב לית ליה - כייפין ליה לבן. וכן פסק ר"י וכן משמע

בירושלמי פ' נערה! <אולי צריך להיות "ובפרק נערה", ראו לעיל, יחסי תנאים ואמוראים, עמ' רעב> והיכא דאית ליה לאב - משל אב [...].

הלכה ז, סא ע"ג

סוגיא 5 • מצוות עשה שהזמן גרמא

184-180 **ספר מצוות גדול**, עשין כט, הלכות ציצית, קט ע"ב:

שמעתי שהורה רבינו יצחק ברבי אברהם לברך על הציצית בליל יום הכפורים, שהיה אומר שמוכיח בירושלמי פרק קמא דקידושין דכסות יום חייב בציצית אף בלילה, וכל שכן כסות המיוחד ליום ולילה, וכסות לילה פטורה אף ביום.

תוספות, ברכות יד ע"ב, ד"ה ויאמר (בדפוס ונציה, טו ע"א!):

וי"ל דאם היה כסו המיוחד ללילה - פטור, והכי איתא בירושלמי דקדושי': אמר להם רבי שמעון, אי אתם מודים לי דציצית מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור מן הציצית! א"ר אילא: טעמ' דרבנן, שאם היה מיוחד ליום ולילה, שחייב בציצית.

תוספות, קידושין לד ע"א, ד"ה ותפילין וציצית:

דהכי אמרינן בירושלמי: כסות יום שלבשה בלילה חייבת בציצית.

תוספות, מנחות מ ע"ב, ד"ה משום:

מיהו, בירושלמי דקידושין ובתוספתא גרסי': איזו היא מצות עשה שלא הזמן גרמא? כגון אבידה ושילוח הקן ומעקה וציצית, ור' שמעון פוטר את הנשים מן הציצית. אמר להן רבי שמעון: אי אתם מודים לי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור! אמ' ר' אילא: טעמא דרבנן, שאם היתה טלית המיוחדת ליום וללילה - חייבת.

תוספות רבינו פרץ, ברכות, עמ' כח:

והכי אמרינן בירושלמי דקדושין: אמר להם ר' שמעון, אי אתם מודים לי דציצית מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור מן הציצית! אמר ר' אילא: טעמא דרבנן, שאם היה מיוחדת ליום ולילה, שחייבת בציצית.

שו"ת הרשב"א, א, רצח, בשאלה (ובהמשך, דברי הרשב"א חשובים לעניין חילוף בין הבבלי לירושלמי):

שאלת גרסינן בפרק קמא דקדושין בגמרא דבני מערבא, אמר להם רבי שמעון לחכמים: אי אתם מודים שהיא מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור מן הציצית! אמר רבי אילא: טעמון דרבנן, שאם היתה לו מיוחדת ליום ולילה שהיא חייבת בציצית, וקשיא לי וכו'.

ספר הפרנס, תכב:

והורה רבינו יצחק בן אברהם לברך על מצות ציצית בלילי יוה"כ, שהי' אומר שמוכיח בירושלמי דכסות יום חייב בציצית אפילו בלילה, וכ"ש כסות המיוחדת ליום ולילה, וכסות לילה פטורה אף ביום.

מנהגים לר' אברהם קלוזנר, ב (בהגהה), עמ' ב:

הגה [...] ריצ"ב <צ"ל ריצב"א - מהדיר> הוה מברך בליל ר"ה כשהיה מתעטף בטליתו, וכן משמע בפ"ק דקידושין <מהדיר - צ"ל משמע בירושלמי וכו'> וכו'.

בית הבחירה, שבת כה ע"ב, עמ' 114:

ואף בתלמוד המערב פירשו שכסות המיוחדת ליום ולילה חייבת ביום ובלילה.

הלכה ז, סא ע"ג

סוגיא 7 • פסחן של נשים

208, 200 **פירוש הריב"מ"ץ למשנה זרעים**, חלה ד יא (עמ' שעט):

העלה את בניו ואת ביתו ואת בני ביתו לעשות פסח קטן והחזירוהו, שלא יקבע הדבר חובה. דאינהו סברי: פסחן של נשים רשות. א"ר יונה: ואפי' למאן דאמר חובה שנייה היא, ועל כן החזירוהו, שהדבר מסויים, שמא יקבע הדבר חובה.

הלכה ז, סא ע"ג

סוגיא 8 • "לא יקרחו קרחה"

224-214 **הלכות הרי"ף**, קידושין א, טו ע"א:

ירושלמי: רב המנונא מפקיד לחבריה, פקדון לנשיכון: כד יהון קיימין על מיתא לא יתלשון בשעריהון, שלא יבאו לידי קרחה, שנאמר: "כי עם קדוש אתה" - אחד אנשים ואחד נשים.

תורת האדם, ב, עמ' פט:

ובירושלמי: רב המנונא מפקיד לחבריה, פקדון לנשיכון: כד הוון קיימון על מתיא לא ליתלשון בשעריהון, שלא יבאו לידי קרחה.

חידושי הריטב"א, מכות כ ע"ב, ד"ה וכמה שיעור קרחה, עמ' ריט:

וכד אמרינן בירושלמי: רב הונא מפקיד לחבריו, פקדון נשיכון: כדקיימון על מיתה, דלא ליתלשו בשעריהון דלא ליתי לידי קרחה, שנאמר: "כי עם קדוש אתה" - אחד אנשים ואחד נשים. ע"כ.

ילקוט תלמוד תורה, דברים יד, ב:

א"ר אלעז: נשים חייבות בקרחה. מאי טעמ' "כי עם קדוש אתה" וגו' - א' אנשים וא' נשים. ומה (אני) מקיים ר' אלעזר בנים ולא בנות? בזמן שישיר' עושין רצונו של מקום וכו' לעיל. ר' מפקיד לאלין דבית רב אחאי. רב המנונא מפקיד לחברייא: פקדון לנשיכון, כד אינון קיימין על מתיא דלא יהו מתלשין בשעריהון, שלא יבאו לידי קרחה. ועד כמה היא קרחה? אית תניי תני: כל שהו, ואית תניי תני: כגריס. מאן דמר כל שהו משמע "קרחה" כל שהו, ומאן דמר כגריס, נא' כאן "קרחה" ונא' בנגעים "קרחה". מה "קרחה" האמורה להלן כגריס, אף כאן כגריס. ירושלמי דקדושין פ"ק.

תשובות הרשב"ץ, ב, ק (מוזכר אצל זוסמן, פרקי ירושלמי, הערה 231):
ואני עיינתי בזה [...] דאמרי במס' מכות [...] כדאי תא בירוש' בפ"ק דקידושין.

הלכה ז, סא ע"ג

סוגיא 9 • כהנת תיטמא למתים

226-225 **ילקוט תלמוד תורה**, ויקרא כא, א:

אמ' ר' יוסי: כהנת מותרת לצאת חוצה לארץ. מה טעם? "אמור אל הכהנים בני אהרן" - הכהנים, ולא הכהנות. ירושלמי בפ"ק דקדושין.

הלכה [ח], סא ע"ג

סוגיות 1-2 • כהן מניח ידו תחתיה ומניפה

<כל המובאות הן ממסכת סוטה>

7-1 **הקונטרס האחרון**, סוטה, רמג, עמ' 342:

היה נוטל. כתיב: "ולקח הכהן" [...] וכהן מניח ידיו תחתיו ומניפה. ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ?
מביא כהן זקן. אפילו תימר ילד, אין יצר הרע מצוי לשעה.

המיוחס לר"ש משאנץ, סוטה יט ע"א (בדפוס וילנה. כנראה לר' ברוך בר' שמואל ממגנצא. רי"ן אפשטיין.
ראו אורבך, בעלי התוספות, עמ' 428):

ובירושלמי פרי': אמאי לא חיישי' לה להרהורא? ומוקי' לה בכהן זקן.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "רב יאשיה" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' טו):

וגר' בירושלמ' דסוטה וקידושי': וכהן מניח ידו תחתיה. וכי אין הדבר כיאור? ומביא מפה. ואינו חוצץ? ומביא כהן זקן. ואפי' תימ' כהן ילד, שאין יצר הרע מצוי לשעה. (ותירוץ זה מסתבר, דהא מסקינ' בפ"א דסוטה בתוספת': כהנים מטילין גורלות ביניהן. כל מי שחל גורלו, אפי' כהן גדול, בא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה וכו').

ותו גר' בירושלמ' דסוטה וקידושין: תני ר' חייא, מנחת סוטה גרמת - שני כהנים מניפין על ידיה.

תוספות, סוכה מז ע"ב, ד"ה כהן:

ובירושלמי דסוטה משמע קצת דהוי נגיעה ממש גבי תנופת מנחת סוטה. דפריך בירושלמי: ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ? מביא כהן זקן. ואפילו תימא ילד, אין יצר הרע מצוי לאותה שעה.

תוספות, סוטה יט ע"א, ד"ה וכהן:

ירושלמי: וכהן מניח את ידו תחתיה. ואין הדב' כיעור? ומניח מפה. ואינו חוצץ? ומביא כהן זקן. ואפי' תימ' כהן ילד, שאי' יצר הרע מצויה לשעה. תני רבי חייא: סוטה גרמת - שני כהנים מניפין על ידיה.

תוספות, מנחות סא ע"ב, ד"ה כהן:

ובירושלמי (בשטמ"ק מוסיף: דמסכת סוטה) משמע קצת דהוי [תחת ידיו] ממש. דגרסי' גבי תנופת מנחת סוטה: וכהן מניח ידו וכו'. ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ? מביא כהן זקן. ואפילו תימא ילד, אין יצר הרע מצוי לאותה שעה.

חידושי הריטב"א, מכות יח ע"ב, מהדורת רלב"ג, עמ' רג (התירוץ ככל הנראה לא על פי הירושלמי, וראו בתוספות איוורא, בהמשך שם. ושם מובא תירוץ דומה):

אבל בירושלמי אמרו לענין מנחת סוטה: מניח ידו תחת האשה. ולא הרהור הוא? ומתריך בתחת בסמוך, למטה מידה.

מדרש הגדול, במדבר ה, כה, עמ' סז, שו' 15-17:

אמרת: כהן מניח ידו תחתיה ומניפה. ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ? מביא כהן זקן. ואפילו תימא ילד, אין יצר הרע מצוי לשעה.

הלכה ט, סא ע"ג-ע"ד

סוגיא 1 • מצות התלויות בארץ

¹¹⁻² **חידושי הרמב"ן**, קידושין לז ע"א, ד"ה והרי תפילין, קלו ע"א (מובא אצל היגער, אוצר הברייתות, ב, עמ' 263, אות פח, בפרק "ברייתות בכ"י שאינן בדפוסים):

אבל עיקר פירושא מדתני בירושלמי: "אלה החוקים והמשפטים" - אלו הדינין. שומע אני בארץ. יכול אפילו תלמוד תורה ותפילין? כשהוא אומר "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה על לבבכם וגו' והיו לטוטפות בין עיניכם ולמדתם אותם", הא למדת לתלמוד תורה ותפילין, שנוהגים בין בארץ בין בחוץ לארץ. (ומדקי"ל תפילין נוהגין בחוצה לארץ וביאה האמורה בהן לאו למעוטי חוצה לארץ, ממילא שמענו לפטר חמור דכי הדדי כתיבי ואיתקוש. כך פי' רבותי' הצרפתים ז"ל.)

חידושי הריטב"א, קידושין לז ע"א, עמ' שפז:

אבל הנכון כמו שפירשו בירושלמי: "אלה החוקים והמשפטים" - אלו הדינין. שומע אני בארץ. יכול אפילו ת"ת ותפילין? כשהוא אומר "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה", והיו לטוטפות בין עיניכם ולמדתם אותם", הא למדת לתלמוד תורה ותפילין, שנוהגין בין בארץ בין בחוצה לארץ. ע"כ. (והיינו דפרכינן מתפילין [...]) כך פירשו בתוספות.)

פירוש רבינו נסים, קידושין א, בדפי הרי"ף, טו ע"א:

אבל עיקרו של דבר מפורש בירושלמי <דגרסי' התם>: "אלה החוקים והמשפטים" - אלו הדינין. "בארץ" - שומע אני בארץ. יכול אפי' תלמוד תורה ותפילין? כשהוא אומר "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשרתם אותם לאות על ידכם וכו' ולמדתם אותם את בניכם", הא למדת לתלמוד תורה ותפילין, שנוהגין בין בארץ בין בח"ל. ע"כ.

(מכאן ואילך, כל המובאות הן כנראה ממסכת שביעית, רוב רובן בציון מפורש, השאר ללא שום ציון. אין שום מובאה מפורשת ממסכת קידושין!)

ילקוט תלמוד תורה, דברים יא, יח:

כתי': "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ". בארץ אתם חייבין לעשות, ולא בחוצה לארץ. ועדיין אני או': מצות התלויות בארץ נוהגות בארץ ולא בחוצה לארץ. יכול אף מצות שאינן תלויות בארץ? ת"ל "השמרו לכם" וגו', "וחרה" וגו', "ואבדתם" וגו', "ושמרתם את דברי אלה" וגו', אפי' גולים. מה אית לך? כגון תפלין ותלמוד תורה. מה תפלין ותלמוד תורה, שאינן תלויות בארץ, ונוהגות בארץ ובחוצה לארץ, אף כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. ירושלמי דשביעית.

46-2 פירוש הר"ש משאנץ, שביעית ו א:

כדדריש בירוש': "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ" - בארץ אתם חייבין לעשות, ואי אתם חייבין בח"ל. עדיין אני אומר: מצות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ. יכול אפילו מצות שאינן תלויות בארץ לא יהו נוהגות אלא בארץ? ת"ל: "השמרו לכם פן יפתה" וגו', "ושמתם את דברי אלה" - אפילו אתם גולים. "ושמתם את דברי אלה", מה אית לך? כגון תפלין ותלמוד תורה. מה תפלין ותלמוד תורה, שאינן תלוין בארץ, נוהגין בארץ ובח"ל, אף כל דבר שאין תלוי בארץ יהא נוהג בין בארץ בין בח"ל (ובפ"ק דקדושין יליף לה מע"ג).

משגלו יהו פטורין! כתיב: "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות" וגו', "כי לא עשו סוכות" וגו', "מימי ישוע בן נון". <ולמה ישוע? רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן> פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו. הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורים היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו.

רבי יוסי בר' חנינא אמר: מדבר תורה נתחייבו. הדא הוא דכתיב: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה". הקיש ירושתך לירשת אבותיך. מה ירושת אבותיך מדבר תורה, אף ירושתך מדבר תורה. "והיטבך והרכך מאבותיך" - אבותיך פטורין היו ונתחייבו, ואתם פטורים הייתם ונתחייבתם; אבותיכם לא היה להם עול מלכות, ואתם, אע"פ שעליכם עול מלכות; אבותיכם לא נתחייבו אלא לאחר י"ד: ז' שכיבוש וז' שחילקו, ואתם, כיון שנכנסתם - נתחייבתם; אבותיכם לא נתחייבו עד דקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קנה וחייב.

א"ר אליעזר: מאליהן קבלו עליהן את המעשרות. מ"ט? "ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים, ועל החתום שרינו, לוינו, כהנינו". מה מקיים ר' אליעזר "ואת בכורי צאנינו ובקרנו"? מכיון שקיבלו עליהם דברים שלא היו חייבים עליהם, אפילו דברים שהיו חייבין עליהם העלה עליהם כאילו מאליהן קיבלו. מה קיים ר' יוסי "ובכל זאת"? מכיון שקיבלו עליהם בסבר פנים יפות, העלה עליהם המקום כאילו מאליהם קיבלו. מה מקיים רבי אליעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבוא. דא"ר חלבו בשם ר' יוחנן: אבותיך ירשו ארץ ז' אומות, ואתם עתידין לירש ארץ י' אומות.

הקונטרס האחרון, שביעית ו, קמא-קמג, עמ' 330:

פ"ו קמ"א. כתיב: "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרו לעשות בארץ". בארץ אתם חייבים לעשות, ואי אתם חייבים לעשות בחוצה לארץ. יכול אפילו מצות שאין תלוין בארץ לא יהו נוהגין אלא בארץ? ת"ל: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם", "ושמרתם את דברי אלה" - אפילו גולין. "ושמתם את דברי אלה" - מה

לך? כגון תפילין ותלמוד תורה. מה תפילין ות"ת, שאין תלוין בארץ, נוהגין בארץ ובחוצ' לארץ, אף כל דבר שאין תלויות בארץ יהא נוהג בארץ ובחוצה לארץ.

מעשה שגלו, יהו פטורין? כתיב: "ויעשו כל הקהל מהשבי סוכות כי לא עשו סוכות מימות יהושע בן נון". הקיש ביאתן בימי עזרה לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרה פטורין היו ונתחייבו. ממה נתחייבו?

ר' יוסא בר חנינא אמר: דבר תורה. הה"ד: "והביאך יי אלהיך אל הארץ". הקיש ירושתך לירושת אבותיך: מה ירושת אבותיך מדברי תור', אף ירושתך מדברי תור'. "והטיבך והרכך מאבותיך". אבותיך פטורין היו ונתחייבו, וגם אתם פטורין הייתם ונתחייבתם; אבותיכם לא היו עליהם עול מלכות, ואתם, אעפ"י שעליכם עול מלכות; אבותיך לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה: ז' שכיבשו, משחילקו, ואתם, כיון שנכנסתם – נתחייבתם; אבותיך לא נתחייבו עד שעה שקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קונה ומתחייב. א"ר אלעזר: מאליהן קבלו את המעשרות. מאי טעמא? "ובכל זאת אנחנו כורתים ברית אמנה וכותבין, על החתום שרינו, לוינו וכהנינו". מה מקיים רבי אלעזר "ואת בכורות בקרינו וצאנינו"? מכיון שקיבלו עליהן דברים שלא היו חייבים, אפילו דברים שהיו חייבין עליהן העלה עליהן כאיל' מאליהם קיבלו עליהן. מה מקיים ר' יוסי בר חנינא "ובכל זאת"? מכיון שקיבלו עליהם בסבר פנים יפות, העלה עליהן המקום כאילו מאליהן קיבלו. מה מקיים רבי אלעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבא: אבותיך ירשו ארץ של ז' עממין, ואתם עתידין לירש ארץ של י' עממין – ג' אחרנייתא: "את הקיני ואת הקדמוני ואת הקניזי". רבי אומ': "אדום ומואב וראשית בני עמון". "מאבותיך" – אבותיך, אע"פ שנגאלו, חזרו ונשתעבדו. אבל אתם, משאת' נגאלין, עוד אין אתם משתעבדין. מ"ט? "שאלו נא וראו אם יולד זכר". כשם שאין זכר יולד, כך משאתם נגאלין שוב אין אתם משתעבדין.

ילקוט תלמוד תורה, דברים ל, ה:

כתי': "אלה החקים והמשפטים" וגו'. בפסוק: "ושמתם את דברי אלה" עד מעתה. יכול משגלו יהו פטורין? כתי': "ויעשו כל הקהל השבים מהשבי" וגו'. הקיש ביאתן בימי עזרה לביאתן בימי יהושע. פטורין היו ונתחייבו, אף ביאת עזרה פטורין היו ונתחייבו. ממה נתחייבו? ר' יוסי בר' חנינא: דכתי': "אשר ירשו אבת'ך" וגו'. מקיש ירושתך לירושת אבת'ך. מה ירושת אבת'ך מדבר תורה, אף ירושתך מדבר תורה.

"והטיבך והרכך מאבותיך". אבותיך פטורין היו ונתחייבו, אף אתם פטורין היו ונתחייבתם; אבותיכם לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה: שבע שכבשו ושבע שחלקו, אבל אתם, כיון שנכנסתם – נתחייבתם.

א"ר יצחק: מאליהן נתחייבו במעשרו. מאי טעמ' "ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה" וגו'. ומה מקיים ר' אלעזר "מאבותיך"? פתר ליה לעתיד לבא. דא"ר חלבו: אבת'ך ירשו ארץ של שבעה עממין, אתם עתידין לירש של עשר. תלת אחרנייתא: "את הקני ואת הקניזי" וגו'. וכו' התם.

"מאבותיך" – אבותיך, אע"פ שנגאלו, חזרו ונשתעבדו. אבל אתם, משאתם נגאלים שוב אינכם משתעבדים. מאי טעמ' "שאלו נא וראו אם יולד זכר". כשם שאין זכר יולד כך אין אתם משתעבדים עוד. ירושלמי דשביעית.

36-12 תוספות, יבמות פב ע"ב, ד"ה ירושה:

ועוד אר"י: מתוך הירושלמי דשביעית {פ"י} <פ"ו> <נראה> דהכי פירושו, כיון שגלו, נפטרו. שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד ולא היה חובה להם וכו'.

ספר מצוות גדול, עשין קלג, הלכות תרומות ומעשות, קצו ע"ב-ע"ג:

גרסינן בירושלמי דשביעית: משגלו, נפטר. וכשעלו בימי עזרא קבלו עליהם חיוב מעשרות מאליהן, והסכים הקב"ה על ידם. (פירוש [...]). כתב רבינו יצחק בתשובה אחת [...] וכך ישנו בירושלמי דשביעית פרק ששי: "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי" וגומ', "סוכות, כי לא עשו סוכו" מימי יהושע בן נון". ולמה יהושע בן נון? פגם הכתוב בכבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו. הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו.

ורבי יוסי ברבי חנינא אומר: מדברי תורה נתחייבו, שנאמר: "אשר ירשו אבותיך וירשתה". מקיש ירושתך לירושת אבותיך, שתהיה מן התורה. "והטיבך והרבך מאבותיך" - מה אבותיך פטורים היו ונתחייבו, אף אתם הייתם פטורים ונתחייבתם. אבותיכם לא היו עליהם עול מלכות ולא נתחייבו, ואתם, אף על פי שעליכם עול מלכות נתחייבתם; אבותיכם לא נתחייבו עד לאחר כיבוש וחילוק, ואתם, כיון שנכנסתם, נתחייבתם; אבותיכם לא נתחייבו עד אחר שקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קנה ונתחייב. רבי אליעזר אומר: מאליהם קבלו עליהם תרומות ומעשרות, שנאמר: "ובכל זאת אנו כורתים אמנה" וגומ'.

פירוש, זה מקרא כתוב בסוף עזרא, וכתב שם בכורים וחלות תרומות ומעשרות, דמשמע שכל זאת קבלו עליהם מדעתם בכרית שכרתו, עד כאן הירושלמי. וכתב רבי יצחק: נראה לי [...].

ילקוט שמעוני, דברים, נצבים, תתקמ (מאמר 32-33, שו' 41-58):

"כי לא עשו מימי ישוע בן נון". ולמה ישוע? רבי הלל בש"ר שמואל בר נחמן: פגם הכתיב בכבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיקים בשעתן. מקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו.

ירו' שבת <צ"ל שביעית>. ר' יוסי בר חנינא אמר: מדבר תורה נתחייבו. "הה"ד? "והביאך יי' אלהי אל הארץ" וגו'. מקיש ירושתך לירושת אבותיך. מה אבותיך מדבר תורה, אף ירושתך מדבר תורה. "והרבך מאבותיך" - מה אבותיך לא היה עליהם עול מלכות, ואתם, אע"פ שעליכם עול מלכו; אבותיך לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה, ואתם, כיון שנכנסתם נתחייבתם; אבותיך לא נתחייבו עד שקנו כולה, אתם, ראשון ראשון קונה ומתחייב.

א"ר אלעזר: מאליהן קיבלו המעשרות. מה טעם? "ובכל זאת אנחנו כורתים" וגו'. מה מקיים ר' אלעזר "בכורות צאנינו"? מכיון שקיבלו עליהן דבר שלא נתחייבו, אפי' דברים שהיו חייבין בהם העלה עליהן כאילו מאליהן קיבלו עליהן. מה מקיים ר' יוסי ברבי חנינא "ובכל זאת"? מכיון שקיבלו עליהן בסבר פנים יפות, העלה עליהן כאילו מאליהן קיבלו. מה מקיים רבי אלעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבא.

ילקוט שמעוני, נחמיה ח, תתרעא (מאמר 8, שו' 17-26):

ירושלמי דשבעות <צ"ל: דשביעית>: "ויעשו כל הקהל" וכו', "כי לא עשו בימי יהושע בן נון". ולמה? ר' הלל בשם ר' שמואל בר נחמן: פגם הכתוב בכבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו. הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף כאן.

ר' יוסי בר חנניאל? אלא? אמר: מדברי תורה נתחייבו. הדא היא דכתיב: "והביאך יי' אלדיך אל הארץ" וגו'. מקיש ירושתך לירושת אבותיך. מה אבותיך מדברי תורה, אף כאן. "והרבך מאבותיך" - אבותיך, לא היה עליהם עול מלכות, ואתם, אף על פי שעליכם עול מלכות; אבותיך לא נתחייבו אלא לאחר ארבעה עשרה

שנה, ואתם, כיון שנכנסתם, נתחייבתם; אבותיך לא נתחייבו עד שקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קונה ומתחייב.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עמ' 151:

"מימי ישוע בן נון". מימי יהושע בן נון לא נאמ' אלא "מימי ישוע". ולמה כן? בריה דר' שמואל בר נחמן אמ': פגם הכתו' כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק לשעתו.

ספר העיטור, אות פ פרוזבול, עו ע"א: 34-16

ובפר' ששי בשביעית: הוקש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף בימי עזרא. ממה נתחייבו? רבי יוסי בר' חנינא אמר: מדברי תורה נתחייבו, דכתיב: "והביאך ה' אלהיך וגומ'." מקיש ירושתך לירושת אבותיך וכו'. ר"א אומר: מאיליהן קיבלו המעשרות וכו'.

כפתור ופרח, ה, א, עמ' מ:

איתא בירושלמי מסכת שביעית פ"ו ה"א: דאמרינן, היקש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו. ממה נתחייבו? רבי יוסי בר' חנינא אמר: דבר תורה נתחייבו, שנאמר: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה". מקיש ירושתך לירושת אבותיך וכו'. רבי אלעזר אומר: מעליהן קבלו המעשרות, והסכים הקב"ה על ידן.

כפתור ופרח, י, א, עמ' רכז:

ועוד, שלשון הירושלמי הוא: מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו. (ולא קאמר חולין היתה הארץ ונתקדשה.)

ילקוט שמעוני, נחמיה י, תתרעא (מאמר 21, שו' 15-21):

ירושלמי דשבועות צ"ל: דשביעית: <א"ר אלעזר, מאליהן קיבלו המעשרות. מה טעם? "ובכל זאת אנחנו כורתים" וגו'. מה מקיי' ר' אליעזר "בכורות צאנינו"? מכיון שקבלו עליהם דבר שלא נתחייבו, אף? דברים שהיו חייבים בהם העלה עליהם כאלו מאליהם קבלו עליהם. מה מקיים ר' יוסי בר חמא "ובכל זאת"? מכיון שקבלו עליהם בסבר פנים יפות, העלה עליהם כאלו מאליהן קבלו. מה מקיים ר' אליעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבא.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עמ' 156:

אמ' ר' אלעזר: מאליהן קבלו עליהן את המעשרות. מה טעם? "ו>בכל זאת אנחנו כורתים אמנה" וגו'. מה מקיים ר' אלעזר "ואת בכורות בקרינו" וגו'? מכיון שקבלו עליהם דברים שלא היו חייבים עליהם, אפי' דברים שחייבים עליהם העלה עליהם המקום כאלו מאליהן קבלו עליהן. ולר' יוסי, דאמ': מדברי תורה נתחייבו ולא מאליהן, מה מקים "ובכל זאת"? מכיון שקבלו עליהם בסבר פנים יפות, מעלה עליהם הכתוב כאלו מאליהן קבלו עליהם את המעשרות.

זהר הרקיע, פירוש אזהרות רשב"ג, עמ' 95: 38-39

וכן אמר בירושלמי בפ' האשה נקנית אמר ר' חלבו בשם ר' יוחנן אבותיך ירשו ארץ שבעה עממים ואתם עתידין לירש עשרה עממין שלשה אחרניתא אלין קיני וקניזי וקדמוני.

43-39 ילקוט תלמוד תורה, בראשית טו, יט:

"את הקיני וגו'. ר' יהודה או': ערביא, שלמיא, נבטיא. ר' שמעון או': אסיא, אספמיא, דרמשק. ר' אלעזר בן יעקב או': אסיא וקרטיגיא ותרכי. ר' או': אדום ומואב וראשית בני עמון. ירושלמי דשביעית.

הלכה ט, סא ע"ד סוגיא 2 • אף החדש

51-47 **אור זרוע**, הלכות ערלה וחדש, שכח, א, מא ע"ב (א, עמ' רלה): <ממסכת ערלה>

(מוזכר גם בשו"ת הרא"ש, כלל ב, א, ד ע"ב: רבינו יצחק פסק כן בפ"ק דקידושין והביא ראיה מן הירושלמי.) מתני': החדש אסור מן התורה בכל מקום. ירושלמי: מתני' דר' אליעזר, דתנינן תמן: כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחו"ל, וכל שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ, חוץ מן הערלה ומן הכלאים. ר' אליעזר אומר: אף החדש. מ"ט דר"א? "בכל מושבותיכם". אפי' בח"ל. מאי מקיימין רבנן טעמא דר"א "בכל מושבותיכם"? בחדש שכן יצא בח"ל. ר' יונה בעי (בשם) [קומי] ר' יוסי: למה לא תנינן אף חלה עמהן? א"ל: לא אתינן מתני' אלא דברים שנוהגים בישראל ונוהגים בגוים, וחלה נוהגת בישראל ולא בגוים, דכתיב: "ראשית עריסותיכם" - ולא של גוים.

הקונטרס האחרון, ערלה, קסט, עמ' 333:

כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. וכו'. רבי אליעזר: אף החדש. מ"ט דרבי אליעזר? "בכל מושבותיכם" - מין בארץ בין בחוצה לארץ. בה מקיימא רבנן טעמא דר' אליעזר "בכל מושבותיכם"? בחדש שבו, שיצא חוץ לארץ. רבי יונה בעא קומי רבי יוסי: למה לא תנינן אף החלה עמהן? א"ל: לא אתי מתניתין אלא דבר שהוא נוהג בישראל ובגוים, וחלה נוהגת בישראל ולא בגוים. "ראשית עריסותיכם" - ולא של גוים.

ילקוט תלמוד תורה, ויקרא כג, יד:

ר' אליעזר אומר: החדש נוהג בארץ ובחוצה לארץ. מה טעם? "בכל מושבותיכם" כתי'. בין בארץ בין בחוצה לארץ. ומה מקיימין רבנן "בכל מושבותיכם"? בחדש שהוא יוצא מן הארץ לחוצה לארץ. ירושלמי פ"ק דקדושין.

הלכה ט, סא ע"ד
סוגיא 3 • ולמה לא תנינן "אף החלה"?

54-52 ליקוטים שונים מכ"י דע ראססי 327, עמ' 58 (לדעת רי"ן אפשטיין, כנראה ליקוטים ממגילת סתרים לר' נסים גאון,²¹ אבל אברמסון מפקפק בדבר²²):
בפרקא קמא דקדושין: כל מצות התלויות בארץ אינן נוהגות בחוץ לארץ, חוץ מן הערלה ומן הכלאים. ר' אליעזר אומר: אף החדש. וקשיא למורי הרב טובא, אמאי לא תנא חלה בהדיהו? דהא חלה דאורייתא, ונוהגת בחוצה לארץ, דהיינו חלת האור! והשם העיר עיני ואשכחית פירוקא בס' מס' ערלה בגמ' דבני מערבא: ר' יונה בעי קמיה דר' יוסי, ולמה לא תנא אף החלה עמהן? אמ' ליה: לא תנינן מתניתא אלא דבר נוהג בישראל ונוהג בגוים. ונוהגת חלה בישראל ואינה נוהגת בגוים.

ספר הראבי"ה, ק, א, עמ' נז:

ואפילו בשל גוים נוהגת, כדאיתא בירושלמי בשלהי מסכת ערלה.

ספר הראבי"ה, תקכז, ב, עמ' קכא:

דגרסינן בירושלמי בסוף מסכת ערלה ובירושלמי דפרק ראשון דקידושין דהך משנה:
רבי יונה בעא קומיה רבי יוסי, ולמה לא תנינן אף החלה עמהם? (אלא) [אמר ליה]: לא תניא במתניתין אלא דברים שנוהגין בישראל ובגוים, פירוש, חדש וערלה וכלאים, אבל חלה נוהגת בישראל ולא בגוים, דכתיב: "עריסותיכם" – ולא של גוים.

אור זרוע, הלכות ערלה וחדש, שכח, א, מא ע"ב (א, עמ' רלה):

ראו לעיל, הלכה ב.

הקונטרס האחרון, ערלה, קסט, עמ' 333:

ראו לעיל, הלכה ב.

ספר מצוות גדול, לא תעשה, קמו, הלכות איסורי מאכלות, נד ע"א:

וגרסינן בירושלמי: רבי יונה בעי, למה לא תנינן אף החלה? פירו' [...] ומתרץ שם, אמר רב יוסף:
לא נשנית משנתנו אלא בדברים הנוהגים בישראל ובגוים. אבל חלה אין נוהגת בגוים.

תוספות, קידושין לו ע"ב, ד"ה כל:

בירושלמי פריך: אמאי לא תני לה חלה? ומשני: לפי שאינה בעיס' של גוים ולא מיירי מתניתין אלא בדברים הנוהגים בישראל ובגוים. אבל חלה בישראל נוהגת, בגוים אינה נוהגת. ובירושלמי נמי משמע דחדש נוהג אף בשל גוים, דפריך עלה דמתני' דקתני אף החדש: אמאי לא תני חלה? ומשני: לפי שאינה בשל גוים, משמע וכו'.

21 ראו רי"ן אפשטיין, מחקרים, ב, כרך א, עמ' 611, ושם, עמ' 617, הערה 3.

22 ראו אברמסון, רב נסים גאון, עמ' 203-212, במיוחד עמ' 204.

תוספות, עבודה זרה סג ע"ב, ד"ה אין עודרין:

אכן, ראייה גדולה הביא ר"ת מירושלמי דסוף ערלה וסוף <פ"ק> קידושין, דתנן: מצות התלויות בארץ אין נוהגות אלא בארץ, חוץ מן הערלה והכלאים. ר' אליעזר אומר: אף החדש. ר' יונה בעי: ולמה לא תנינן אף החלה? א"ל ר' יוסי: לא אתיא מתני' אלא דברים שנוהגין בישראל ובעובדי כוכבים. חלה - בישראל נוהגת, ובעובדי כוכבים אינה נוהגת.

פירוש הראב"ד לתורת כהנים, קדושים, פרשה ג, פט ע"ד:

ואיתא נמי במסכת קדושין בסוף פרק' קמא <בירושלמי>, דקתני במתניתין: החדש אסור מן התורה בכל מקום והערלה הלכה, וכו'. ומקשה בגמרא: ולמה לא תני אף החלה? ומתרץ: לא איתי מתניתין אלא דברים האסורים בגוים כישראל. (פירוש, אבל חלה דגלגל גוי פוטר, לא תני. שמע מינה דערלה וכלאים דגוים - אסור.)

שו"ת הרשב"א, ה, נו, י ע"א-ע"ד (בשאלה - להרב אליהו שבעכו): <ערלה - קידושין>

ופריך בירושלמי בסוף מסכת ערלה: וניתני חלה! ופריק: מתניתין ערלה איתא בשל נכרים, חלה ליתא בשל נכרים.

[בתשובה] ועוד, דהיא דירושלמי דאיתי רבינו שמשון ז"ל, ראייה גדולה היא. ואיתא נמי בירושלמי דקידושין, דגרסינן התם גבי מתני' דחוץ מן הערלה והכלאים: ולמה לא תני אף החלה? א"ל ר' יוסי: לא אתינן מתניתין אלא דברים שנוהגים בישראל ונוהגים בנוכרים, וחלה נוהגת <בישראל ואינה נוהגת> בנכרי. מ"ט? "ראשית עריסותיכם" - ולא של נכרים. ונוהגים בשל משמע [...] וסתירת פירוש של רבינו חלה תוכיח, דגרסינן בירושלמי דחלה אינה נוהגת בשל נכרי.

שיטה לא נודע למי, קידושין לו ע"א, מהדורת נ' זק"ש, עמ' פא:

בירושלמי מקשנן: אמאי לא קתני נמי חלה? (דאע"ג [...]) ומתרץ לה דלא קתני אלא דברים שנוהגין בגוים, וחלה נוהגת בישראל ולא בגוים. מה טעם? "ראשית עריסותיכם" כתיב, ולא של גוים. ומן הירושלמי שכתבנו יש להקשות על רבינו תם ז"ל [...].

חידושי הריטב"א, קידושין לו ע"ב, עמ' שפג-שפד (מובא גם אצל הרא"ש, הר"ן והאגודה ובשו"ת המהר"ם מרוטנברג):

ופריך בירושלמי: אמאי לא תני חלה? פי' [...] {ופריך} <ופריק>: א"ר יוסי, לא תנינן אלא דברים שנוהגין בישראל ובגוים. אבל חלה - בישראל נוהגת, בגוים אינה נוהגת.

פירוש רבינו נסים, קידושין על הרי"ף, א, בדפי הרי"ף, טו ע"א:

ופרכינן בירושלמי: אמאי לא תני נמי חלה? (כלומר, שנוהגת בח"ל מדבריהם.) ומשני: לא אתיא מתני' אלא דברים שנוהגין בישראל ובשל עובדי כוכבים, וחלה אינה נוהגת בשל עובדי כוכבים, דכתיב: "ראשית עריסותיכם" - ולא של עובדי כוכבים.

ילקוט תלמוד תורה, במדבר, טו, כ: 23

חלה נוהגת בישראל ואינה נוהגת בגויים, דכתי': "ראשית עריסותיכם" - ולא של גויים. ירושלמי דחלה פ"ק וירושלמי דערלה.

בית הבחירה, פסחים קכא ע"ב, עמ' רסא:

ושאלו בה בתלמוד המערב: אמאי לא תני חלה שנוהגת בחוצה לארץ? ותירץ: לא תני אלא דברים הנוהגים בישראל ובגויים.

הלכה י, סא ע"ד

סוגיא 1 • היושב ולא עבר עבירה

15-11, 2-1 ילקוט שמעוני, תהלים, תריא:

ירושלמי דקדושין פ"א תנינן: כל העובר עבירה אחת אין מטיבין לו. הא כל היושב ואין עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. אמ' ר' אבן: "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת יי'" - כהולכים בתורת ה'; "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו" - כבדרכיו הלכו. אמ' ר' יוסי בר אבין: "אשרי האיש אשר הלך בעצת צדיקים" לא כתיב, אלא מכיון שלא הלך בעצת רשעים, כאלו הלך בעצת צדיקים.

61-1 מדרש הגדול, במדבר יד, יח, עמ' רטז (שו' 15) - עמ' ריח (שו' 19) (כמעט כל ההלכה! מביא מקדושין, לא ממקבילות! לפני כן [עמ' רטז, שו' 9-14], ככל הנראה מפסיקתא דרב כהנא):

תנן התם: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין את ימיו ואינו נוחל את הארץ. במה אנן קימין? במחצה. עשה מצוה אחת, מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, וכל העובר עבירה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין את ימיו ואינו נוחל את הארץ. תמן תנינן: הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה! אמר זעירא: מי שבאת לידו ספק עבירה ולא עשאה. אמר ר' יוסי בן אבין: מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה. אמר מר עוקבא: כגון כיבוד אב ואם. אמר ר' מני: "אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ה'". אמר ר' אבון: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו". אמר ר' יוסי בר אבין: מה כתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? בעצת צדיקים לית כת', אלא מכיון שלא הלך בעצת רשעים כמו שהלך בעצת צדיקים.

<סוגיא 2>

דרש בן עזאי: "זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח". זבוב אחד שימות, שמא אינו מבאיש שמן רוקח, וזה, בשביל חטא אחד שחטא איכר כל זכיותיו. דרש ר' עקיבה: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". "לבלי חוקים" אין כתיב, אלא "לבלי חוק". למי שאין בידו מצוה אחת שיכריע לו לכף זכות. הדא דאתאמר: לעולם הבא. אבל בעולם הזה, אפלו ת'ת'ק'צ'ט' מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד זכות, הקדוש

23 בעל הילקוט מציין גם "ירושלמי חלה פ"ק", אבל אצלנו רק במסכתות ערלה וקידושין, וגם אצל אחרים לא מוזכרת מסכת חלה. ואולי יש כאן שיבוש, וצריך להיות "ירושלמי קידושין פ"ק", ועדיין צריך עיון.

ברוך הוא מכריעו לכף זכות. ומה טעמיה? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף [להגיד לאדם יושר], ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת".

אמר ר' יוחנן: אם שמעת דבר מר' אליעזר בנו שלר' יוסי הגלילי נקוב אזנך כזו האפרכסת ושמע. דאמר ר' יוחנן: ר' אליעזר בנו שלר' יוסי הגלילי אומר, אפילו תתקצ"ט מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות, הקדוש ברוך הוא מכריעו לכף זכות. ולא סוף דבר כל אותו מלאך, אלא אפילו תתקצ"ט צדדין ממלאך ההוא מלמדין עליו חובה וצד מאותו מלאך מלמד עליו זכות, הקדוש ברוך הוא מכריעו לכף זכות. מה טעמיה? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מאלף" אין כתיב כן, אלא "אחד מני אלף" - מאלף צדדין שלאותו מלאך. מה כתיב בתריה? "ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת בייסוריך" - מצאתי כופר לעצמו.

הדא דאתאמר, לעולם הזה. אבל בעולם הבא, רבו זכויות - יורש גן עדן; רבו עבירות - יורש גיהנם. היה מעויין, ר' יוסי בן חנינה אומר: "נושא עון". ר' אבהו אומר: "נשא" כתיב. מה הקדוש ברוך הוא עושה? חוטף שטר אחד מחובו, וזכויותיו מכריעות. אמר ר' אלעזר: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". ואם לית ליה, את יהיב ליה מדידך. הא דעתיה דר' אליעזר, דאמר: "ולך ה' חסד", מלמד שמטה כלפי חסד.

אמר רבי ירמיה בשם ר' שמואל בירבי יצחק: שמר אדם עצמו מן העבירה פעם אחת ושתיים ושלשה, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא שומרו. מה טעמיה? "הן כל אלה יפעל אל, פעמים שלש עם גבר". אמר ר' זעירא: ובלחוד דלא יתיב ליה. "והחוט המשולש לא לעולם ינתק" אין כתיב כן, אלא "לא במהרה ינתק", אין אטרכת עילוי, מיפסיק הוא. ר' חונא בשם ר' אבהו: הקדוש ברוך הוא, אין לפניו שכחה. כביכול בשביל ישראל נעשה שכחן. מה טעמיה? "נושא עון ועובר על פשע". "נשא" כתיב. וכן דוד אומר: "נשאת עון עמך, כסית כל חטאתם סלה".

15-6 ילקוט המכירי, תהלים א, לד, עמ' 12:

קידושין ירושלמי: תמן תנינא, הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. אמר זעירא: והוא, משבאת עבירה לידו ולא עשאה. א"ר יוסי בר בון: והוא, שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו. מאי אית לך למימר? א"ר עוקבא: כגון כבוד אב ואם. א"ר מנא: כתיב, "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'". בהולכים. א"ר בון: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו". [כבדרכיו הלכו]. א"ר יוסי בר בון: מה כתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? (לית כאן אלא "אשר לא הלך"). מכיון שלא הלך בעצת רשעים, כמי שהלך בעצת צדיקים.

15-7 יחוסי תנאים ואמוראים, ערך "רב טובי בר קיסנא", עמ' תעה:

ובירושלמי דקידושין מייתי לה: וא"ר זעירא, שבאת על ידו ספק עבירה ולא עשאו. א"ר יוסי בר בון: מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו. אמ' מר עוקבי: כגון כיבוד אב ואם. א"ר מנא: "אשרי תמימי דרך ההולכ' בתורת יי'", בהולכ' בתורת יי'. א"ר אבין: "אף לא פעלו עולה, בדרכ' הלכו". א"ר יוסי בר בון: מה כת' "אשרי האיש אשר הלך בעצת צדיקי" אין כת' כאן, אלא "אשר לא הלך בעצת רשעי". מכיון שלא הלך בעצת רשעי, כאילו הלך בעצת צדיקים.

¹⁰⁻⁸ אמונות ודעות, ה, עמ' קעט (מובא גם בפירושו ר' נתן אב הישיבה על קידושין סוף פרק א):²⁴ וכמו שנאמר במסורת: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ. ופירשוהו, כגון שייחד לו מצוה לעשותה, כגון כבוד אב ואם.

⁸ מנורת המאור, אלנקאווה, ג, עמ' 401 (פרק המצות): וגרסי' בפ"ק דקידושין: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, ומפרש בגמ', כגון שייחד לו מצוה אחת לעשותה. אבל מי שלא הניח מצוה שלא עבר עליה, [עליו] הכתו' אומר: "ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת".

בית הבחירה, אבות ב א, עמ' כו: והוא שאמרו: כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כנגד עושה מצוה. והוא אצלי גם כן אמרם ז"ל <מהדיר: ירוש' קידושין>: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו" – כיון שלא פעלו עולה, בדרכיו הלכו.

שאלות ותשובות, ריא, עמ' קסד (מובא אצל ארחות חיים, א, הלכות ראש השנה, כה [קב ע"ב]): תנן נמי: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין וכו'. ואמר בירושלמי: זה שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו, כגון כבוד אב ואם [...] וכן אמרו ז"ל: כל העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו, מטיבין לו. ופי' בירושלמי: זה שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו.

¹¹ חיבור התשובה, א ז, עמ' 172: ועל זה אמר: כל היושב ולא עבר עברה נותנין לו שכר כעושה מצוה על הצד שהתבאר שם בגמרא קדושין (דף לט ע"ב), והוא אמרם (ע' ירושלמי קידושין פ"א ה"ט): "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו", כיון שלא פעלו עולה, בדרכיו הלכו.

¹² שערי תשובה, ג ט: וכן כתוב: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: כיון שלא פעלו עולה, בדרכיו הלכו.

הלכה י, סא ע"ד

סוגיא 2 • הקב"ה מכריעו לכף זכות

⁶¹⁻¹⁶ מדרש הגדול, במדבר יד, יה, עמ' רטז (שו' 15) – עמ' ריח (שו' 19): ראו לעיל, תחילת ההלכה.

¹⁸ ילקוט שמעוני, ישעיהו, תב (מאמר 4):

ירוש' דקדושין פ"א: דרש ר' עקיבא, "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". "לבלי חקים" אין כתיב כאן, אלא "לבלי חק". למי שאין בידו מצוה אחת שיכריעו לכף זכות. הוא הדין לעולם הבא, אבל בעולם הזה, אפי' תתקצ"ט מלאכים וכו'. מה טעם? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף" וגו'.

²⁴ ראו ר"ש ליברמן, הלכות הירושלמי, נספח א, עמ' סז, הערה 4.

ילקוט שמעוני, איוב, תתקיט (מאמר 4):

ירוש' דקדושין פ"א: דרש ר' עקיבא, הדא דת מא בעולם הזה, אבל לעולם הבא, "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". "לבלי חקים" לא נאמר, אלא "לבלי חק". למי שאין לו מצוה אחת שיכריעו לכף זכות.

ילקוט המכירי, ישעיהו ה, יד, עמ' 42 (צוטט מכ"י לייזן 7 SCAL):

קידושין ירושלמי, לכן וגו'. דרש ר' עקיבא: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". לבלי חק" אין כתוב כאן, אלא "לבלי חק". למי שאין לו מצוה אחת שתכריע לכף זכות. הדא דתימר בעולם הבא, אבל בעולם הזה, אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד מלמדו זכות, הקב"ה מכריעו לכף זכות. מאי טעמ' "אם יש מלאך מליץ אחד מני אלף" וגו', "ויחננו ויאמר פדעו". מהו "מצאתי כופר"? לפני.

ספר חסידים, רעז (במהדורת מרגליות הסימן הזה לא נמצא), עמ' 88-89 (ציטטתי מכ"י פארמה H3280, ירושלים תשמ"ה, עמ' 67):

דרש ר' עקיבא: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה". "לבלי חוקים" אין כתיב, כאן אלא "לבלי חוק". מי שאין בידו מצוה אחת שיכריע לו לכף זכות. הדא דאת אמרת, לעולם הבא. אבל בעולם הזה, אפילו טצ"ץ <תתקצ"ט> מלאכים מלמדים עליו חובה ומלאך אחד מלמד עליו זכות, ואפילו <תתקצ"ט> צדדין מאותו המלאך מלמד עליו חובה וצד אחד מן אותו מלאך מלמד עליו זכות, הקב"ה מכריעו לכף זכות. מה טעם? שנאמר: "אם יש עליו מליץ אח(ת)ודן מאלף" אין כתוב כאן, אלא "אחת מני אלף", מאלף צדדין של אותו מלאך.

"ויחננו ויאמר פדעהו מדרת שחת מצאתי כופר". הדא דאת אמרת, בעולם הזה. אבל לעולם הבא, רובו זכיות - יורש גן עדן; רובו חובות - יורש גיהנם.

ר' ירמיה בשם רב שמואל בר רב יצחק: שומר אדם עצמו מעבירה פעם ראשונה ושנייה ושלישית, מכאן ואילך הקב"ה משמר. מה טעם? "הן כל אלה יפעל אל, פעמים שלש עם גבר". אמ' ר' זעירא: ובלחוד דלא יתב לה. "והחוט המשולש לא לעולם ינתק" אין כתוב כאן, אלא "לא במהרה ינתק", אין אטרחת עילויה, מפסק הוא. ר' הונא בשם ר' אבהו אמ': הקב"ה, אין לפניו שכחה. הא מפני ישראל לא נעשה שוכח. מה טעם? "נושא עון נשא עו?/ו?ן" כת'. וכן דוד אמ': "נשאת עון עמך, כסית כל חטאתם סלה" [...]. אלא בעולם [הזוה מיירי, כמו שנכתב למעלה שהעתקנו מתלמוד ירושלמי בקדושין: הדא דאת אמרת, בעולם הזה. אבל לעולם הבא, רובו זכיות - יורש גן עדן; רובו עבירות - יורש גיהנם.

ילקוט המכירי, מיכה ז, יח, עמ' 60-61 (צוטט מכ"י לונדון 25.342. הקטע הראשון ממסכת שבועות, השאר ממסכת קידושין!):²⁶

שבועות ירושלמי: ר' הונא בשם ר' אבהו, הב"ה אין לפניו שכחה, ומפני ישראל נעשה שחקן. שנ':

25 פעמיים בכתב היד כתוב "נושה" והמהדיר "תיקן" ל"נושא" בלי להעיר על כך!
 26 הקטע המודגש מובא גם בילקוטו לישעיהו, ראו לעיל. הדרשה הזאת הייתה ככל הנראה לפניו בירושלמי קודם דברי ר' יוחנן. אצלנו היא איננה. האם לפנינו השמטה או שמא לירושלמי שלו נכנסו הוספות? על דיוק ציטוטיו ראו כהנא, אקדמות, עמ' 52-53.

"מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע". נושה כתי'. ודוד אמ': "נשאת עון עמך". קידושין ירושלמי: "מצאתי כופר". מהו "מצאתי כופר"? לפני.

אמר יוחנן: אם שמעתי דבר מ"ר אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, נקוב אנך כאפרקס הזה ושמע. דאמר יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי: אפי' תשע מאות ושבעים <המהדיר מתקן: ותשעים> ותשע מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות, הב"ה מכריע לכף זכות. ולא סוף דבר אותו מלאך, אלא אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה צדדין מאותו מלאך מלמדין עליו חובה וצד אחד מלמד עליו זכות, הב"ה מכריעו לכף של זכות. מאי טעמא? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף". "מאלף" אין כתיב כאן, אלא "מני אלף", מצדדין שבאותו מלאך. מה כתיב בתריה? "ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר". "פדעהו" - מיסורין. "מצאתי כופר" - הא דתימ', בעולם הזה. אבל לעולם הבא, רובו זכיות - יורש גן עדן; רובו עונות - יורש גיהנם. היה מעויין, ר' יוסי בר' חנינא אומ': "נושא עון". ר' אומ': "נושה כתי'". מה הב"ה עושה? חוטף שטר אחד מחובו, והוא מכריעו לכף זכות. אמ': כתי', "ולך יי' חסד", דאי לית ליה, את יהיב מדידך.

38-37 כתב תמים, עמ' 89:

וכן בירושלמי קידושין: אבל לעה"ב, רבו זכויותיו - יורש ג"ע; רבו עונותיו - יורש גיהנם.

41-38 עין יעקב, פאה א:

רובו זכיות - יורש ג"ע; ורובו עברות - יורש גיהנם. א"ר יוסי: "נושא עונות" אין כתוב כאן, אלא "נושא עון", שהקב"ה חוטף שטר אחד מעברות, והזכיות מכריעות.

61-59, 45-39 ילקוט שמעוני, שמות [כי תשא], שצח [ת] (במהדורת ד' הימן ו' שילוני, עמ' 763):

ירושלמי דפאה: אמר ר' יוסי בר חנינא, "נושא עונות" אין כתיב כאן, אלא "נושא עון". חוטף שטר אחד מן העבירות, והזכיות מכריעות. אמר ר' אלעזר: "ולך יי' חסד", ואי לית ליה, את יהיב מן דידך. היא דעתיה דר' אלעזר: "ורב חסד" - מטה כלפי חסד. ר' הונא בשם ר' אבהו: הב"ה, אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכחן. מה טעם? "נושא עון". "נשא" כתיב. וכן דוד הוא אומר: "נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה".

ילקוט שמעוני, מיכה, תקנט:

ירושלמי דפאה פ' א': (נושא עון. בית הלל אומ' [...] מחשב בהדיהו) אמר ר' יוסי בר חנינא, "נושא עונות" אין כתיב כאן, אלא "נושא עון". הקדוש ברוך הוא חוטף שטר אחד מן העבירות, והזכיות מכריעות. א"ר אלעזר: "ולך יי' חסד", ואי לית ליה, את יהיב מדילך. הא דעתיה דר' אליעזר: "ורב חסד" - מטה כלפי חסדים. ר' הונא בשם ר' אבהו אמר: הב"ה, אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכחן. מה טעם? "נושא עון". "נשא" כתיב. וכן דוד הוא אומר: "נשאת עון עמך, כסית כל חטאתם סלה". שאר קיטעא כתי' בישעיה ברמז נ"ה.

52-46 ילקוט שמעוני, משלי, תתקלה:

ירושלמי דפאה פ' א': ר' ירמיה א"ר שמואל בר רב יצחק בעי, "צדקה תצור תם דרך, ורשעה תסלף חטאת",

"חטאים תרדף רעה, ואת צדיקים ישלם טוב", "אם ללצים הוא יליץ, ולענוים יתן חן", "רגלי חסידיו ישמור, ורשעים בחשך ידמו". סייגין סוגיא ותרעין תרעא.

⁵⁸ **מגן אבות לרשב"ץ**, ב יב, עמ' לד:

וכן אמרו בירושלמי בראשון מפאה ובראשון מקדושין: אין מטרחת עליה מפסיק, וכן בשני משבועות.²⁸